

УКРАЇНСЬКА МОВА І ЛІТЕРАТУРА В ШКОЛІ

науково-методичний збірник
№ 67

Чернігів – 2020

Науково-методичний збірник Чернігівського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського

Заснований у 1995 р.
Свідоцтво про реєстрацію
ЧГ № 566-215 ПР 100 від 22.10.2015 р.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Баран Г. В.,
кандидат філологічних наук,
член НСП України

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ
СЕКРЕТАР:

Матюшкіна Т. П., кандидат
педагогічних наук, доцент

РЕДАКЦІЙНА
КОЛЕГІЯ:

Бойко Н. І.,
доктор філологічних наук, професор
Бондаренко Ю. І.,
доктор педагогічних наук, професор
Гальонка О. А.,
кандидат педагогічних наук, доцент
Зінченко С. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент
Чередник Т. П.,
кандидат філологічних наук,
доцент

АДРЕСА :

вул. Слобідська, 83
м. Чернігів 14021
(04622) 69-19-02, 677-271
Тел./факс: 727-028
E-mail: chippo@ukrpost.ua
redak-chippo@ukr.net

- *Рукописи надсилати в електронному варіанті у форматі Microsoft Word (шрифт: Times New Roman; розмір: 14 пунктів; папір: А4; поля: 2 см, інтервал: 1,5).*
- *Редакція залишає за собою право виправляти і скорочувати надіслані матеріали, не порушуючи їхнього змісту.*
- *Позиція редакції не обов'язково співпадає з позицією авторів.*
- *Рукописи не рецензуються і не повертаються.*
- *За достовірність фактів, власних імен, географічних назв та інших відомостей несуть відповідальність автори публікацій.*

Пропоновані **методичні рекомендації** авторського колективу у складі **Грони Н., Молочко С., Ющенко В., Попружної О.** щодо написання есе та нарису сприятимуть формуванню текстотвірної компетентності учнів, умінь презентувати багатогранний погляд на проблему, яка спонукала до роздумів.

Матеріали містять поради щодо організації текстотвірної діяльності здобувачів освіти залежно від мети та умов спілкування, а також практичні настанови щодо створення власного висловлення з проблеми, порушеної в мікротексті, пропонуваному учасникам ЗНО, нададуть змогу випускникам краще підготуватися до виконання відкритого тестового завдання.

Завдання ж і вправи практично-орієнтованого характеру допоможуть усвідомити структуру, зміст, мовне оформлення текстів.

Матеріали призначені для учнів, студентів, викладачів, учителів.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ЕСЕ: КОМПОЗИЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ, МЕТОДИКА НАПИСАННЯ	5
1.1 Структурно-композиційні особливості есе	5
1.2 Загальні ознаки есе	7
1.3 Правила написання есе. Критерії оцінювання	10
1.4 Завдання і вправи практично орієнтованого характеру	20
1.5 Тематично-інформативний ресурс есе: навчальні компетентісно-зорієнтовані завдання	37
РОЗДІЛ 2. НАРИС: ЗМІСТОВІ Й ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ. МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО НАПИСАННЯ НАРИСУ	40
2.1 Особливості жанру нарису	40
2.2 Конструктивно-творчі завдання	42
2.3 Критерії оцінювання нарисів	49
2.4 Тематичні тенденції сучасної нарисистики	50
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА НАПИСАННЯ ВЛАСНОГО ВИСЛОВЛЕННЯ ЯК ОСОБЛИВОГО ТИПУ СИТУАЦІЙНОГО ТЕКСТУ	52
3.1 Завдання відкритого типу з розгорнутою відповіддю у форматі зовнішнього незалежного оцінювання	52
3.2 Схема оцінювання завдання відкритої форми з розгорнутою відповіддю	53
3.3 Методичні поради для написання власного висловлення	56
3.4 Мовне оформлення тексту	62
3.5 Завдання і вправи практично-орієнтованого характеру	69
3.6 З історії формулювання умови власного висловлення	100
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	101

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СТВОРЕННЯ АРГУМЕНТОВАНИХ ТЕКСТІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (ЕСЕ, НАРИСУ, ВЛАСНОГО ВИСЛОВЛЕННЯ)

Наталія ГРОНА,

доктор педагогічних наук, доцент, викладач вищої категорії, викладач-методист Комунального закладу «Прилуцький гуманітарно-педагогічний фаховий коледж імені Івана Франка» Чернігівської обласної ради

Світлана МОЛОЧКО,

старший викладач кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання, методист відділу суспільно-гуманітарних дисциплін Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К.Д. Ушинського; учитель-методист

Валентина ЮЩЕНКО,

голова методичного об'єднання викладачів філологічних дисциплін закладів фахової передвищої освіти Чернігівської області, викладач вищої категорії, викладач-методист

Відокремленого структурного підрозділу «Фаховий коледж транспорту та комп'ютерних технологій Національного університету «Чернігівська політехніка»

Олена ПОПРУЖНА,

викладач вищої категорії, старший викладач Відокремленого структурного підрозділу «Фаховий коледж транспорту та комп'ютерних технологій Національного університету «Чернігівська політехніка»

ВСТУП

Необхідною умовою формування соціально активної та духовно багатішої особистості є опанування мови як засобу спілкування. Нині в освітній діяльності утверджується ідея практичної спрямованості курсу української мови. Це активізує мовленнєву діяльність школярів, оскільки виховання особистості, яка гармонійно поєднує освіченість, професіоналізм, креативність, високу духовність та моральність, неможливо здійснювати без опанування рідної мови й мовлення, підпорядкування роботи над мовною теорією інтересам мовленнєвого розвитку учнів.

У контексті сучасних вимог випускники освітнього закладу мають оволодіти ґрунтовними теоретичними знаннями, сформувані стійкі вміння і навички, набуті творчих якостей, виробити критичне мислення, здатність до продуктивної комунікації. Оскільки базовим складником комунікації є текст, особливої ваги набуває текстотворча діяльність (окремі дослідники корелюють атрибутив «текстотворча» з «текстотвірною», «текстова»). Уміння створювати (від «творча діяльність») тексти (усні чи письмові) є показником мовної культури особистості, її моральності, внутрішньої та зовнішньої краси.

Комунікативна лінія є провідною в навчанні української мови. Тому важливість обізнаності з основними засадами тексту та його категоріями, уміння вільно орієнтуватися в текстах різної стильової та часової належності, оперувати різними лексичними шарами на сучасному етапі розвитку суспільства не викликає сумнівів. Нині учень має у своїй діяльності спиратися на вільне володіння національною мовою, що не можливе без знання основних положень текстоутворювальної діяльності та сформованих умінь текстотворення.

Аналізуючи структуру моделі освітньої діяльності учнів, ми з'ясували, що основою всіх її складників є текст як головний компонент навчання, отже, текстова діяльність є провідною. У процесі вивчення основ тексту учні повинні оволодіти вміннями аналізу основних складників тексту, застосовувати отримані знання під час створення власних творів різних типів та жанрів.

Уміння створювати текст («завдання відкритої форми з розгорнутою відповіддю», або «власного висловлення», або «твору») є обов'язковим складником роботи з української мови, української мови і літератури на зовнішньому незалежному оцінюванні. Це завдання оцінюють 20-ма балами (12 – зміст, 8 – мовленнєве оформлення), що суттєво впливає на загальний результат випускників. Досвід доводить, що учасники ЗНО нехтують підготовкою до написання твору-роздуму, тому понад 50% із них припускаються помилок під час написання власного висловлення й отримують за це завдання низькі бали.

Окрім того, інтелектуальні змагання з української мови і літератури (олімпіада, Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика, Міжнародний мовно-літературний конкурс для учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка, Всеукраїнський конкурс літературної творчості тощо) передбачають обов'язкове завдання – створення аргументованих текстів (есе, твір-роздум, нарис тощо).

Зважаючи на це, пропонуємо теоретичний матеріал і практичні завдання з метою формування вмінь створювати аргументовані тексти, зокрема, власне висловлення, есе, нарис. Перший блок забезпечує теоретичну підготовку з основ текстотворення (власне висловлення, есе, нарис). Другий – практичний, який містить вправи та завдання різного характеру й орієнтовну тематику текстів. Головна мета запропонованих матеріалів – допомогти учневі оволодіти вміннями текстотворення, навчитися систематизувати дібраний матеріал, успішно підготуватися до зовнішнього незалежного оцінювання.

Матеріали публікації сприятимуть формуванню в учнів умінь створювати твори різних жанрів, будувати текст за алгоритмом, визначати опорні поняття, моделювати частини твору, осмислено підходити до роботи під час відпрацювання алгоритму викладу думки.

РОЗДІЛ 1. ЕСЕ: КОМПОЗИЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ, МЕТОДИКА НАПИСАННЯ

Сучасні соціокультурні умови, інтеграція української освіти в європейський контекст зумовлює введення до навчальних програм такого виду письмових робіт, як есе, спрямованого на активізацію навчально-пізнавальної діяльності учнів, учениць, підвищення в них інтересу до навчання предмета, розвиток особистості, критичного мислення, лінгвокреативності [15].

1.1 Структурно-композиційні особливості есе

Жанр есе популярний у зарубіжних вишах. Позиція викладачів там така: *«Думку експертів я знаю, тепер хочу дізнатися вашу. Здивуйте мене...»*.

Есе (фр. *essai* – «спроба», «начерк») – нарис, який характеризує літературні, філософські, соціальні та ін. проблеми не в систематизованому науковому вигляді, а у вільній формі (С. Головащук) [5].

Есе – прозовий твір із довільною композицією, якому властива белетризація зафіксованих індивідуальних вражень, асоціацій чи інформації, отриманих із різних галузей знань, несистематичне поєднання філософських, літературно-критичних, науково-популярних, іноді специфічно наукових елементів. Стил ь есе характеризується яскравою образністю, суб'єктивністю, поєднанням різнорідних елементів, афористичністю, побутовністю мовлення [7, с. 347].

Художні тексти в стилі есе відомі з часів античності. Появу цього жанру пов'язують з ім'ям Мішеля Монтеня, який з 1572 року й до кінця життя працював над своїм найбільшим літературним твором, що мав назву «*Essai*».

Для передання особистісного сприйняття світу автор такого твору може наводити приклади, проводити паралелі, добирати аналогії, використовувати різноманітні асоціації, проявляти уяву і фантазію. Текст може містити авторські роздуми, ліричні відступи, описи тощо. Більш ефектним є есе, якщо в ньому наявні несподівані повороти думки та непередбачувані висновки.

Сьогодні есе вважають «жанром-лідером ХХІ століття».

Визначальними рисами есе, зазвичай, є незначний обсяг, конкретна тема, подана в підкреслено вільному, суб'єктивному її тлумаченні, вільна композиція, парадоксальна манера мислення. Вочевидь, есе виражає нове, суб'єктивне слово про щось.

Отже, **есе** – невеликий за обсягом прозовий твір, що має довільну композицію і виражає підкреслено індивідуальний погляд автора та враження з конкретного приводу чи питання й не претендує на вичерпне та визначальне трактування теми. Завданням есе, на відміну від розповіді, є інформація або пояснення, а не драматичне зображення або переказ будь-якої життєвої

ситуації. Есе досягає своєї мети за умови прямого авторського висловлення. Це твір, який ґрунтується на творчому підході людини до розкриття поставленого в початковому тексті завдання, коли свою позицію необхідно підтверджувати аргументами і фактами (Н. Грона) [7].

Наразі існує велика кількість класифікацій есе. Так, у зарубіжних джерелах, друкованих виданнях та інтернет-ресурсах розглядають такі **види есе** (М. Дроботенко):

1. Argumentative Essay or For and Against Essay – «аргументоване есе». Це особливий вид есе, у якому автор висвітлює інформацію з обраної теми, наводить аргументи на підтвердження (докази) тези або знаходить аргументацію «проти» – висвітлює протилежні ідеї, погляди. Цей вид есе спрямовано на перевірку та оцінювання здібностей і вмінь мислити логічно й помірковано. Аргументовані есе можна поділити на:

- аналітичні – підтверджують чи спростовують ідею (концепцію) за допомогою проведення аналізу, оцінювання кожного її складника;
- роз'яснювальні – пояснюють ідею, концепцію автора для читача;
- дискусійні – розкривають ідею через приклади, представлені в уявній дискусії. Часто може починатися з помилкового покликання (*«Кажуть, що страус ховає голову у пісок», «Коронавірусна інфекція вражає лише людей похилого віку та не несе загрози молоді»*).

2. Opinion Essay – «есе-міркування, есе-роздум». Під час написання такого есе автору необхідно висловити й аргументувати свою думку **із** суперечливого (запропонованого, обраного) питання. На відміну від аргументованого виду есе, в есе-міркуванні не обов'язково наводити факти, статистику, покликатися на авторитетні видання. Тут використовуємо факти з особистого досвіду чи з досвіду знайомих. Цьому виду есе притаманна емоційність викладу.

3. Persuasive Essay – «есе-переконання». Основна мета цього виду есе – переконати читача в тому, що погляд автора правильний. Згідно з деякими джерелами, Persuasive Essay і Argumentative Essay є синонімами, оскільки в обох випадках автору потрібно переконати читача, а це неможливо без наведення аргументів. Однак відмінність їх залежить від поставленої автором мети. Основна мета Persuasive Essay – переконати читача, незважаючи на кількість і якість наведених аргументів. Основною метою аргументованого есе є винесення на обговорення тези, розгляд автором негативних і позитивних сторін (pros and cons).

4. Research Essay – «есе-дослідження». Есе-дослідження можна порівнювати з курсовою або дипломною роботою студентів закладів вищої

освіти. Студент обирає тему дослідження, зіставляє, аналізує її, доходить висновків.

5. Scholarship essay – «стипендіально-презентативне есе». Мета написання такого есе полягає в демонстрації вмінь автора презентувати себе як найкраще, наприклад, для отримання гранту, проходження співбесіди під час працевлаштування.

6. Response Essay (Reaction Essay) – «реферативно-критичне есе». Це літературний вид есе – відгук на літературний твір, кінострічку, театралізовану виставу та ін.

7. Compare and contrast essay – «порівняльно-контрастне есе». Метою його написання є порівняння й зіставлення будь-яких об'єктів дослідження, проведення порівняльного (або контрастного) аналізу. Автору необхідно зробити послідовний аналіз якостей/властивостей об'єктів, які порівнюються. Розпочинати написання такого типу есе необхідно з визначення об'єктів, ідей, поглядів, які можуть бути як споріднені, так і досить контроверсійні. Отже, визначена тема обраного есе може знаходитися в одній категорії (*Мій вибір: Mercedes чи Ford?*) або в різних – можуть порівнюватися предмети та явища, які тільки здаються ідентичними (*Електронні книги чи паперові — хто переможе? Жигулі чи іномарки: що найбільше забруднює повітря?*).

8. Analysis / Interpretation essay – «аналізувально-пояснювальне есе». Есе-осмислення, тлумачення. Цей вид есе набирає популярності за кордоном як частина вступного іспиту до закладу освіти. Абітурієнту пропонують цитату з 2-3 речень, яку потрібно інтерпретувати й висловити свою думку щодо неї. Цей вид есе схожий з Opinion Essay, наприклад, «*Юрист у сучасному світі: моя думка*», «*Радіо, яке я слухаю*».

9. Process Essay – «есе процесу». Мета написання такого виду есе – навчити особу конкретним діям, дати корисні поради під час виконання алгоритму процесу (вони можуть бути як виробничого, так і побутового характеру), наприклад: «*Як пишуться новини*».

1.2 Загальні ознаки есе

Невеликий обсяг. Жорстких обмежень, звичайно, не існує. Обсяг есе – від трьох до семи сторінок комп'ютерного тексту. Наприклад, у Гарвардській школі бізнесу часто пишуть есе всього на двох сторінках. В окремих університетах допускається есе до десяти сторінок.

Конкретна тема й підкреслено суб'єктивне її трактування. Есе не може містити багато ідей (думок). У ньому відображено тільки один варіант, одну думку, подану у розвитку. Це відповідь на одне запитання.

Вільна композиція – важлива особливість есе. Часто будуємо всупереч законам логіки, підпорядковуємо довільним асоціаціям, створюємо за принципом «Усе навпаки».

Невимушеність розповіді

Автору есе важливо встановити довірливий стиль спілкування з читачем. Він уникає навмисно ускладнених, неясних, надмірно складних побудов, щоб зміст був зрозумілим. Дослідники відзначають, що гарне есе може написати тільки той, хто вільно володіє темою, бачить її з різних сторін і готовий висловити читачеві не вичерпний, але багатоаспектний погляд на явище, що стало поштовхом до роздумів.

Схильність до парадоксів

Есе покликане здивувати читача (слухача). Цьому нерідко сприяє афористичність, яскраве висловлювання або парадоксальне визначення, поєднання безперечних, але й суперечливих тверджень, характеристик, тез.

Внутрішня смислова єдність

Вільна композиція, орієнтованість на суб'єктивність, водночас, внутрішня смислова єдність, тобто узгодженість ключових тез і тверджень, гармонізація аргументів та асоціацій, які не суперечать судженням, у яких виражена особиста позиція автора.

Орієнтація на розмовну мову

Необхідно уникати вживання сленгу, шаблонних фраз, скорочення слів, надто легковажного тону. Мова есе повинна сприйматися серйозно.

Структура есе (умовна)

Вступ – обґрунтування вибору теми есе. Важливо правильно сформулювати запитання, на яке ви збираєтеся знайти відповідь у ході свого дослідження.

Основна частина – теоретичне підґрунтя вибраної проблеми і виклад основного питання. Ця частина припускає розвиток аргументації й аналізу, а також обґрунтування їх, виходячи з наявних даних, аргументів і позицій.

Висновки – узагальнення й аргументація теми. Підсумовують есе або ще раз додають пояснення, підкріплюють зміст і значення викладеного в основній частині.

Таблиця 1.

Есе як жанр літературної творчості

Особливості змісту	В основу покладено міркування автора з приводу побаченого, прочитаного або пережитого особисто. Розкриваємо погляди автора – його світогляд, думки, почуття, ідеї, моральні (етичні, громадянські тощо) цінності. Над усе цінуємо самостійність й оригінальність, парадоксальність думок.
Особливості композиції	Композиція довільна, послідовність викладу спричинена логікою авторських міркувань. Обов'язковою є аргументованість і переконливість. У тексті проводимо паралелі, добираємо аналогії, використовуємо асоціації. Філософські роздуми поєднуємо з авторською емоційною оцінкою подій або явищ.
Особливості стилю	Стиль – художній або публіцистичний. Емоційності, експресивності, яскравої образності досягаємо вживанням метафор, порівнянь, алегоричних і притчевих образів, символів. Обов'язковою є коректність у висловленні дискусійних думок.
Особливості мови	Інтонація розмовна (безпосередність, невимушеність вислову). Допускаємо розмовну лексику, щоб створити враження «живої бесіди» із читачем. Уживання неповних речень, питальних та окличних конструкцій, риторичних звертань, запитань, тверджень. Афористичність. Головна вимога – індивідуальність авторського стилю.
Заголовок	Заголовок не перебуває в прямій залежності від змісту, він може пояснювати, що стало поштовхом до авторських роздумів, передавати почуття, настрої автора тощо. Він повинен привертати увагу читачів, спонукати до прочитання, розкривати тему й хоча б частково зміст тексту. Заголовок-запитання – текст-відповідь, — це ще один продуктивний тип заголовків. Єдина умова, у тексті має бути хоча б спроба знайти цю відповідь.

Зазначимо, що есе – це не твір-роздум у форматі зовнішнього незалежного оцінювання із традиційними штампами на кшталт: «на мою думку», «я вважаю», «по-перше», «по-друге», «прикладом може слугувати», «аргументом на підтвердження моєї думки є» тощо. Високо оцінюється креативність, творчість, нестандартність у формулюванні й викладенні власних думок [16, с. 66].

1.3 Правила написання есе. Критерії оцінювання

Із формальних правил написання есе можна назвати тільки одне – наявність заголовка.

Внутрішня структура есе може бути довільною. Оскільки це мала форма письмової роботи, то повторення висновків у кінці не обов'язкове, вони можуть бути включені в основний текст або заголовок.

Аргументація може передувати формулюванню проблеми. Формулювання проблеми може збігатися з остаточним висновком. Необхідно, аби з-поміж тисячі есе запам'яталося саме ваше. Для цього, власне, і призначена «родзинка». Подайте текст у формі діалогу, листа, щоденника, автобіографії, п'єси – межі встановлює лише ваша креативність. Придумайте неочікуваний заголовок, «голосні» епіграфи, ілюстрації. Нестандартні ідеї та вражаючий зміст – гарантовано привернуть увагу до вашого есе.

Обсяг тексту – довільний (якщо не визначено умовою завдання).

Есе буде цікавим, якщо в ньому є:

- непередбачувані (парадоксальні) висновки;
- несподівані повороти;
- цікаві поєднання.

Прийомів для написання успішного есе існує багато. Наводимо окремі з них, якими варто оволодіти здобувачам освіти.

- *прийом риторичного запитання* (розкриття вірогідних позицій щодо запропонованої до розгляду проблеми);

- *прийом цитації* (дає змогу навчитися афористично висловлювати власні думки);

- *прийом антитези* (розкриває специфіку ходу авторської думки);

- *прийом швидкого переходу* (від фактологічного контексту думки до ментального; це можуть бути роздуми про твори мистецтва, естетичні й морально-етичні проблеми, філософські концепції, наукові теорії тощо);

- *прийом асоціативних відступів* (здійснює перехід від образного ряду до понятійного, від філософського – до побутового);

- *прийом порівняння* (наведення аналогічних прикладів із метою виявлення подібного, виведенням закономірностей із подальшим переходом до висновків);

- *прийом хронологічної послідовності: хронологія есе* – послідовність подій (але не варто зациклюватися на часі – есе може вийти нудним); просто згадуйте час; не намагайтесь у дрібницях описувати все, що відбувалося за визначений період;

прийоми викладу:

- розповідь — дія або історія, що триває до самого кінця есе, у якій підкреслюємо якості, можливості або знання, пов'язані з темою есе;
 - опис — характерною рисою такого есе є яскрава образність твору (мовне багатство), цікаві деталі, які залишають читача довгий час під враженням;
 - порівняння — в основному цей прийом використовуємо щодо питання, за яким потрібно описати, наприклад, досвід або невдачу;
- можуть бути *яскравий епіграф, неочікуваний заголовок*.

У «Практичних рекомендаціях із підготовки до IV етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з української мови та літератури» окреслено таку «формулу» написання есе: *Дивуйте — заперечуйте — провокуйте — міркуйте — розповідайте — аналізуйте — аргументуйте — підсумуйте* [9, с. 11].

Наведемо кілька порад щодо побудови есе.

- На підготовчому етапі варто занотовувати на берегах неординарні погляди, думки, факти, влучні цитати.
- Потрібно уважно прочитати **тему**, підкреслити ключові опорні слова, дібрати до них асоціації, з'ясувати значення потрібних понять. НЕ потрібно описувати всі відомі факти, а лише ті, що стануть творчою відповіддю на окреслене в темі питання. Упродовж усього есе необхідно підкреслювати взаємозв'язок наведених фактів.
- Загальний підхід до теми варто висвітлити у **вступі**, який має містити проблемне завдання й відповідь на поставлене питання. Оскільки в есе треба мислити творчо, то це можна зробити на основі парадоксів, протиставлень (можна йти від супротивного).

Ефектний початок (вступ) — дуже важливий елемент твору. Читач визначає для себе, чи варто йому читати ваше есе. Для створення інтриги на початку есе можна скористатися кількома підходами.

1. Стандартний (найпоширеніший) — роздуми про поняття, окреслені в темі. Необхідно відповісти на шість запитань: *хто, що, коли, де, чому, як*. Відповіді на ці запитання дадуть змогу читачеві зрозуміти, чого йому очікувати.

2. Несподіваний — це може бути будь-що, але читач повинен бути здивований або шокований. Це спроба заперечити усталені істини — шокувати; сформулювати гіпотезу (припущення: що відбудеться, якщо чогось не існуватиме; визначення причини відсутності чогось й опис можливих наслідків).

3. Дієвий — зображення самого процесу, а причини й наслідки впливають далі. Цей підхід зручний для коротких есе.

4. Авторитарний (наказовий) — пропонує інформацію в наказовому тоні, щоб створити враження впевненості автора тільки в собі: використання дієслів у формі наказового способу, наприклад, «Бережи природу!», «Не втрачай жодної хвилини!», «Лови летючу мить життя!».

5. Інформативний — читач одразу отримує інформацію про те, що буде далі у творі (автор есе одразу називає кілька фактів, пов'язаних із темою).

6. Цитатний — вдало дібрана цитата одразу привертає увагу читача (не рекомендуємо використовувати прислів'я й кліше — це банально).

Кліше – мовний засіб, стандартний зворот, який повторюється: *Загальновідомо, що...; Є підстави вважати...*

7. Діалоговий («діалог із читачем») — з одного боку, такий початок стимулює читача як учасника діалогу, з іншого, – це може бути просто потік думок із риторичними запитаннями.

Основну частину есе вибудовуємо з метою переконання читача. Для цього автор використовує вагомі аргументи. Спочатку варто викласти головні ідеї та факти, навести приклади на їх підтвердження. Можна звертатися до будь-яких джерел (покликання на лідерів думки додасть вагомості роботі). Кожну фразу потрібно оформлювати як цитату. Доречними стануть приклади з історії, суспільного життя, власного досвіду.

Есе має містити озвучену *кінцівку*. Позаяк зовсім не важливо, кінець є ствердженням будь-чого, запитанням чи не завершеними роздумами. *Висновки* – не обов'язково пряма відповідь на проблемне питання. Це може бути доречна цитата, заклик до дії, узагальнення, ствердження будь-чого, риторичне запитання чи остаточно не завершені роздуми. Удалим варіантом завершення есе вважаємо використання афоризмів і цитат. Фінальні компоненти – останні абзаци (абзац) мають завершувати вашу думку та залишити в пам'яті читача яскравий слід.

Побудова есе:

1 Назва теми.

2. Вступ – особисті погляди, що чітко висвітлюють тези та підходи автора.

3. Аргументи, які обґрунтовують тезу (1,2,3)

4. Факти або приклади, які підтримують головну думку твору (1,2,3)

5. Висновки-узагальнення есе, де зазначаємо, як доведено авторську позицію, і знов окреслюємо тему.

Як НЕ слід писати есе

- НЕ вносити в есе інформацію, яка не підтверджує вашу думку.
- НЕ треба писати біографію, детальні подробиці з особистого життя.
- НЕ бійтеся починати спочатку, коли вже написана робота не відповідає змісту есе.
- НЕ намагайтеся вразити всіх надзвичайним словниковим запасом.
- НЕ використовуйте загальний набір мовних кліше та тверджень.
- НЕ перебільшуйте.
- НЕ будуйте роботу лише на простих реченнях.
- НЕ використовуйте цитати без імені автора.
- НЕ здавайте роботу, не перевірявши її.

Під час **редагування** написаного варто звернути увагу на те, чи дотримана логічна структура, чи відповідають аргументи зазначеним тезам, чи немає помилок.

Поширені помилки під час написання есе

Помилки внаслідок неуважної перевірки роботи.

Не думайте, що можна обмежитися лише перевіркою правопису. Перечитайте есе та переконайтеся в тому, що там немає жодних двозначних виразів, невдалих зворотів тощо. Приклади, які не варто «брати на замітку»: «Я *пишаюся тим, що зміг протистояти вживанню наркотиків, алкоголю, тютюну*».

Недостатня кількість деталей.

Занадто часто цікаве есе програє в тому, що в ньому перераховані твердження не проілюстровані прикладами.

Багатослівність.

Необхідно правильно використати словниковий запас. Іноді це означає відмову від якихось ідей або подробиць, особливо, якщо вони вже десь згадувалися або не мають безпосереднього відношення до змісту. Такі речі тільки відволікають увагу читача (слухача) від основної теми есе.

Довгі фрази.

Довгі фрази не сприяють доказовості думки автора, а короткі речення часто створюють кращий ефект. Оптимально, коли в есе довгі фрази чергуються з короткими. Спробуйте прочитати есе вголос. Якщо відчуєте, що у вас перехоплює подих, розбийте текст на дрібніші абзаци.

Не перевантажуйте есе.

Під час написання есе не вживайте багато слів іншомовного походження, слів-термінів. Неправильне вживання таких слів відволікає увагу читача, применшує значення есе.

У Методичних рекомендаціях щодо викладання української мови у 2020/2021 навчальному році (лист МОН України від 11. 08. 2020 р. № 1/9-430) подане визначення *есе* як самостійної творчої письмової роботи, ознакою якої є особистісний характер сприймання проблеми та її осмислення, невеликий обсяг, вільна композиція, невимушеність та емоційність викладу та запропоновані для здобувачів освіти два види есе: вільне і формальне [15].

Вільне	Формальне
Ознаки:	Ознаки:
невеликий обсяг (7-10 речень); довільна форма і стиль викладу зі збереженням структурованості тексту (вступ, основна частина, висновок); наявність позиції автора.	обсяг 120-200 слів логічна організація структури: наявність відповідних компонентів (теза, аргументи, приклади, оцінювальні судження, висновок); ґрунтовність викладу; наявність позиції автора.

Вільне есе обмежене в часі (5 – 10 і 10 – 15 хв.). До нього доцільно вдаватися на кожному уроці й на різних етапах його: цілевизначення, закріплення, рефлексії тощо.

Для написання формального есе виділяють більше часу: від 20 до 45 хвилин.

Види формального есе:

інформаційне (есе-розповідь, есе-визначення, есе-опис);

критичне;

есе-дослідження (порівняльне есе, есе-протиставлення, есе причини-наслідку, есе-аналіз).

Вимоги до формального есе

Обсяг – 1 – 2 сторінки тексту (120-200 слів).

2. Есе повинно сприйматися як цілісний твір, ідея якого зрозуміла й чітка.

3. Кожен абзац есе розкриває одну думку.

4. Необхідно писати стисло і ясно. Есе не повинно містити нічого зайвого, має нести лише інформацію, необхідну для розкриття ідеї есе, власної позиції автора.

5. Есе має відрізнятися чіткою композиційною побудовою, бути логічним за структурою. В есе, як і в будь-якому творі, повинна простежуватися внутрішня логіка, що визначається, з одного боку, авторським підходом до обговорюваного питання, а з іншого – самим питанням. Необхідно уникати різких стрибків від однієї ідеї до іншої, думка має розкриватися послідовно.

6. Есе повинно засвідчити, що його автор знає й осмислено застосовує теоретичні поняття, терміни, узагальнення, ідеї.

7. Есе має містити переконливе аргументування порушеної проблеми [15].

Окрім того, на допомогу вчителів подані критерії оцінювання есе (див. таблицю 2).

Таблиця 2.

Критерії оцінювання есе

(за методичними рекомендаціями щодо викладання української мови у 2020/2021 навчальному році: лист МОН України від 11. 08. 2020 р. № 1/9-430)

Критерії оцінювання змісту есе Вимоги до оцінювання навчальних досягнень змісту	Кількість балів за зміст	Критерії оцінювання мовного оформлення есе		
		Орфографічні, пунктуаційні помилки	Лексичні, граматичні, стилістичні помилки	Кількість балів за мовне оформлення
Побудованому учнем (ученицею) тексту бракує зв'язності й цілісності, урізноманітнення потребує лексичне та граматичне оформлення роботи; теза не відповідає запропонованій темі; не наведено жодного аргументу.	1	13 і більше	9-10 і більше	1
Побудоване учнем (ученицею) висловлення характеризується фрагментарністю, думки викладаються на елементарному рівні; потребує збагачення й урізноманітнення лексики і граматична будова мовлення; теза не відповідає за пропонованій темі; наведені аргументи не є доречними; прикладу немає або він не є доречним.	2	12	9-10 і більше	2
Учневі (учениці) слід працювати над виробленням умінь послідовніше й чіткіше викладати власні думки, дотримуватися змістової та стилістичної єдності висловлення, потребує збагачення та урізноманітнення лексики й граматична будова висловлення; теза частково відповідає запропонованій темі;	3	11	9-10	3

наведений аргумент не впливає з тези; приклад не є доречним; висновок сформульовано нечітко.				
Висловлення учня (учениці) за обсягом складає дещо більше половини від норми й характеризується певною завершеністю, зв'язністю; чіткіше мають розрізнятися основна та другорядна інформація; висновок лише частково відповідає тезі або не пов'язаний з аргументами; є недоліки за сімома показниками: посереднє розуміння теми; порушення послідовності побудови твору; рівень словникового запасу нижче середнього; відносна стильова єдність твору; не сформульовано вправно тезу; наведено один аргумент.	4	9-10	7-8	4
За обсягом робота учня (учениці) наближається до норми, загалом є завершеною, тему значною мірою розкрито; не сформульовано вправно тезу; наведено один аргумент; приклад непереконливий; висновок лише частково відповідає тезі, не пов'язаний з аргументом та прикладом; трапляються недоліки за низкою показників (до шести): роботі властива поверховість висвітлення теми, не простежується основна думка, відносно струнка побудова твору, середній рівень словникового запасу, бракує стильової єдності.	5	7-8	7-8	5
За обсягом висловлення учня (учениці) сягає норми, його тема розкривається, виклад загалом зв'язний; учень (учениця) наводить один доречний аргумент; наводить непереконливий приклад; висновок лише частково відповідає тезі або не пов'язаний з аргументами та прикладами; робота характеризується недоліками за п'ятьма показниками: помітний її репродуктивний характер, відсутня	6	5-6	7-8	6

самостійність суджень, їх аргументованість, добір слів не завжди вдалий, учень (учениця) неточно добирає слова й синтаксичні конструкції.				
Учень (учениця) самостійно створює достатньо повний, зв'язний, з елементами самостійних суджень текст, формулює тезу, яка відповідає запропонованій темі; наводить один доречний аргумент; вдало добирає лексичні засоби; висновок відповідає запропонованій темі; у роботі є недоліки (до чотирьох): відхилення від теми, порушення послідовності її викладу; висловлювання не завжди конкретне, просторовий виклад міркувань, не підкріплених фактичним матеріалом, нелогічне розташування абзаців, переходи між ними не є вмотивованими; основна думка не аргументується.	7	4	6	7
Учень (учениця) самостійно буде достатньо повне, осмислене висловлення, загалом ґрунтовно висвітлює тему, формулює тезу, що відповідає запропонованій темі; наводить один доречний аргумент; приклад не конкретизований; висновок відповідає запропонованій темі; трапляються недоліки за трьома показниками: невміння пов'язати предмет обговорення із сучасністю, не добирає переконливі докази для обґрунтування певного явища, відносно багатство словникового запасу, робота не відзначається різноманітністю та чіткістю слововживання.	8	3	5	8
Учень (учениця) самостійно буде послідовний, повний, логічно викладений текст; формулює тезу, що відповідає запропонованій темі; загалом розкриває тему, висловлює основну думку; наводить один	9	1+1(негруба)	4	9

доречний аргумент; вдало добирає лексичні засоби; наводить один доречний приклад; висновок відповідає запропонованій темі; у роботі виявлені недоліки за двома показниками: тезу чітко не сформульовано, відсутність виразної особистісної позиції, належної її аргументації тощо.				
Учень (учениця) самостійно буде послідовний, повний текст, ураховує комунікативне завдання, чітко формулює тезу; певним чином аргументує різні погляди на проблему, наводить два доречні й переконливі аргументи, приклади; неординарна побудова твору, робота відзначається багатством словника, граматичною правильністю, дотриманням стильової єдності й виразності тексту, але за одним із критеріїв допущено помилку; висновок відповідає запропонованій темі й впливає зі сформульованої тези, аргументів і прикладів.	10	1	3	10
Учень (учениця) самостійно буде послідовний, повний текст, ураховує комунікативне завдання; вправно формулює тезу; аргументовано, чітко висловлює власну думку, зіставляє її з думками інших, уміє пов'язати обговорюваний предмет із власним життєвим досвідом, наводить два доречні й переконливі аргументи для обґрунтування тієї чи іншої позиції з огляду на необхідність розв'язувати певні життєві проблеми; приклади конкретизовані; робота відзначається багатством словника, точністю слововживання, стилістичною єдністю, граматичною різноманітністю; висновок відповідає запропонованій темі й впливає зі сформульованої тези, аргументів і прикладів.	11	1 (негруба)	2	11

Учень (учениця) самостійно створює яскраве, оригінальне за думкою та оформленням висловлення відповідно до мовленнєвої ситуації; повно, вичерпно висвітлює тему; вправно формулює тезу; аналізує різні погляди на той самий предмет, наводить два доречні аргументи, використовує набуту з різних джерел інформацію для розв'язання певних життєвих проблем; приклади переконливі, конкретизовані; цілісний, послідовний і несуперечливий розвиток думки (логічність і послідовність викладу); висновок відповідає запропонованій темі й органічно впливає зі сформульованої тези, аргументів і прикладів; робота відзначається багатством слововживання та художньою цінністю.	12	-	1	12
Оцінка за есе є середнім арифметичним за зміст і грамотність. Оскільки за есе виставляють одну оцінку, то запис у роботах учнів матиме такий вигляд: наприклад: 3 - 2 : «9» МО - 3 - 7: «7» = 8 балів Оцінюючи мовне оформлення есе, беруть до уваги наявність: - орфографічних і пунктуаційних помилок, які підраховують сумарно, без диференціації (перша позиція); - лексичних, граматичних і стилістичних помилок (друга позиція). Під час виведення єдиної оцінки за есе до кількості балів, набраних за зміст роботи, додають кількість балів за мовне оформлення, а їхня сума ділиться навпіл. Якщо частка не є цілим числом, то її округлюють у бік більшого числа (на користь учня). «Негрубі» помилки: - винятки з усіх правил; - написання великої літери в складних власних найменуваннях; - написання разом і окремо префіксів у прислівниках, утворених від іменників з прийменниками; - випадки, що вимагають розрізнення не і ні (у сполученнях не хто інший, як..., не що інше, як..., ніхто інший не..., ніщо інше не,..); - заміна одного розділового знака іншим.				

1.4. Завдання і вправи практично орієнтованого характеру

Завдання 1. *Опрацюйте матеріал і з'ясуйте, які варіанти заміни для вас є новими. Підкресліть питомі українські слова.*

Похід або поїздки по покупки і сам процес закупівель краще називати закупами, а не шопінгом. Тож устигайте не до дедлайну – а на реченець. Пакуйте свій наплічник та гайда в мандри! Своєчасне обслуговування ксероксів дасть можливість уникнути негативних наслідків у вигляді капітального ремонту, грошових і часових витрат на копіярку. У повсякденному мовленні наполегливо рекомендуємо вам ставити вподобайки, а не лайки. Сподіваємося, ви вже давно кажете світлина, а не фотографія. Вам теж набридли щоденні фейки, точніше – побрехеньки? Як ми вас розуміємо! Так цікавіше, правда ж? Ви теж дивитесь дінфейки? Видопідміна – це технологія створення несправжніх відео за допомогою штучного інтелекту, 3D-моделювання та нейросистем для заміни облич переважно для дезінформації (За матеріалами інтернетних джерел).

Завдання 2. *До поданих іноземних слів доберіть українські відповідники, яким варто надавати перевагу в мовленні.*

Амбасадор, перфомери, деградація, менеджмент, симптом, легітимний, прерогатива, інвестиція, дефект, форвард, прайс-лист, аргумент, кастинг, меседж, фонтан, чизкейк, пост.

Завдання 3. *Інтерв'ювання. Ви журналіст, якому належить взяти інтерв'ю з письменницею Оксаною Забужко, щоб почути, як створюється книга, дізнатися, де живе натхнення і як працюють сучасні письменники? Які запитання ви поставите?*

Завдання 4. *Відредагуйте тексти.*

МРІЯТИ – ШКІДЛИВО

Дослідники підсчитали, що людина в середньому присвячує мріям 46,9% свого коженденного часу. Втім, мрії не роблять нас щасливими, а навпаки, змушують грустити за тим, що могло б бути, стверджують науковці з Гарвардського університету.

За допомогою мобільних технологій вчені отримували від людей експерименту відповіді на запитання, чим вони займаються на протязі дня, наскільки щасливими почуваються та чи поринають в цей момент у свої мрії.

Експерти отримали від добровільців близько 250 тисяч відповідей, повідомляє The Daily Mail.

Дослідження виявило, що самими щасливішими ми відчуваємося, коли робимо фізкультурні завдання, розмовляємо або кохаємося.

Найбільш гідкіше на душі людині буває під час роботи або коли вона сидить за домашнім комп'ютером.

На велике здивування, мрії про щось краще не роблять неприємні та нудні для людини заняття самими привабливішими. Навпаки, відпускаючи свої думки «в мандри», опитані почувалися навіть нещаднішими (За матеріалами інтернетних джерел).

Одна з ознак високої культури суспільства є дбайливе ставлення до правопису, збереження його постійності. За висловом відомого мовознавця Леоніда Булаховського, «значення правопису звичайно не доводиться, а визнається культурними людьми як безперечний факт культурного життя народу».

Українська мова на сьогоднішній день перша й сама розвиненіша і сама багатша мова світу. Її сучасні правописні норми демонструє четверте видання «Українського правопису» 1993 року. В ньому посеред інших є розділ «Правопис власних назв». В розділі визначено правила передачі на письмі прізвищ (власне українських, слов'янських і неслов'янських), складних особових імен та прізвищ і похідних від них прикметників, географічних назв (українських та іноземних); до кожного правила подано багаточисленні приклади. Наведено також зразки змінювання власних назв. Матеріал викладено ущільнено (розділ має 20 сторінок) і в доступній формі, адже видання визначається не тільки для фахівців, а й для всіх, хто цікавиться питаннями правопису сучасної української літературної мови.

Тому навіть нефілологу – людині, трохи обізнаній у мовних питаннях, легко буде зорієнтуватися в письмі, наприклад, топонімів – власних назв будь-якого географічного об'єкта, якщо він опрацює названий розділ «Українського правопису», оскільки саме власні назви, як правило, лежать в основі творення топонімів.

Скажемо, що однією з ознак прекрасної культури суспільства є гарне ставлення до правопису, збереження його постійності (За матеріалами інтернетних джерел).

Завдання 5. Прочитайте творчі роботи, за наявними структурними елементами визначте їх жанр. Свою думку аргументуйте.

МІСТО НЕСПОДІВАНОК

Минулої неділі ми з мамою поїхали купити подарунок на день народження. Моїй сестричці виповнилося вісім років. Наша сім'я живе в місті

Бердянськ. Це місто, де є великі магазини з іграшками. Ми дуже довго вибирали подарунок.

Дорогою ми зустріли великого динозавра! Він був більший за мене, зелений та м'який! Мав великі очі, гострі зуби. Найцікавіше було те, що він умів говорити. Він був справжній! Хоча мама казала, що то людина, перевдягнена в костюм.

У цьому місті мене зустріло ще багато несподіванок! Але це вже зовсім інша історія...(Учениця 5 класу).

ШКІЛЬНА РАПСОДІЯ

Скінчився 4 урок. Студенти педагогічного коледжу прийшли проводити виховну годину. Навіщо? Чому нас просто не можна відпустити додому? Невже вони не бачать, що на вулиці останнє осіннє тепло?

Мені хочеться збігати на площу, попідкидати ногами листя і каштани. Задертися на пам'ятник Літописцю біля обриву. А вони, дорослі, цього не розуміють. Невже їм не ясно, що ми далекі від їхніх виховних годин. Та ще і тема така нудна – про працю.

Я знаю, що все у світі здобувається людською працею, мої батьки працюють, і їм не вистачає часу на мене. А мені не вистачає часу гуляти. Хоча ні, мабуть, сьогодні піду, адже сестра обіцяла, що ми сходимо у «Франсуа». Там такі смачні тістечка!

Мені ще робити домашнє завдання, а мама зранку сказала прибрати кімнату. Добре, що вдома є бабуса, мабуть прибрала вже. І взагалі, виховні години це нудно. Студенти також були дітьми, хіба вони не розуміють, що це відстій? А ще я хочу полуниці! ...(Учениця 6 класу).

СКАЖИ «НІ» ЗАРПЛАТІ В КОНВЕРТАХ

«Не в грошах щастя», – говорить приказка. Можливо, цей вислів був актуальним колись, але не в наш час. Усім відомо, що наразі хочемо того чи ні, та гроші дійсно-таки правлять світом, керують усіма нами...Без коштів не можемо належно жити, навчатися, розвиватися, удосконалюватися. Перед нами завжди постає ціна питання. Нічого безкоштовного нема! А стаємо спроможними на реалізацію конкретних планів, коли в нас є фінанси, чи безталанними, коли їх бракує – вирішує кожен сам.

Зараз ми залежимо від фінансування батьків, адже самі ще не отримуємо зарплати. Тому батьки платять за все: одяг, харчування, освіту, хобі, лікування, розваги...

Ми повинні усвідомлювати, що буває так, коли бажання перевершують можливості для задоволення конкретних потреб. Тоді виникають конфлікти між дітьми і батьками. Щоб цього не виникало, ми, молодь, повинні свідомо обирати, що для нас є головнішим, вартісним, а що можна відкласти на потім.

Відомо, що грошова система не існує сама по собі. Хтось видає зарплату працівникам, інші отримують зароблене. Мені знайоме поняття «зарплати в конверті», адже колись мій тато працював декілька років у фірмі, директор якої обіцяв офіційне працевлаштування після випробувального терміну. Так той випробувальний термін затягнувся на роки... Звичайно, ніхто грошей у конверт не клав, але, можна сказати, видавав таємно, щоб ніхто не бачив, щоб ніхто не знав. То були мізерні суми, але керівництво фірми годувало тата й інших працівників обіцянками, що з наступного місяця, коли завершиться процедура офіційного працевлаштування, зарплата зросте в рази. То були порожні обіцянки... Така тактика роботи, стиль існування фірми, метод наживи на працівниках, які ледь виживали. Звісно, тато змінив місце роботи, бо всім відомо, скільки втрачають працівники, скільки недоотримує їх сім'я, діти.

Хочеться звернути увагу на те, які порушуються права найманих робітників, коли їм видають зарплату у конвертах. Це мінімальне нарахування платні за роботу, що здійснюється за правилами й нормами виконання; це не зарахування трудового стажу, яке в подальшому призведе до того, що не вистачатиме кількості відпрацьованих років, щоб отримувати законну пенсію за віком; це не сплату коштів до Пенсійного фонду, а значить, дефіцит їх, викрадання в держави і самого себе; це, зрештою, визнання себе людиною другого сорту, яка не заслуговує на кращу зарплату, а значить, на достойне життя...

Прикро, що зараз в Україні є багато нечесних роботодавців, які хитрістю, обманом чи брехливими обіцянками заманюють кваліфікованих працівників до себе на роботу, а потім перетворюють їх на рабів, на жертв обставин, мовчунів, які всього жахаються. І, перш за все, бояться відстоювати свої законні права під тиском звільнення з роботи. А побоювання залишитися без копійки – це найбільший страх сучасної людини. Тому більшість працює, схиливши голову перед обставинами та багатим паном, щоб хоч якось утримувати сім'ю.

Це неправильно! Є вихід з будь-якої ситуації. Про права ми чуємо з дитинства, але, подорослішавши, чомусь забуваємо про них, підлаштовуємося до складних життєвих обставин, які тиснуть зо всіх боків.

Ніколи не потрібно погоджуватися на нелегальну роботу. Спочатку слід вимагати офіційне працевлаштування, запис до трудової книжки, а потім приступати до роботи. Так людина одразу розставить усе на місця: дізнається, чи законно працює організація і дасть зрозуміти керівництву, що має високий рівень знань і вмінь і, відповідно, вимагає за це належну заробітну платню. Така угода між роботодавцем та найманим робітником є початком успішної кар'єри, життя в достатку, коли за старанно виконану роботу працівник отримує відповідно належну платню і забезпечує собі безбідну старість.

На думку спадає філософське вчення Г. Сковороди про споріднену працю. Він змушує задуматися над щастям, матеріальними цінностями, їх взаємозв'язком. Тож, виходить, що не в грошах щастя, а в їх кількості. Якщо гроші зароблені улюбленою справою, яка приносить насолоду від виконання, якщо працівник весь час удосконалює навички роботи, переходить на новий рівень її виконання, тоді збільшується попит на таку роботу і збільшується грошова винагорода. Працівник почувається, як кажуть, у своїй тарілці, тобто він розуміє, що професія стає частиною його. Він повністю занурюється в улюблену справу, приносить користь сім'ї, державі. І робить це не з примусу, а із задоволенням і високо піднятою головою.

*Отож, скажімо «Ні!» зарплаті у конверті,
Задумаймось усі: чого ми варті?
Щоб не рабами у ярмі бути до смерті,
А голову підняти ще на старті!*

(Учениця 11 класу)

СТАРІСТЬ НЕ РАДІСТЬ

У п'ятницю ми з подругою тусувалися в центрі міста, згадуючи робочий тиждень у школі: оцінки, розваги на перервах, симпатії між однокласниками, обговорювали нові «шмотки» Каті й Аліни, пости в соціальних мережах, підготовку до ЗНО, майбутній життєвий вибір (11 клас же) та інші архіважливі питання учнівського буття. Не зважали на дідуся, який сидів на лавці поряд, поки він не заговорив до нас:

- Які ви молоді та цікаві, колись я теж був таким, – сумно озвався старенький.

Ми повернули обличчя в його бік і побачили кричущий біль і безвихідь на обличчі. Побачили не просто старість, а розчарування в житті, відторгнення й непотрібність. Я відчула щем на серці. І звичайно, запитала:

- Чого Ви тут самотньо сумуєте?

І дідусь переповів нам свою життєву історію. Колись він теж був молодим, успішним і мав багато бажань. Звичайно – хотів усе і зразу, як ми, сучасна молодь. Закінчив університет, отримав направлення на роботу – працювати вчителем математики в одній із шкіл міста Києва. Незважаючи на те, що на роботі все вдавалося: і годин було вдосталь, і мав славу «модного репетитора», і з учнями та батьками мав контакт – у мозку крутилася думка, що шлях до мрії ще треба долати якийсь час, то він має бути короткий. А мрія була не одна: машина, велика квартира, подорожі.

Одного літнього дня зустрів свого колишнього однокурсника – Сашика Васильчука. Той поділився, що виїхав за кордон, працює там багато, але ні в чому собі не відмовляє. Запропонував зробити виклик (тоді такий час був, що, купивши квитка, не можеш так узяти, і виїхати), щоб і я трохи «підзаробив».

Уже 1 вересня я розраховувався в школі. Директорка вмовляла мене залишитися, мовляв – учитель я гарний, перспективний – пропонувала «вибити» направлення в заочну аспірантуру, поклопотати за житло для молодого вчителя й ще інші блага того часу. Але я був категоричний. Документи оформлені, картина, намальована Сашком, вабила й опрідмечувалася машиною, величезною квартирою, новими враженнями.....

І от я тут, у Польщі, у Любліні..... Учителем я не працював – мовний бар'єр. Пішов на завод пакувальником. І потяглися заробітчанські будні. Праця, праця, незначні радості життя. Місяця роботи змінював: охоронець, вантажник.... Інколи згадувалася школа, рідне місто, хотілося поїхати, але на той час відвідати Землю Обітовану було не просто. У Любліні познайомився з майбутньою дружиною – українкою (переїхала сюди з батьками). Народилися сини. Виховували, учили, допомагали їм, як могли. Роки йшли, бігли. Працював, але намагався не оформляти працевлаштування, щоб отримати гроші у «конверті» – без аналогів, та й копійка «жива». Яюсь швидко промайнули щасливі роки подружнього життя. Після смерті дружини його два сини переїхали в США й покликали із собою, умовили продати житло. Він продає квартиру, віддає гроші дітям, переїжджає, але коли йому треба було оформити документи, з'явилися проблеми, та і в молодих своє, інше життя. І вирішив дідусь повернутися в Україну.

Приїхав, а в нього – ні пенсії, ні нерухомості. Так він потрапив у Будинок престарілих, де і проживає зараз. Хотів ще працювати, але здоров'я підводить.

- Отак, працював усе життя, намагався швидко й багато заробити. Не думав про старість. А тепер залишилися тільки спогади. Там, у Польщі залишив здоров'я і молодість. Тут – не маю ні житла, ні пенсії, добре, що є

кімната, яку розділяю ще з одним «другом по старості», сумно повідомив дідусь.

Спробував улаштуватися охоронцем. Попрацював кілька тижнів, захворів і не мав можливості виходити на роботу протягом певного періоду часу. Зарплати не отримав за пророблений час, мотивували це тим, що робота не виконувалася, тому немає за що платити. Лікарняний не дійсний, бо офіційно мене ніхто не оформляв на роботу. Пояснили, що людей такого віку, як я, ніхто не бере на роботу. Це і так поставилися до мене з розумінням. Сили і час віддані безкоштовно.

У вихідний день, гуляючи містом, ми згадали про дідуся й вирішили відвідати старенького. Знайшли будинок за потрібною адресою. Не знали, як пояснити свій візит. Але – удача, дідусь наче чекав нас, прогулюючися біля будинку. Старенький запросив нас до приміщення. У холі ми розговорилися, і тут до нас підсіли й інші мешканці. Ми почули ще різні життєві історії.

- Сідайте, тут ще є місця, – кажемо літній жіночці, яка стала коло нас.
- Та ні, ви що? Я не хочу, ще постою. Я ще молода – мені й 90 нема. Тільки 86, – каже усміхаючись.

Довідаюся від бабусі, яка сидить поруч, що зараз спуститься жінка, яка колись професійно займалася співом, але прихована «заробітчанська» робота не дала змоги «заробити» пенсію (співала в кафе, на святах), потім осліпла – тепер живе тут. І справді, підходить вона, років 55, у красивому піджаку та штанях, із гарно вкладеним волоссям. Вирізняється з-поміж інших жінок, одягнених у халати й хустки. Ми просимо, щоб вона заспівала. І співає... Такий красивий голос, що, здається, усі ці талант-шоу шукають саме її. А співає про те, щоб діти не покидали своїх батьків, хоч сама опинилася тут, у будинку для престарілих, про те, що молодість не вертається, а час не має зворотного відліку. Помічаю, як моя подруга відвертається, щоб витерти сльози.

Непрості історії простих людей. У кожного підопічного Будинку своя історія. Вони не схожі одна на одну, але мають єдине спільне: кожному людину сюди привели важкі життєві обставини. Когось вигнали з дому діти, а в когось нікого не залишилося з рідних; хтось втратив дім, а є й такі, хто її не мав і жив на вулиці; дехто приїхав з іншої області, а хтось просто тікав від війни, а дехто не міг утримувати себе та житло, бо пенсійні виплати мінімальні (не працювали офіційно, узагалі не працювали – жінки-домогосподарки).

Мали ми й життєві поради від цих людей, адже вони вже «навчилися» на своїх життєвих помилках. Ми зрозуміли, що в несприятливому становищі опиняються працівники, які за власним вибором, отримуючи «тіньові»

виплати, позбавляються соціальних гарантій, котрі визначені законодавством у сфері оплати праці, гарантованого розміру заробітної плати, права на відпустку, у тому числі додаткову й без збереження зарплати, права на оплату лікарняного. Можливо, якби люди з Будинку престарілих офіційно працювали, їхнє життя склалося б по-іншому. Доживали свій у власному житлі, із достойною пенсією.

Ось так випадково ми стали волонтерами. Перезнаййомилися з усіма жителями Будинку престарілих. Тут дуже багато світлих людей, які з усмішкою зустрічають та проводжають, бо відчувають, що комусь потрібні. Ми зрозуміли, що спілкування для літніх самотніх людей – один з найприємніших моментів. У кожного своя життєва дорога, витрачене здоров'я, сили, але без віддачі на старість. Часто-густо це зарплата в «конвертах», робота без гарантії, а тепер – майбутнє без пенсії.

Погоджуючись на нелегальну або ж напівлегальну зарплату, тобто на зарплату «в конверті», громадяни ризикують своїм майбутнім. Вони не задумувалися, що нелегальне працевлаштування позбавляє працівника права не лише на достойну пенсію, а й інших благ – соціальних пільг, матеріальної допомоги. Знижується їхня соціальна захищеність. Не варто забувати про пенсію (усі ми дійдемо до цього статусу), розмір якої значною мірою залежатиме від розміру заробітної плати. Не даремно ж народна мудрість говорить: «Яка молодість, така й старість», «Слухай, слухай та на вус мотай, а під старість як знахідка буде». (Учениця 11 класу).

ДОРОГАМИ ШЕВЧЕНКА ДО МРІЇ

Я студентка університету ім. Т. Г. Шевченка. Іду бруківкою вулиці Володимирівської. Натхненна, радісна, літо, чудово! Долучись до студентської спільноти, учитимуся! Можливо, такі ж почуття переповнювали душу майбутнього Кобзаря, коли він став студентом Академії мистецтв? Багато доріг ведуть українців до Шевченка! У мене теж своя, особлива – мандрував моєю малою батьківщиною Шевченко не раз (знає і пам'ятає про це моя рідна Прилуччина), а тепер студентське життя направило мої думки знову до його доріг, бо саме іменна назва альма-матер навіює спогади, роздуми, міркування. Незважаючи на роки, постать мандрівника й досі жива. Дороги мальовничої України, немов нитки, переплітаються на мапі долі великого письменника та ведуть до тих місць, де бував кобзар. Сумуватиму за домом, за Прилуцьким краєм, який відвідував поет.

«Битим шляхом їхала бричка, у якій сонно колихався Тарас Шевченко, вимучений спекою, скрипінням колес і бурмотінням кучера. Радували око

спогади про розлогі дерева, за яким пробивалася верхівка палацу Тарнавських. А ще думки, думки...про Надійку Тарновську...».

Дорога 70–80-х років минулого століття веде до Прилуцького краю, де побував видатний співець українського слова у 1843,1844, 1845,1846 та 1859 роках. Уперше поет відвідав Прилуччину під час подорожі в Україну 1843-го та на початку 1844 року. Після перебування в Качанівці поет вирушив до Києва через Прилуки, де повинен був отримати подорожню на Пирятин, Переяслав, Бровари.

Дорога 1844 року. Знову зустріч з Надією Тарнавською. Знову пролунало «кохаю» і... відмова. Пишні бали, яскраві вечори у галасливому колі друзів-поміщиків – усе це не могло приглушити душевного болю. Він так любив цю жінку!!!!

Знову дорога, але ... із Качанівки. Широка, у яку влітаються доріжки з навколишніх селищ. Вона нуртує, пульсує, задає свій ритм, обабіч дороги. Тарас бачить українські села з вишневими садками, білобрисими хатами, смужками городу і рядками чорнобривців.

28 червня 1845 року на Прилуччині побував Тарас Шевченко, маючи за мету змалювати архітектурні й історичні пам'ятки стародавньої Густині.

Дорога... Короткі зупинки на постійних дворах, де можна сісти на лавицю і насолоджуватись спокоєм і неквапністю. Нехитрий харч, розмови подорожніх, а інколи й ночівля.

Дорога від Прилук до монастиря зараз гарна, асфальтована, з крутими поворотами та підйомами. На підйомах у глинках снують ластівки та стрижі. Кажуть, що земля має пам'ять. Про що б розказав би цей шлях? Які б думки поета озвучила? Можливо, тут була сповідь перед схимником, який потайки ніс свій хрест віри і Таїнства покаяння? Здається чуємо: «Царю небесний, Утішителю, Душе істини, що всюди єси і все наповняєш, скарбе дібр життя подателю, прийди, і вселися в нас, і очисти нас від усякої скверни, і спаси, благий, душі наші».

Зачепили за живе поета будівлі храму, хоча й занедбані, бо так тонко й душевно передав він на полотні святе Густинське місце. Картина навіює магнетизмом, хочеться ще раз поїхати в Густиню, поблукати доріжками, вийти на узбережжя Удаю, помилуватися красою природи, заспокоїтися, наповнити душу й тіло силою, гармонією.

Дорога в Линовицю. Простяглася з Прилук до маєтку Якова де Бальмена. Мандрівка стала невід'ємною частиною життя Шевченка. Не маючи сім'ї, коханої, домівки, він часто подорожує. Таким чином, дорога стає постійним пристанищем поета, адже він весь час перебуває в русі. Може це і зблизило

його з графом де Бальменом, останній захопився поетичною та художньою творчістю першого та його збіркою поетичних творів «Кобзар», виданою 1840-го року. Через знайомство із Шевченком він покинув працювати над жанровими картинами із життя офіцерів та поміщиків і став ілюструвати полум'яні вірші Кобзаря, які що далі, то більше наповнювали його радістю, душевним задоволенням та щастям.

Подорожуючи по Україні, Т. Шевченко в січні 1844 р. відвідав Я. де Бальмена в Линовиці. Там у парку над ставком і досі зберігається камінь, на якому любив сидіти поет, слухаючи розповіді свого доброго друга. Це були і плани про подорож до моря, і про душевні проблеми кожного, про жінок, яких вони кохали. На жаль, ця зустріч виявилась останньою.

Побував Тарас Шевченко в Прилуках і наступного, 1846 року. 12 січня Шевченко був на іменинах власниці села Мойсівки поміщиці Т. Волховської. Тут він зустрів багатьох знайомих. Усім було весело, їх оточували гарно одягнені дами, вино, горілка, наїдки – усього було багато і вдосталь.... Тарас декламував свої вірші.

У лютому Т. Шевченко разом з О. Чужбинським побували на ярмарку в Лубнах, звідки вирушили на Ніжин через Пирятин і Прилуки.

Знову дорога з Прилук до Ніжина. Знову села з посірілими хатами, невеселими селянами, невеличкими хатами, старезними дубами. І знову Прилуки. Іншої дороги з Ніжина до Качанівки тоді не було.

Дорогу до Качанівки Т. Шевченко знав від Глінки, з яким був добре знайомий і композиторським талантом якого захоплювався, а також із розповідей свого друга В. Штернберга, який не раз був у Качанівці, з його етюдів і зарисовок пейзажів парку й околиць села. Як стверджує П. Жур, саме Василь Штернберг познайомив Т. Шевченка з господарем Качанівки. У столиці на вулиці Басейній (нині ділянка будинку № 7 на вулиці Некрасова) Г. Тарновський мав двоповерховий будинок, куди, звичайно, приїжджав на зиму. «Я рідко там буваю, – розповідав потім Шевченко від імені героя повісті «Художник», – і то, власне, заради Штернберга...».

Дорога в Дігтярі. Це село із великими, довгими хатами, високими стріхами, одномасними коровами, пахучим бузком, що заплів кладовище, білою кам'яною каплицею посеред села.

За короткий час перебування в Дігтярях поет устиг відвідати Сокиринці – село Григорія Павловича Галагана. Тут він побачив легендарну козацьку ікону Богоматері, народні перекази про яку згодом використав у поемі «Іржавець».

Під час відвідин Прилук 1859 року «...заходився рисувати прекрасно освітлену вечірнім сонцем кам'яну церкву, досить незграбної, одначе

оригінальної архітектури, збудовану полковником прилуцьким Ігнатом Галаганом, тим самим, що перший одійшов од Мазепи й перекинувся до царя Петра, за що по смерті полковника Носа введений у звання прилуцького полковника й обдарований великими маєтностями в тому ж таки полку».

Можемо стверджувати, що образ дороги в творчості Кобзаря є символічним і філософським. Дорога – це краща доля, зміни в житті, відчуження, єднання, повернення до традицій, таїна. Вона є велична, без неї неможливе існування людини. Шлях об'єднує правдивих і брехливих, добрих і злих, мрійників і реалістів.

Любіться, брати мої,

Україну любіте

І за неї, безталанну,

Господа моліте.

І його забудьте, други,

І не проклиняйте.

І мене в неволі лютій

Університет, навчання – дорога до мого успіху, творчого зростання, можливо, і складна, але українська, рідна, сходжена Кобзарем.
(Студентка I курсу).

Завдання 6. Запишіть правильний варіант.

Обмін думок

Зрадив справі

Не вживайте слова-паразити

Запобігання масових безпорядків

Сукня пасує з кольором твоїх очей

Застерегти про небезпеку

Властивий для розуму

Всупереч з традиціями

У повній мірі

Сміятися над братом

Не знущайтесь наді мною

Це сталося у минулому році

Розставити по алфавіту

Навчатися музиці

Поїхати на море

Запобігти збій програми

Обсяг жорсткого диску

Вибачте його
Наголошувалося про це
Зазнала поразку
Дійшов до висновку
Часопис носить назву
Носять динамічний характер
Обдати кип'ятком
Обеззброїти
Обжарював на вогні
Облюбували галявину
Обставляти квартиру
Обмінюватися рукостисканням
Об'явити збори відкритими
Оволодівати знання
Оголосити факти
Одержувати перемогу
Одобрити проєкт
Одружився на Олені Горак
Опинитися в дурнях
Опиратися на досвід
Опікувати один одного
Оплачувати за проїзд
Освоїти мову
Отримала визнання
Отримала підтримку депутатів
Отримали освіту
Зір падає
Часто падати в обморок
Пам'ятається літо
Пеняй сам на себе
Перебувають на лікуванні
Перевернути сторінку
Перекладати текст
Передає це образно
Переймати досвід
Переслідувати мету
Перетворювати в життя
Підбивали результати поїздки

Підведе підсумки

Підвищувати

Піддали аналізу роботу комісії

Підмітити вади

Піднести квіти

Піднімаються проблеми

Підняти тост

Збори постановили надіслати

Завдання 7. Скоротіть у реченнях зайві елементи:

- *У квітні місяці було 11 самовільних прогулів.*
- *У нашому інституті є три вільні вакансії.*
- *Зібралось чоловік сто уболівальників і пішли проїжджою частиною бруківки.*
- *У кафе нам показали преїскурант цін.*
- *Треба враховувати особливості і специфіку газетного стилю.*
- *Передплату обласних видань, газет та журналів розпочато.*
- *У період сучасних змін в освіті варто впроваджувати нові інноваційні методи.*
- *Одна дорога і один шлях досягнення вершин редакторської майстерності – постійна і щоденна праця.*
- *Площа виноградника – близько 5 квадратних гектарів.*
- *Ми подружилися сім'ями і час від часу обмінюємося візитами в гості один до одного.*
- *Діяльність товариства «Відродження» служить інтересам справи національного розвитку.*
- *Не виключено, що частина бібліотеки Ярослава Мудрого, можливо, знаходиться у Франції.*
- *З'явилася на місці події місцева поліція, заарештувала 8 чоловік демонстрантів.*
- *Повідомлення за лічені секунди швидко долетить на інший кінець світу.*
- *Винищувачі злітали прямо з шосе, яке було для них злітною смугою.*
- *Українська література пройшла багатовіковий, тривалий шлях свого розвитку.*
- *Надворі йшов дощ і рота солдатів.*
- *Радіокоментатор розповість по радіо про хід футбольного матчу.*
- *Значний внесок у розвиток української культури зробили письменники і поети.*

- Ці вітаміни корисні для людей та дітей.
- У мене є два знайомі: один лікар, другий – хірург.

Завдання 8. Відредагуйте речення.

- Тарас Шевченко писав, що я все покину і поїду до самого Бога молитися.
- Прочитавши твого листа, мені стало весело.
- П'ятницька церква – архітектурний пам'ятник XII віка.
- На засіданні було розглянуто наступні запитання.
- Я заглянув у кабінет директора, який був у кінці коридору.
- Відчинивши вікно, до нього поїли звуки скрипки.
- Столітній дуб зацікавив учнів, перебуваючи на екскурсії.
- Собак власників, які будуть бігати по вулиці без намордників, буде відловлено.
- Довідки з любих питань можна отримати після п'ятнадцяти годин.
- Можемо привести слїдуючі приклади.
- Підписку на газети і журнали можна оформити на протязі двох місяців.

Завдання 9. Доберіть і запишіть 3-4 аргументи, щоб підтвердити такі думки:

Мати вищу освіту – нині престижно.

Добра освіта належно поцінована нині.

Мовлення вчителя повинно бути бездоганим, відповідати чинним мовним нормам.

Люди повинні толерантно ставитися одне до одного.

Завдання 10. Дайте відповідь на запитання «Що нам потрібно зробити для здобуття якісної освіти?». Відповідь аргументуйте за допомогою наведених критеріїв.

1. Мотивація.
2. Сучасні підручники, навчальні комп'ютерні програми.
3. Уведення нових предметів.
4. Самоосвіта.
5. Наявність мети в майбутньому.
6. Сучасний заклад освіти.
7. Підключення до всесвітньої мережі Інтернет.
8. Можливість вивчати курси за вибором студента.

Завдання 11. Згадайте будь-яку свою невдачу. Розкажіть, як поводитися в цьому випадку? Розповідь про пережите запишіть у формі короткого роздуму (теза – аргумент – приклад – висновок).

Завдання 12. Аргументуйте одну з наведених тем.

Коли добро перемагає зло через насильство, тоді воно вже не добро.

Удаваний друг гірший за підступного ворога.

Найщасливіша та людина, яка потрібна всім.

Лише тоді пізнається цінність часу, коли він утрачений (Г. Сковорода).

Жодне діло не можна зробити добре, якщо не відомо, чого хочеш досягти (О. Макаренко).

Коли в людини з'являється якась життєва мета, час не уповільнює свій біг, а прискорює (А. Риваоль).

Завдання 13. Відредагуйте речення-тлумачення наукових понять.

1. Біографія – розповідь про чоловіка, що мав важливе значення, коли жив. 2. Гумореска – невеликий твір про кумедну історію вади в людині. 3. Плагіат – украдений шматок твору в своїх цілях. 4. Феєрія – театральне чи циркове полотно, складене на фантастично-казковому сюжеті, що виконується з використанням різнообразних сценічних ефектів, щоб вразити зрителя. 5. Лаванда – вічнозелена рослина, що має приємний запах, що росте переважно в країнах Середземномор'я. 6. Щедрівка – твір з усної народної творчості, виконувана українськими дівчатами під Новий рік. 7. Цитата – шмат чужої мови, використаний для підтвердження власної думки. 8. Тенор – чоловічий спів. 9. Вимпел – вузький і довгий прапор, піднятий на кораблі під час плавання як ознаки державності. 10. Анонс – попередження про спектакль, фільм.

Завдання 14. Прочитайте висловлення. Чи можна уналежнити його до жанру есе? Думку обґрунтуйте.

ТА ВСЕ-ТАКИ, ЩО Ж ТО Є МУЗИКОЮ?

Ліра — простий і невибагливий інструмент, а звучить пречудово і вражає душу. Дивно: не може жити без музики народ, вона пом'якшує серця, очищає душу. Он білозуба молодиця у вінку з польових квітів раптом схлинула, тицьнула в руку сліпого тільки що куплений у лоточника гарячий бублик, а потім ще й копійку з-за пояса дістала...

Чайковський зупиняється на вузькій польовій стежині і з-під долоні уважно вдивляється в небесну височину.

Музика, музика, а вона ж невід'ємна частина життя кожного народу, виразниця його душі. Музика, пісня допомагають перенести злигодні, безправ'я, бідність. Що було б з людством, якби якоїсь страшної миті з цілої землі щезла музика?...

Мабуть, це передусім найщиріший, найприродніший спосіб спілкування людини з людиною, той тремтливий настрій душі, коли все сприймається з півслова, з одного погляду...

Чайковський повільно йде полем, устеленим багрянцем диких маків. Деся далеко калатають монастирські дзвони, щебечуть над головою пташки, сюрчать у соковитих заростях весняних трав коники. Музика простого життя — незбагненна, чарівна, гідна вічного захоплення. Споконвіку людина насолоджується її звуками, наснажується на створення власної музики, повіряючи їй усі без винятку почуття (За Н. Калініною).

Завдання 15. Прочитайте поради. Дайте власні рекомендації щодо чистоти української мови.

ЯКЩО СУРЖИК – ХВОРОБА, ТО ЯК З НЕЮ БОРОТИСЯ?

Що таке суржик? Поширене явище чи незнищенна проблема? Спочатку з'ясуймо, що називає суржи́ком тлумачний словник. За визначенням останнього – це елементи двох або кількох мов, об'єднані штучно, без додержання норм літературної мови, тобто нечиста мова. Щоправда у нас він набув вужчого значення – українсько-російський суржик.

Однак наголошу, що суржик не нове явище і з'явився він не тоді, коли українська мова зустрілася з російською. Можна сказати, що суржик був ще за часів скіфів. Про це свідчать численні запозичення з різноманітних мов: від латиниці та грецької до арабської й німецької. До сьогодні є польсько-український суржик, української й німецький, навіть українсько-канадський. Яскравий приклад канадського суржику таке речення: «Зачиніть віндовку, щоб чилдренята не околденіли!».

До речі, деякі запозичення пересічний громадянин навряд чи зможе відрізнити як такі, адже вони ховаються за нібито чисто українськими словами. Так, начебто рідне нам слово «бори́з» виявляється запозиченням із перської мови. З литовської мови до нас прийшли такі слова як «вовкулака», «тринджоли», «зозуля», «калюжа», «садиба» і багато інших.

Ці запозичення настільки давно потрапили в нашу мову і так прижилися, що незброєним оком їх і не відрізниш. Наприклад, із фінікійської походить слово «мапа», хоча і видається похідним від англійського «тар» (виходить до англійської воно теж увійшло з фінікійської). З єгипетської мови до нас потрапили: «гума», «канапа», «лілея», «папір» тощо; із арабської: «валіза», «жупан», «кава», «кайдани», «карафа» тощо; із угорської: «кучма», «куліш», «гуляш», «табір», «хутір» тощо; із мов Індії: «піжама», «цукор», «шаль» та ін. Прикладів безліч, і вони свідчать про те, що насправді власне українських

слів у нашій мові не так вже й багато. До речі, у європейських мовах також чимало запозичень.

Так, англійська мова має лише 30% власне англійських слів, а всі решта – запозичення.

Отже як бачимо, суржик – не така й нова річ. До речі, сьогодні існує англо-японський суржик, так званий піджин, англо-французька говірка, така собі *Franglais*, на якій навіть модно складати пісні, а ще багато інших різномовних поєднань. Проте розглядаючи українсько-російський суржик доходимо висновку, що це надзвичайно згубне явище саме для нашої мови.

Якщо з ним не боротися, мова заросте бур'яном, і тоді викоринити цю траву буде дуже складно. Чому для України суржик – хвороба, від якої ще не знайдено надійних ліків? А хіба не тому, що слово завжди відходить на останній план, ним можна нехтувати, не чути. Водночас, саме слово є найціннішою ознакою нас як нації, нашою душею. Але ж його не можна взяти в руки, потримати, – слова як вітер – вилетять, не доженеш. Тоді для чого за ними бігти і їх берегти?

Оскільки за законом у нас в країні немає цензури, ніхто не стежить за тим, що нам показують, що говорять і як саме. Відсутній (чи то просто бездіяльний) орган, який би слідкував за правильним вживанням мови в усіх сферах життя. І потрібно не просто робити зауваження, а надавати допомогу тим, хто ще не володіє досконало українською. Сьогодні ж у нас говорять і пишуть, хто як уміє. І засмічується мова не лише російськими кальками, а й американізмами та англіцизмами, про що свідчать красномовні назви на крамничках, ресторанах та обкладинках журналів.

Бувають навіть дивні поєднання кирилиці й латиниці. Наприклад, назва модного магазину одягу – *Счастье*. З одного боку, нововведення та креативні ідеї потрібні, а з іншого – якою мовою ми розмовлятимемо через років тридцять? А все через те, що мовні проблеми хоч і постають гостро, але серйозно вивчати їх з метою успішного розв'язання немає кому.

Необхідно уникати лексичного змішування і боротися за чистоту мови. Проте, одразу позбавитися суржика й послуговуватися чистою літературною мовою досить складно. Потрібно уважно стежити за тим, що і як говориш, добирати правильні слова, словосполучення, хай навіть спершу це видаватиметься нелегким завданням. Тут варто проявляти мовну свідомість усім, а не тільки професійним лінгвістам. Я знаю таких високоосвічених перекладачів та мовників, які в побуті все одно розмовляють суржилом, бо ж вони так звикли, чи так собі хочуть, або ж просто лінуються. Але хіба це може їх виправдати? (За матеріалами інтернетних джерел).

1.5 Тематично-інформативний ресурс есе: навчальні компетентнісно-зорієнтовані завдання

Завдання 1. Напишіть твір-мініатюру за фразеологізмом (за вибором учня):

задати перцю з маком /дуже лаяти, сварити кого-небудь, дошкуляти критикою, розправлятися з ким-небудь, завдавати клопоту/;

до живця проймає /дуже хвилює, турбує, дошкуляє/;

крутитися як муха в окропі /бути весь час заклопотаним; мати багато роботи, турбот і т. ін./;

облизати макогона /зазнати невдачі; мовчки зносити образу/;

битися як риба об лід /жити в тяжких матеріальних умовах, переборюючи нестатки, злидні/.

Завдання 2. Напишіть есе за однією з поданих тем, які використовуються на уроках курсу Advanced English.

Примітка: Американські школярі на заняттях із англійської мови виконують мовну розминку — вони пишуть есе. Це розвиває критичне мислення й техніку викладу думок. Така робота з курсу Advanced English відбувається тричі на тиждень. Учні вибирають будь-яку з-понад пів сотні цікавих тем.

1. *Якби в тебе була можливість викоринити злочини або забруднення навколишнього середовища, що ти обрав би й чому?*
2. *Уяви, що ти став невидимим на день. Опиши цей день. Як гадаєш, це буде весело чи ти створиш більше проблем? Поясни.*
3. *Уяви, що ти виграв shopping spree (нетривалий момент, коли можеш усе брати безкоштовно) на 5 хвилин у будь-якому магазині на свій вибір і можеш взяти, що хочеш. Який магазин вибереш і якою буде твоя стратегія шопінгу?*
4. *Що, на твою думку, важливіше: свобода слова (freedom of speech), право на чесний суд (right to a fair trial) чи право на приватне життя (right of privacy)? Поясни.*
5. *Якби тобі випав шанс подорожувати з будь-яким дослідником у світі, хто б це був і чому?*
6. *Як гадаєш, чи варто вченим випробовувати ліки на тваринах, щоб побороти такі хвороби людей, як рак?*
7. *Напиши, чому виконувати обіцянки важливо.*
8. *На прохання поштового офісу тобі належить обрати героя нової марки. Хто б це міг бути і чому?*
9. *Ти віриш, що люди за своєю природою більше хороші чи погані? Поясни.*
10. *Яку нагороду (реальну або вигадану) ти б хотів отримати найбільше в житті?*
11. *Опиши плюси й мінуси ситуації, коли твій найкращий друг живе з тобою в одній квартирі.*

12. У чому для тебе різниця між сміливістю й страхом?
13. Старе прислів'я каже, що гроші — корінь зла. Згоден? Поясни. Що це може бути коренем зла?
14. Ти знайшов кришталеву кулю, що показує твоє майбутнє. Що ти там побачив?
15. Придумай новий олімпійський вид спорту, у якому ти отримав би медаль. Що б це був за спорт?
16. Перед тобою стоїть вибір: втратити всі старі спогади або не мати можливості отримувати нові. Що б ти обрав і чому?
17. Якби тобі потрібно було б вести урок, про що був би цей урок?
18. Якби в тебе була можливість укорінити у своєму дитячому розумі якусь пораду, що б це була за порада?
19. Які внутрішні тюрми ти вже побудував зі своїх страхів?

Завдання 3. Напишіть есе «Історії, що зворушують».

Кожна людина має безліч речей із особливими історіями. Це дає змогу згадати минуле через асоціації, пов'язані з дарувальниками, обставинами придбання, емоційними переживаннями на момент з'яви побутового речі в помешканні людини тощо.

Завдання 4. Напишіть есе (не більше 10-15 речень) на одну із тем:

Учитель і учень ростуть разом.

«Ми навчаємося не для школи, а для життя» (Сенека Молодший).

«Має значення тільки те знання, яке використовується на практиці»
(Гордон Драй ден).

«Наші знання — це сума того, чого ми навчилися, й того, що ми забули»
(Ебнер-Ешенбах).

Завдання 5. Напишіть твір за однією із запропонованих тем. Самостійно оберіть жанр, оптимальний для обраної теми.

Життєві труднощі — це виклик чи нові можливості?

Опишіть ситуацію, коли вас просили зробити те, чого ви ніколи не робили.

Розкажіть, якими своїми успіхами ви пишаєтесь і чому (поза школою).

Чи часто вам доводиться адаптуватися в нове середовище, чи складно це вам?

Чи було так, що кращий друг просив вас зробити щось, але ви не хотіли. Чому?

Підлітки весь час заводять нових друзів і розлучаються зі старими. Опишіть випадок, коли вам доводилося з ким-небудь розлучатися.

Чи траплялися у вашому житті моменти, коли вам давали поради, ви до них не прислухалися, а потім шкодували про це? Чому? Які висновки для себе ви зробили?

Чи відчував ти себе не у своїй тарілці? Що ти зробив, щоб це виправити?
Яку помилку ви зробили за останні три роки? Опишіть її. Як ви її вирішили?
Опишіть ситуацію, коли на вас поклали відповідальність, якої ви не хотіли. Що ви зробили? Чому?
Опишіть випадок за останні три роки, коли хтось змінив вашу думку чи поведінку. Чому?
Чого ви навчилися в людини, якою захоплюєтеся? Як ви скористалися цим?
Опишіть випадок, коли ви зрозуміли, що вчитель або будь-який інший дорослий не мав рації.
Опишіть випадок, коли вам довелося працювати в малознайомій компанії. Що з цього вийшло?
Опишіть ситуацію, коли вашому другові або родичеві була потрібна допомога. У чому вона полягала? Що ви зробили? Що з цього вийшло?
Проблеми роблять нас сильнішими.
Ніщо не звеселяє душу людини так, як споріднена праця.
Екологічна безпека сьогодні – це безпека майбутніх поколінь.
У чому полягає життєвий успіх?
Кого можна назвати патріотом рідної землі?
Карантин і криза – виклик або нова можливість для України.
Нам потрібно більше свят.
Діти повинні мати можливість голосувати.
Чи можемо ми змінити світ?
Чи повинні люди заселити Місяць?
Чи повинен уряд накладати обмеження на побутове сміття?
Ядерна зброя є ефективним засобом стримування нападу ззовні.
Чи може багатство зробити людину щасливою?
Як можна зацікавити дитину читанням?
Чи можуть відеоігри бути освітніми?
Чи повинна мати обмеження свобода слова?
Чи є вегетаріанська дієта єдиною дієтою, якій люди повинні слідувати?
Чи потрібно заборонити законом медичне тестування тварин?
Спортивні сенсації року.
П'ять запитань улюбленому журналістові.
Подорож від Чернігова до Львова.
Історія однієї родини.
«Мета творчості – самовіддача, а не галас, не успіх...» (Б. Пастернак).

РОЗДІЛ 2. НАРИС: ЗМІСТОВІ Й ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ. МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО НАПИСАННЯ НАРИСУ

2.1 Особливості жанру нарису

Тривають термінологічні суперечки стосовно понять «нарис» і «есе». З одного боку, у європейських мовах немає слова «нарис» – уся документальна проза зветься есеїстикою. Уживають й інші назви – *есе*, подорожнє *есе*, тревел-текст тощо. З іншого, не можна ігнорувати особливостями слов'янського нарису й західного поняття «есе». Важлива відмінність полягає в тому, що, пропонуючи цілісне висловлювання щодо конкретної проблеми, в *есе* на перше місце висувають особистість автора, його розуміння цієї проблеми, зближуючись, наприклад, із фейлетоном. У нарисі автор зазвичай зображують явище життя, що стало предметом його зацікавлення. Це може бути подія, факт проблемного характеру, хоча проблемність у нарисі може бути прихованою, неявною. Предмет *есе* – складний, непрямий рух авторської думки.

Нариси часто називають «цікавими для людей історіями». Це тексти художньо-публіцистичного жанру, у яких автор зображує дійсні події та факти. Такі твори спрямовані на відпочинок від іноді тривожних «гарячих новин».

Нариси можуть бути написані в різних стилях, містити правдиву й точну інформацію. Вони також мають відповідати на основні запитання:

Хто був задіяний?

Що сталося?

Коли це сталося?

Де це сталося?

Чому це варто уваги? Чому це цікаво і важливо?

Як це сталося? Як це вплине на читача?

Види нарисів: портретний, проблемний, подорожній.

Портретний нарис висвітлює окремий аспект концепції людини, розкриває внутрішній світ героя, соціально-психологічну мотивацію його вчинків, індивідуальне й типове в характері. Автор аналізує особистість героя. Необхідно вказувати деталі, які виділяють його з-поміж інших людей. Найчастіше це короткий виклад біографії, характеристика людських якостей. Тому портретний нарис більше літературний жанр, ніж публіцистичний.

Героєм портретного нарису є людина, у якій типові для її часу та оточення риси поєднані з оригінальністю мислення та своєрідністю вдачі. Змальовуємо не лише зовнішність героя, а й розповідаємо про життєві ситуації, учасником яких він є, його поведінку; можуть бути подані фрагменти інтерв'ю, монологи, світоглядні засади особистості. Важливими є дані про роботу людини, її інтереси, хобі. Отже, можливості цілісного зображення особистості значно розширюються, якщо нарисовець здійснює й соціологічний, і психологічний аналіз особистості.

У портретному нарисі значну увагу приділяємо біографії героя, але треба пам'ятати, що розповідь про всі подробиці його життя не є доцільною. Необхідно зазначати лише окремі віхи життєвого шляху, які є важливими для втілення задуму автора, акцентувати на подіях, які справили враження на особистість, вплинули на формування її характеру.

Отже, предметом зображення в портретному нарисі є особистість у всій її багатогранності. Завдання автора портретного нарису – розкрити внутрішній світ такої особи, виявити її індивідуальність, підкреслити особливості характеру.

Проблемний нарис може бути економічним, соціологічним, філософським, екологічним, судовим, полемічним та ін. Предметом дослідження та художньо-публіцистичного відображення стає актуальна проблема, яка стоїть перед суспільством у конкретному часовому вимірі. Роль автора тут завжди активна: він вступає в пряму розмову з читачем, вільно оперує знаннями з історії, цифрами, статистичними даними. Основне завдання – публіцистичне висвітлення проблеми. Спочатку визначаємо проблемну ситуацію, а потім висловлюємо міркування з цього приводу, підкріплюючи їх власними знаннями, офіційними даними, художньо-образотворчими засобами.

Подорожній нарис сформувався набагато раніше, ніж інші види нарису. В основі – розповідь автора про подорож, про побачене й почуте. Його особливість полягає в тому, що про об'єкт вивчення розповідаємо поступово. Дійсно, подорожуючи, публіцист вдивляється в людей, у ситуації, фіксує факти й події, відображаючи їх крізь призму індивідуальних спостережень. Можемо поєднувати елементи портретного й проблемного нарисів.

Нарис може містити епізоди, що зображують зустрічі, розмови, взаємини персонажів, які пов'язані лише зовнішньою причиново-тимчасовою послідовністю, описи умов та обставин життя суспільства й природи, міркування про них.

Виділяємо три основні типи композиційних форм відображення навколишньої дійсності в подорожніх нарисах: хронікальна побудова (опис явищ, подій, людського життя в їхній часовій послідовності); структура, заснована на логіці причиново-наслідкових зв'язків (дослідження, аналіз, де немає розповіді в точній хронологічній послідовності); вільна форма побудови (складні асоціативні зв'язки й образні узагальнення з різними композиційними прийомами та засобами).

Дійсність у подорожньому нарисі не просто зафіксована, а зображена зримо, в образах. Нарисовець, дотримуючись фактичної основи, моделює своєю уявою картину «відрізка життя». Такий текст репрезентує художньо-публіцистичну модель реального світу. Однією з особливостей мовного оформлення є те, що вони надзвичайно багаті різноманітними тропами. Серед найпопулярніших та найуживаніших є епітети, метафори, порівняння, перифрази, риторичні фігури, антитези, подекуди – алегорія, іронія, гіпербола.

На сьогодні велика кількість блогерів працюють у цьому жанрі: пишуть пости з власних подорожей, де діляться корисними посиланнями, описами

цікавих місць, традицій та особливостей тієї чи іншої країни. Ілюструють розповіді великою кількістю фотографій, іноді подають таблиці та діаграми, порівнюючи, аргументуючи, переконуючи.

Особливості твору-нарису

1. Невеликий за обсягом.
2. Немає чіткої, завершеної фабули.

Фабула — хронологічне, послідовне зображення подій у творі, на відміну від сюжету, де події інколи зображено непослідовно, у нехронологічному порядку або з пропущками.

3. Художньо-публіцистичний стиль.
4. Головна мета – показувати й пояснювати особливо важливі або нові, раніше невідомі факти.
5. Виклад наукових фактів або суспільних явищ ґрунтується на основі розгортання сюжету, у якому діють люди (уведення героїв у розповідь надає твору відтінку художності).
6. Застосування художніх засобів.

Зразок подорожнього нарису

Київ вечірній. Як правдиво каже реклама – «це вам не цукерки». Дорогою до метро вирішила знайти того бандуриста, який грає біля Хрещатика і якого я бачу кожного разу, як приїжджаю.

Його, на велике розчарування, не було. «При битій дорозі» лише сумно лежала бандура і картонна пошарпана коробка для копійчин. Купа табунних ніг дисонансно стукотіли біля музичного інструменту, який благальними витертими струнами дивився на мене. Раптом я чомусь пройнялася всім болем того старезного дерева, що тепер нужденно, пригнічено мерехтіло випаленими українськими візерунками на колись живій шкірі, а тепер знеціненій деревині для перехожих та безцінній матерії для загубленого музики. Мурашки влаштували забіг по моїй шкірі, коли я уявила можливу історію цієї бандури. Зробила фото на пам'ять. Не дочекавшись бандуриста, пішла геть (За матеріалами інтернетних видань).

2.2 Конструктивно-творчі завдання

Завдання 1. Евристичний аналіз-зіставлення.

Ситуація. Ви маєте пояснити, чому листя рослини улітку має зелений колір: 1) шестирічній дитині; 2) на уроці біології. Чи однаковими будуть ваші висловлювання? Чому?

Чим вони відрізнятимуться? Узагальніть: що саме слід ураховувати, спілкуючись у різних ситуаціях.

- Ситуація. У шкільній їдальні учениця взяла до обіду хліб. Він їй не сподобався, і вона сказала: «Фе, який несмачний!». Якими словами ви відреагуєте на почуте? Яким стилем і типом мовлення скористаєтеся? Складіть невеликий усний твір (3–4 речення) за наведеним початком (на

вибір): 1. Я шаную хліб, тому що 2. Великодня паска як свічечка. ...
3. Якщо хліб зачерствів, то Якого типу мовлення ваш текст?
Доведіть.

Завдання 2. «Історична версія». Існує легенда, що скіфи, які населяли територію сучасної України від першої половини VII ст. до н. е., одного разу ворогам, замість листа, надіслали птаха, мишу, жабу й п'ять стріл. Як ви думаєте, про що мав повідомити цей «лист»? Запишіть своє припущення.

Завдання 3. Аналіз-аргументація. Нариси не є гарячими новинами, вони не є редакційними матеріалами й оглядами. Вони є своєчасними й цікавими історіями, які мають відношення до життя читачів. Проаналізуйте нарис, уміщений нижче за планом:

1. Прочитайте нарис.
2. Чи перебуває заголовок у прямій залежності від змісту, привертає увагу читачів, розкриває тему, дає уявлення про зміст тексту?
3. Напишіть 10 запитань, відповіді на які ви очікуєте отримати з тексту.
4. Як ви вважаєте, чому ця історія подана зараз? Наскільки вона актуальна?
5. Які читачі вважатимуть цю історію важливою для себе? Відповідь обґрунтуйте.

Нарис з мовного питання

Сучасний стан мовства – це результат складного процесу розвитку й удосконалення наукових знань про людську мову. Я спробую написати неполітичний нарис, який стосуватиметься мовного питання.

Трішки хочу розповісти про себе. Я вільно володію двома мовами – російською й українською. Але справа стосується не мене. Батьки і вчителі навчили – я і володію.

Мене починає бентежити, коли я чую, як рівень людяності, патріотизму, гідності вимірюється рівнем володіння мови. Люди мають пам'ятати, що мова – це засіб спілкування, а не боротьби.

Мене не хвилює рівень володіння мовою лікаря, медичної сестри та економіста. Я не маю бажання читати економічну газету, тому що не розуміюся на економіці. Я хочу працювати зі словом, видавати книжки, писати статті. Найголовніше те, що я волію працювати за своїм фахом.

Дуже особисте – я ніколи в житті не писала про це. Я тікала від себе, від цього питання, завантажуючись навчанням. Та й коли б я мала писати про це? У дитячі роки я мало що розуміла в такому серйозному питанні. Зараз, коли ми живемо в двадцять першому столітті, про це варто говорити. Хочу поділитися з вами своїм спогадом з життя. Одного разу, стоячи на зупинці я почула розмову двох хлопців. Здається, це були солдати. Вони шукали донора для дитини. Мимоволі я підійшла й запитала: «Що сталося?». На це один з них запитав мою групу крові. Даючи відповідь на це питання у мене стиснулося горло. Навіть не пам'ятаю, якою мовою вони говорили? Можливо суржиком або навіть російською. Їхні очі були сповнені надії та хвилювання. Тишу

перериває телефонний дзвінок. Мати радісним голосом говорить одному з солдатів: «Дитина вижила! Мій син житиме». Почувши це, я зраділа. Мене переповнювали емоції... (Блогер – Василенко Крістіна).

Завдання 4. Аналіз засобів зацікавленості. Прочитайте нариси, подані нижче. Проаналізуйте способи зацікавленості, користуючись планом.

1. Дослідіть перші речення нарису. Яким чином автор привернув вашу увагу?
2. Складіть список слів і фраз, які використав автор для опису особи, предмету чи події з поданої історії.
3. Проаналізуйте кінець історії. Що використав автор для ефективного завершення?

Незвичайна школа у звичайному селі або звичайна школа в незвичайному селі

Кожен навчальний заклад має свою історію, на сторінках якої оживають учителі, учні, буденний ритм життя й тріумф успіхів... Школа є незалежною від часу, вона завжди юна, бо знаходиться в Країні дитинства.

Сьогодні я поведу розмову про школу, яку від дня «народження» називали «сільською школою міського типу». На освітянській мапі Старосамбірщини Бусовиська ЗСШ І-ІІ ст. займає особливе місце. Поруч із нею знаходиться церква Пресвятої Богородиці, жива пам'ятка архітектури, і дизайн довкілля не то що доповнює один одного, він створює спільну територію, яка сприяє вихованню любові, відповідальності, формує у школярів християнські чесноти. У зелені садів потопають охайні оселі бусовичан. Очолює освітянський осередок Іван Васильович Сорока, дивовижно працьовита людина, сильна духом, міцна знаннями. Він твердо крокує по життю, спокійно і виважено сприймає «круті повороти долі», не відступає від своєї мети. Він не тільки керує педколективом, а навчає вчителів, мотивуючи до добровільної діяльності. У всьому подає власний приклад ефективної роботи, але в підсумку щиро говорить: «Ми це зробили».

Домінантом досягнутих успіхів є злагодженість у роботі із заступником Галиною Миколаївною Нестер. Педколектив творчий і працьовитий, відкритий для нових ідей, які реалізуються на ґрунті народної педагогіки, звичаїв і традицій бусовиської місцевості. Досягнення учнів у спортивних змаганнях, на районних олімпіадах свідчать про велику і послідовну роботу вчителів та учнів. Вони, як маленькі духовні бджілки, несуть до свого вулика тільки мед і віск. Мабуть, тому в школі панацеєю стала аура теплоти, спокою, поваги й побожності...

Я була приємно вражена здобутками вчителів, які ревно люблять свою школу, у якій кожен учень особистість, до якої потрібен особливий підхід на основі довіри та любові. На уроках педагоги завжди підтримують психологічний клімат. Головним завданням учителів – виховання у дітей пізнавальної активності. Школа виробила свій стиль діяльності, має значні

успіхи, які для педагогічного колективу є невеличкою паузою перед пошуками нових форм і методів як у навчальній, так і у виховній ділянках роботи. Кожен день – це завжди щось нове, яке треба усвідомити, переосмислити, щоб воно було доповненням до власного досвіду. А все нове – це забуте старе, лише у свіжій інтерпретації.

На базі бусовиської книгозбірні проходив у квітні семінар шкільних бібліотекарів «Любов до книги нас єднає». Нова доба – доба культури. Поезія, живопис, творчість у будь-якій формі посідає в нашому житті все значущі місця, що допомагають побачити навколишній світ у гармонії, ритмі, звуках і кольорах. Важливо відчувати світ живим у всьому його еволюційному розмаїтті. Людина в найвищому розумінні не може обходитися без культури, без світла мистецтва – усього того, чим живиться дух людський.

Понад двадцять п'ять років працює в шкільній бібліотеці Михайло Миронович Щербан, людина негамовного характеру. Він живе у світлому просторі мистецтва, що збагачує його граничне обдарування. Тому робота книгозбірні змістовна і всестороння. Висока культура й непідробний талант проникати художнім словом у таїни мистецтва, його адекватне самосприйняття та самооцінка, повага до себе і до оточуючих створили позитивний імідж бібліотеки й бібліотечної професії. Про високу грамотність й обізнаність говорить ділова документація, що є зразком для багатьох бібліотечних працівників району.

Семінар шкільних бібліотекарів носив навчально-пізнавальний та виховний характер. Весь проспект роботи проходив через Книгу. Бо саме сьогодні, у час політичної та економічної нестабільності в державі, яка руйнує мораль і духовність, шкільні бібліотекарі працюють як провідники крізь терни до зірок, допомагаючи дітям знайти свій вогник серед багатогранного світу літератури. Учасників дійства щемно зворушила чистота докільця, що починалася зі шкільного подвір'я і закінчувалася коридорними та класними приміщеннями. Нічого зайвого і, водночас, ніби й багато. Уміле поєднання старовини із сучасністю залишає неабиякий ефект для вражень, що довго живуть на світлинах пам'яті.

На фотостендах відтворена історія рідного села, Героїв Небесної Сотні, бійців АТО. «Тут усе виховує», - зауважила бібліотекар Добромильської ЗСШ І-ІІІ ст. ім. Степана Бандери Олександра Цабак. Після ознайомлення зі школою з вітальним словом до працівників книгозбірень звернувся Іван Васильович Сорока, якого по праву називають книгоманом. Він зупинився на ролі бібліотеки в навчально-виховному процесі школи. Із давніх-давен бібліотеки були й сховищами документів, і основною базою для навчання. А сьогодні вони стали інформаційними центрами. Тому так важливо виховувати в дітей прагнення до набуття знань, прищеплювати навички самостійного пошуку інформації.

Кожен прочитаний твір залишає в пам'яті те, що найбільше вражає читача, торкається його душі. На цьому читацькому ґрунті проростають зерна людяності, які свідчать про духовну розвиненість особистості,

здатність її до емпатії, що забезпечує розуміння людей, плекає великодушність, готовність прийти на допомогу. Сьогодні про милосердя дуже багато говориться. Але де дії? У моду ввійшли збагачення, слава, успіх. Усе це наче прекрасні поняття. Але чому саме вони так нищать душі, руйнують божественність? А людина жне тільки те, що посіяла!

Головна мета бібліотеки – виховати гармонійну особистість шляхом формування читацької культури кожного, хто користується її фондом. Тільки читання відкриває перед людиною розкіш інтелектуального життя. Це підтвердив виступ учнів 5–9 класів «Книга у житті людини». Автором сценарію та організатором заходу був Михайло Миронович. Юні аматори виступали з великим натхненням: це були власні твори їхнього кумира, скромної, і водночас, усесторонньо обдарованої людини, у якої очі серця обіймають усе навкруг, а голос душі це озвучує. Як вчитель музики й бібліотекар він переконаний, що виховання – насамперед слово, книжки та живі людські відносини.

Шкільна книгозбірня – це голос поколінь... Читачі часто зупиняються біля полиць і ... вслухаються в минулолітню тишу історії. Поруч можна побачити твори митців слова Старосамбірщини: І.Фідика, О.Яворської, В.Пішка, С.Пахольчук, В.Титара, М.Деленко, М.Прокопець. Фрагмент уроку з української літератури (уч.М.Є.Щербан) «Образ Шевченка в творчості місцевих авторів» із використанням мультимедіа представили учні дев'ятого класу Христина Кузьмич, Андріана Дудик, Валентина Кремінь та Іван Попович.

Приємно, що шкільна бібліотека в центрі уваги всієї школи, поважних людей села і людей, яких об'єднує творча Муза. Завжди цікаво слухати виступ Володимира Пішка, людини нелегкої, але цікавої долі. Через його поетичні твори проходить легендарна історія минушини українського народу, хвороблива сучасність, що руйнує святі почуття Віри, Надії і Любові.

Неабияке враження отримали шкільні бібліотекарі від виставки малярських полотен Володимира Луціва, на якій він представив: портрет Андрея Шептицького, «Тарас Шевченко на фоні України», «Беркути на Майдані», «Сон птаха в золотій клітці», «Тіні незабутих предків». Кожен твір має філософський задум, який допомагає зрозуміти автора, його творчу позицію в мистецтві. Семінар показав, як у цій незвичайній школі здійснюється процес виховання духовної культури особистості та створюються умови для вільного формування в учнів власної світоглядної позиції.

Життєвий шлях Бусовиської ЗСШ І-ІІ ст. добігає кінця четвертого десятка. Свій ювілей вона зустрічатиме повним багажем навчальних досягнень, перемог і творчих успіхів, що створили їй великий авторитет і заслужену повагу (Із газети «Прикарпатська Ватра»).

Леся Українка

Творчість кожного митця невіддільна від часу, на який вона припадає. У ній так чи інакше залишить свій відбиток історія, суспільні, політичні чи

громадські чинники, ну й звісно, особисті переживання. Кохання, щастя, любов чи біль, смуток, обов'язково залишиться у творчості людини.

Перечитуючи вірші видатної української поетеси Лесі Українки, невільно починаєш вникати в чарівний світ творчості, відчуваючи всі переживання і кожен дотик кохання чи розчарування у житті цієї, на вигляд слабкої, але в душі безмежно сильної жінки.

Леся Українка, а в житті Лариса Петрівна Косач, народилась на Волині, серед чудової, недоторканої природи, синіх озер і піднебесних борів. Мати – відома письменниця Олена Пчілка. У родині завжди шанувалися народні звичаї, традиції, панувала творча атмосфера. Саме це й стало поштовхом для маленької Лариси почати творити. Ще з дитинства вірші дівчинки вирізнялися своїми серйозними думками і висловами.

Хвороба, яка прийшла до письменниці в ранні роки, залишила значний відбиток на житті і творчості письменниці. Доля розпорядилась так, що наділила Лесю дивовижними здібностями, та в той же час змусила щоденно, з великими муками боротися за своє життя. Під час свята Водохреща, дівчинка загралася, і не помітила, як промочила ноги. Саме це й стало початком жахливої хвороби – туберкульозу кісток, а потім легень та нирок.

Проживши всього сорок два роки, поетеса залишила незабутній скарб, гордість українського народу – свої вірші. Не тільки українці, а і весь світ вічно будуть пам'ятати цю сильну духом жінку (За матеріалами інтернетних джерел).

Завдання 5. Газета «День» започаткувала вебпроект «Україна Incognita». Об'єктом вивчення обрана рубрика «Сімейний альбом України» У ній розміщені нариси, присвячені опису життєвого шляху як відомих, так і пересічних українців. Визначте тематику публікацій. Напишіть нарис до цієї рубрики.

Завдання 6. Виберіть текст, у якому наявні орфографічні, граматичні, лексичні, стилістичні помилки. Відредагуйте відповідно до норм сучасної української літературної мови.

1. *Росширення масштабів матеріального виробництва, насущний вплив виробничої та іншої діяльності людини на природу і оточуюче середовище останніми роками різко підсилили потребу розвитку екології – науки про взаємодію людини з навколишнім середовищем, про охорону природи від не бажаних наслідків інтенсивного використання досягнень навчально-технічного прогресу. Поряд із загальною екологією та екологією природних систем розвивається медична, соціальна, і технічна екологія, навіть педагогічна екологія.*

Формування екологічної культури – одне з прогресивних явищ життя суспільства.

2. *Психологи, зокрема, встановили, що є два типи ставлення людини до автоматів та інших складних технічних об'єктів. У першому випадку людина сприймає автомат байдуже, як набір важливих деталей. Якщо машина їй чимось незручна, це її дратує, вона відмовляється працювати на ній. У другому випадку*

людина ставиться до техніки як до живого творіння інших людей – інженерів і робітників, намагається зрозуміти їхній задум, використати їхній досвід і пристосуватися до машини. Звичайно, це не у всьому вдається, вона сперечається з творцем автомата, міркує про те, як слід було б переробити або „перевчити” свого помічника.

Отже, необхідно пристосувати одне до одного людину й автомат. Цьому допомагає навчання, виховання робітників та інженерно-технічних кадрів, спеціальні дослідження інженерно-психологічних і соціальних служб промислового підприємства.

3. Людина краще від машини розв’язує недостатньо алгоритмізовані задачі в умовах, коли важко передбачити хід технологічного процесу. Вона краще пристосована до розпізнавання складних образів і прийняття неоптимальних, але близьких до них рішень. Людина – універсальна, досить економічна система (з точки зору кібернетики), яка може пристосуватися до обстановки, що змінюється в широких межах, і розв’язувати різноманітні задачі, які порівняно рідко повторюються. Вона здатна сприймати і переробляти інформацію, яка одночасно надходить різними паралельними каналами, – зорову, слухову, тактильну (пов’язану з дотиком) та ін.

З іншого боку, людина багато в чому поступається обчислювальним машинам і повинна бути замінена автоматичними керуючими пристроями в тих випадках, коли це необхідно для підвищення ефективності функціонування системи «людина-машина» (За підручником).

Завдання 7. Прочитайте з відповідною інтонацією цікаву ілюстрацію перекладу з суржику, яку запропонував мовознавець К.Тищенко. Проаналізуйте ці тексти. Запишіть відповідно до норм сучасної літературної мови, виправивши орфографічні, граматичні, лексичні, стилістичні помилки. Дайте письмову відповідь на питання: чи існує суржик у Вашому мовленні? Зробіть висновок про вплив суржика на мовлення людини.

Повсякденна зарисовка

В той ранок я в сім годин позвав свою собаку і, задумавшись, ми вийшли на вулицю. На углу я побачив сусіда, бувишого завідуючого управління по учбовим закладам. Він наближався назустріч. До сих пір ми іноді зустрічалися разом і обговорювали всякі проблеми. Необхідно признатися, що стрій наших мислей був невід’ємним від привичних установок, і через те наші думки у ряді случаїв повністю співпадали. Але неділю назад ми посорилися із-за собаки. І ось тепер я рахував, що треба, щоб щось сказати. Тут мені прийшло в голову, що в кармані остається ще пару гривнів, і я пригласив його в кафе (собака ждала на вулиці).

Буденність

Того ранку о сьомій я покликав свого собаку і, замислений, вийшов на вулицю. На розі я побачив, що назустріч іде сусіда, колишній завідувач управління навчальних закладів. Досі ми часом бачилися й говорили про всяке. Слід визнати, що думки наші були невіддільні від звичайних приписів, а тому

іноді цілком збігалися. Але тиждень тому ми посварилися через того пса. І ось тепер я відчув потребу щось сказати. І тут мені спало на думку: я згадав, що в кишені є пару гривень, і запросив його до кав'ярні (собака чекав за дверима).

2.3 Критерії оцінювання нарисів

Бали	Показники оцінювання
12-10	Зміст викладено послідовно. Тема розкрита завдяки релевантним (правильно дібраним) ідеям, повноті й достовірності інформації. Вступ повний, ефективний, привертає увагу до теми. Абзаци розташовані в логічному порядку розвитку теми. Кожна окрема думка розкрита в окремому абзаці. Використані спеціальні вирази для забезпечення плавного переходу від одного абзацу до наступного. Досягнута повнота й ефективність висновку. Немає відхилень від основної теми. Досягнута стильова єдність і виразність тексту. Словник відповідає змісту теми. Робота відзначається багатством словника, точністю слововживання, різноманітністю використаних морфологічних категорій і синтаксичних конструкцій.
9-7	Є незначні порушення послідовності викладу думок. Тема розкрита завдяки в основному правильно дібраним ідеям. Інформація повна й достовірна. Вступ, висновки й зміст в основному ефективні та достовірні, але є окремі відхилення й неточності. Немає відхилень від основної теми. Стиль роботи відзначається єдністю й достатньою виразністю. Лексичний та граматичний склад мовлення в цілому досить різноманітний..
6-4	Порушена послідовність викладу думок в окремих частинах роботи, відсутній зв'язок між ними. Тему розкрито. Інформація достовірна, але не повна. Порушено релевантність. Є відхилення від основної теми. Немає стильової єдності тексту. Бідний словниковий запас й одноманітні синтаксичні конструкції, трапляється неправильне слововживання.
3-1	Порушена послідовність викладу думок в усіх частинах роботи, відсутній зв'язок між ними. Тема не розкрито. Подана інформація не відповідає темі. Ідеї не релевантні. Багато відхилень від основної теми. Порушено стильову єдність тексту. Дуже бідний словниковий запас, робота написана короткими однотипними реченнями зі слабо вираженим зв'язком між ними, часто трапляється неправильне слововживання.

Оцінка за нарис є середнім арифметичним за зміст і грамотність. Оскільки за нарис виставляється одна оцінка, то запис у роботах учнів матиме такий вигляд:

Наприклад: 3 -2 : «9»

МО - 3 -7 : «7» = 8 балів

Оцінюючи мовне оформлення нарису, беруть до уваги наявність:

- орфографічних і пунктуаційних помилок, які підраховують сумарно, без диференціації (перша позиція, як у власному висловленні);
- лексичних, граматичних і стилістичних помилок (друга позиція, як у власному висловленні).

2.4 Тематичні тенденції сучасної нарисистики

Україна – країна вільних людей.

Чернігів до туристичного сезону готовий.

Море вражень далеко від моря (про Новгород-Сіверський).

Як живе нетуристичний Чернігів.

Красива й підступна. Що ховає вода Десни?

В облозі минулого. Туристичний «штурм» Чернігова.

«Знайомі незнайомці» Чернігова із XVII–XXI століть.

Куточки Києва, які багато можуть промовити небайдужому серцю (про пам'ятки, котрі щасливо збереглися або були відновлені).

Нариси про супергероїв.

Політичний портрет сучасного президента України.

Політичний портрет М. Грушевського.

Київ у дні карантину.

Одеса: курортний сезон 2020.

Іспит на коронавірус витримано.

Урятувальна копійчина (депутатська допомога).

Антикварні нариси Чернігова.

Вулиці рідного міста.

Тарас Шевченко й Прилуччина.

Чернігів історичний.

Квіткове лібрето (символіка квітів).

В. Сухомлинський і його учні.

Нарис з історії храму.....

Педагогічні обличчя Прилуччини.

100-річний шлях коледжу (школи).

Небесна сотня. Герої України.

Ставлення України до теми Голокосту.

Корифеї сучасної науки.

Відомі лікарі Чернігівщини.

Мовне питання в Україні.

Гра в преферанс із життям (портретний нарис).

Ех, дороги!

Портрети в профіль (про відомих письменників).

Підземний світ Антонієвих печер.

Нотатки бджоляра.

Подорож Десною.

Василь Стус – летюча зірка української літератури.

Шістдесятники і Захід.

Обережно! Радіоактивна правда.
Третя світова – Чорнобильська.
Нашій мові – жити.
Про тих, що не гаснуть.
Змінюються часи – Нечуй зостається.
Творити людяне, творити прекрасне.
Коли зникає народна мова, народу більше нема.
Чия мова, того й держава.
Феномен незнищеності української нації.
Багаті, але чесні (Уроки для сьогодення).
Реабілітовані історією. Чернігівська область.
Як ми жили в ХХ столітті. Після визволення. Спогади вчительки.
Як ми жили в ХХ столітті. Голодомор.
Мій учитель.
Прикладом для мене є моя мама.
Моя улюблена річ.
Держава не твориться в будучині,
Держава будується нині (О.Ольжич).
Юність - пристойна, старість – достойна (Народне прислів'я).
Бути людиною – це відчувати свою відповідальність (А. де Сент-Екзюпері).
Минуле пов'язане з сучасним органічно, і нема в сучасному нічого, що не мало б
свого коріння в минулому (П. Куліш).
Мені нагадують людські серця
Крихке й тоненьке серце олівця -
Зламати легко, застругати важче,
Списати неможливо до кінця. (Д. Павличко).
Здається, люди, все у них людське,
Але душа ще з дерева не злізла. (Л. Костенко).
Раби – це нація, котра не має Слова,
Тому й не може захистити себе. (О. Пахльовська).
Історія великого (малого) міста (села) України.
Успіх – це здатність крокувати від однієї невдачі до іншої, не втрачаючи
ентузіазму (В. Черчилль).
Або напишіть книгу, варту уваги, або зробіть щось, варте написання книги
(Б. Франклін).
Прагни не до того, щоб досягти успіху, а щоб твоє життя мало сенс
(А. Ейнштейн).
Життя вимірюється не кількістю наших вдихів, а кількістю моментів, від яких
перехоплює подих (М. Енджелу).
Єдиний спосіб зробити видатну роботу – щиро любити те, що робиш
(С. Джобс).
Я вірю в те, що душ прямих і добрих на світі більше, ніж зірок у неба...
(П. Воронько).
Куликівко, село моє рідне (історичний нарис села).

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА НАПИСАННЯ ВЛАСНОГО ВИСЛОВЛЕННЯ ЯК ОСОБЛИВОГО ТИПУ СИТУАЦІЙНОГО ТЕКСТУ

3.1 Завдання відкритого типу з розгорнутою відповіддю у форматі зовнішнього незалежного оцінювання

Форматом зовнішнього незалежного оцінювання з української мови (української мови і літератури) передбачено написання випускником власного висловлення – завдання відкритої форми з розгорнутою відповіддю. Його оцінюють у 20 балів: 12 – за зміст і 8 – за мовленнєве оформлення. Відповідно коефіцієнт цього завдання доволі високий у загальній системі оцінювання роботи зовнішнього незалежного оцінювання. Тому варто приділити йому значну увагу, аби сформувати в здобувачів освіти вміння створювати аргументовану відповідь відповідно до запропонованої теми.

Аргументоване власне висловлення — це **структурована** відповідь на питання, яке є дискусійним і вимагає переконливого доведення.

Задля успішного написання власного висловлення й демонстрації рівня сформованості текстотворчих і мовленнєвих умінь і навичок, випускник має володіти такими вміннями:

- дотримуючись структури роздуму, створювати текст;
- чітко формулювати тезу, висловлюючи власні думки з приводу проблемного питання;
- наводити доречні аргументи на підтвердження сформульованої тези;
- добирати «промовисті» приклади з літератури (української, зарубіжної) та інших видів мистецтва (музичного, образотворчого, скульптури, кіномистецтва тощо);
- добирати й правильно інтерпретувати приклади з історії, суспільно-політичного життя;
- наводити приклади з власного життя та пояснювати їх у контексті зазначеної проблеми;
- логічно й послідовно викладати думки, дотримуючись відповідного стилю й типу мовлення;
- робити висновки, що відповідають тезі й наведеним аргументам.

Етапи, які проходить учасник зовнішнього незалежного оцінювання, створюючи власне висловлення:

- 1) аналіз теми власного висловлення;
- 2) формування власної позиції щодо теми / проблеми, порушеної в завданні;
- 3) попереднє композиційно-змістове конструювання власного висловлення (орієнтовний план);
- 4) послідовне написання композиційно-змістових частин власного висловлення;
- 5) критичний аналіз змісту й структури твору, написаного на чернетці;

- 6) перевірка мовного оформлення власного висловлення, написаного на чернетці;
- 7) переписування тексту на чистовик;
- 8) остаточна перевірка власного висловлення.

Структура власного висловлення у форматі ЗНО (два способи написання)

I спосіб:

- Теза
- Перший аргумент.
- Приклад із художньої літератури чи іншого виду мистецтва.
- Другий аргумент.
- Приклад з історії, суспільно-політичного чи власного життя.
- Висновок.

II спосіб:

- Теза
- Перший аргумент.
- Другий аргумент.
- Приклад із художньої літератури чи іншого виду мистецтва.
- Приклад з історії, суспільно-політичного чи власного життя.
- Висновок.

Мінімальна кількість абзаців у тексті – чотири, максимальна – шість.

Зазначимо, що в роботі, у якій немає поділу на абзаци, знижують бал за логічність і послідовність викладення думок.

Звернімо увагу на те, що в роботі мають бути представлені обидва приклади (і категорії 3а, і категорії 3б): не можна, наприклад, замість прикладу з історії / суспільно-політичного життя / власного життя навести два приклади з мистецтва й навпаки.

3.2 Схема оцінювання завдання відкритої форми з розгорнутою відповіддю

Власне висловлення оцінюють за критеріями змісту та мовного оформлення.

Критерії оцінювання завдання відкритої форми з розгорнутою відповіддю (власного висловлення) з української мови зовнішнього незалежного оцінювання

Зміст власного висловлення оцінюють за шістьма критеріями (1, 2, 3а, 3б, 4 та 5), які викладено в таблиці 1.

Таблиця 1. Критерії оцінювання власного висловлення

Критерій	Змістовий вияв і композиційне оформлення критерію	Бали
1. Теза	Учасник вправно формулює тезу, яка презентує його власну позицію	2
	У роботі немає вправного формулювання тези, але є речення і ключові слова, що доносять власний погляд учасника на обговорювану проблему	1
	Учасник не формулює тези або формулює тезу, яка не відповідає запропонованій темі	0
2. Аргументи	Учасник наводить принаймні два доречні й переконливі аргументи	2
	Учасник наводить принаймні один доречний аргумент. Аргументи дублюють один одного, у другому аргументі перефразовано зміст першого. Один з аргументів не є доречним стосовно сформульованої тези	1
	Учасник не наводить жодного аргументу, або наведені аргументи не є доречними	0
3а. Приклад із літератури чи інших видів мистецтва	Один з аргументів підкріплено принаймні одним розгорнутим, добре поясненим прикладом з художньої літератури чи іншого виду мистецтва	2
	Немає мотивації наведення прикладу. Приклад не конкретизований через художній образ. У прикладі є фактичні помилки	1
	Прикладу з літератури чи інших видів мистецтва немає, або він не є доречним	0
3б. Приклад, що є випадком із життя або історичною подією	Учасник наводить принаймні один доречний приклад із власного життя або подію з історії чи суспільно-політичного життя, що є конкретною, локалізованою в часі та просторі	2
	Немає мотивації наведення такого прикладу; він не конкретизований; у ньому є фактичні помилки	1
	Прикладу з історії, суспільно-політичного чи власного життя немає, або він не є доречним	0
4. Логічність, послідовність	Висловлення демонструє зосередженість на запропонованій проблемі, цілісний, послідовний і несуперечливий розвиток думки (логічність і послідовність викладу)	2
	У роботі є порушення логічності, цілісності, послідовності й несуперечливості розвитку думки	1
	Логіки викладу, цілісності, послідовності й несуперечливості розвитку думки немає	0
5. Висновок	Висновок відповідає запропонованій темі й органічно пов'язаний із тезою, аргументами й прикладами	2
	Висновок лише частково відповідає тезі або лише частково пов'язаний з аргументами та прикладами	1
	Висновку немає; висновок не відповідає сформульованій у власному висловленні тезі; висновок не пов'язаний з аргументами та прикладами	0

Мовне оформлення – відповідність роботи орфографічним, пунктуаційним, лексичним, граматичним і стилістичним нормам української мови.

Мовне оформлення власного висловлення оцінюють за двома критеріями (6а та 6б), як викладено в таблицях 2 і 3.

Таблиця 2
Орфографічні та пунктуаційні критерії
оцінювання власного висловлення

<i>Критерій</i>	<i>Кількість помилок</i>	<i>Бали</i>
ба. Орфографія та пунктуація	0–1	4
	2–6	3
	7–11	2
	12–16	1
	17 і більше	0

Таблиця 3
Лексичні, граматичні, стилістичні критерії
оцінювання власного висловлення

<i>Критерій</i>	<i>Кількість помилок</i>	<i>Бали</i>
бб. Лексика, граматики та стилістика	0–1	4
	2–4	3
	5–7	2
	8–10	1
	11 і більше	0

Під час оцінювання орфографічної й пунктуаційної нормативності роботи **2 (дві) негрубі** помилки рахують як **1 (одну) грубу**.

До негрубих зараховують такі помилки:

- у написанні великої літери в складних власних назвах;
- у випадках написання разом і окремо префіксів у прислівниках, утворених від іменників з прийменниками;
- у випадках нерозрізнення **не/ні** (*не хто інший / ніхто інший ...*);
- у випадках, коли замість одного розділового знака поставлений інший;
- у пропуску одного зі сполучуваних розділових знаків або в порушенні їхньої послідовності.

Негрубу орфографічну й негрубу пунктуаційну помилки не додають і не зараховують як **1 (одну) грубу**.

Систематичне порушення норм милозвучності (**3 (три) і більше** випадків порушення на одне з правил: **у–в, і–й–та**) рахують як **1 (одну)** орфографічну помилку.

Роботу, що **не відповідає темі** власного висловлення, оцінюють у **0** балів. Роботу **обсягом до 100 слів** оцінюють у **0** балів.

Пропонуємо сітку-таблицю для оцінювання власного висловлення

Таблиця 4
Фрагмент сітки тестового зошита для оцінювання власного висловлення

ТАБЛИЦЯ ОЦІНЮВАННЯ ВЛАСНОГО ВИСЛОВЛЕННЯ (20 БАЛІВ)																									
1. Теза			2. Аргументи			3а. Приклад із літератури чи інших видів мистецтва			3б. Приклад, що є історичним фактом або випадком із життя			4. Логічність, послідовність			5. Висновок			6а. Орфографія та пунктуація					6б. Лексика, граматики та стилістика		
0	1	2	0	1	2	0	1	2	0	1	2	0	1	2	0	1	2	0	1	2	3	4	0	1	2

3.3 Методичні поради здобувачеві освіти для написання власного висловлення

Порада 1. Регулярно тренуватися

Власне висловлення передбачає вміння структуровано мислити, послідовно та аргументовано доводити власну думку. Тому не варто перейматися тим, що ти невіправний «технар» і не вмієш описувати серпанкові ранки, веселкові дні, чарівні вечори, магічні ночі. Управності можна досягти регулярними тренуваннями!

Порада 2. Сформулювати тезу, обрати структуру

Добре пише той, хто добре мислить. Перша найтипівіша помилка — написати твір не за темою. Якщо захопитися думкою, викладеною в тексті курсивом, можна помилково сформулювати тезу.

Звернімо увагу! Темою власного висловлення є речення, подане грубим шрифтом: у 2020 році — ***Як можна бути патріотом, живучи поза межами своєї країни?***

За твір, написаний не за темою, отримаєте 0 балів, навіть якщо він ідеально грамотний. Порівняйте:

1. Правильно сформульована **теза** (2020 рік): *На мою думку, можна бути патріотом, проживаючи за кордоном, а саме: пишатися Батьківщиною, дотримуватися звичаїв та традицій, спілкуватися рідною мовою, а коли відчуєш, що ти потрібен своїй країні чи рідні — прийти на допомогу.*

2. Неправильно сформульована **теза** (2020 рік): *На мою думку, кожен українець є патріотом.*

3. Нечітко сформульована **теза** (2020 рік): *Я вважаю, що можна бути патріотом, живучи поза межами своєї країни.*

Але ключовим словом у проблемному питанні було слово «Як?», тому потрібно було запропонувати «рецепти» того, як залишатися патріотом, живучи за кордоном.

А таке формулювання – відповідь на питання «Чи можна бути патріотом, живучи за межами своєї країни?».

Теза була оцінена в 1 бал.

Перший абзац (теза) в ідеалі повинен містити 2-3 речення, із яких одне — чітко сформульована теза, у якій ти погоджуєшся або не погоджуєшся з ідеєю, яку пропонують.

Перше й друге речення є вступними й «підводять» до основної думки.

Звернімо увагу! Бажаємо використовувати звороти на кшталт:

- *Я вважаю, ...*
- *На мою думку, ...*
- *На моє переконання, ...*
- *Я можу з упевненістю стверджувати, ...*
- *Цілком справедливим є твердження ...*

- Я вважаю, що не може бути піддана сумніву позиція, згідно з якою ...тощо.

(наявність таких зв'язок робить виклад більш послідовним, а це – 2 бали за логічність і послідовність викладення думок).

В Українському центрі оцінювання якості освіти дають такі **поради щодо формулювання тези** як пошуку відповіді на запитання в завданні (таблиця 5).

Таблиця 5

Питання після мікротексту	Варіант формулювання тези	Формула	
На що краще покладатися людині в бажанні досягти успіху в житті – на свої зусилля чи на допомогу інших?	Увесь мій життєвий досвід переконує в думці, що досягнення успіху можливе лише в разі, якщо людина покладається в житті на себе, свої знання, уміння, а не на когось іншого (батьків, друзів, знайомих).	На що?	На себе.
Як варто чинити в ситуації, коли близька людина припустилася помилки?	Мені здається, що кожен із нас не без гріха, а тому, коли хтось із близьких нам людей помилився, не варто його засуджувати, а краще йому допомогти.	Як?	Так, у такий спосіб.
Навіщо молодій людині здобувати практичний досвід?	У сучасному світі теорія без практики не варта нічого. Тож кожен, хто хоче чогось досягти в житті, свої знання повинен відточувати на практиці. Тільки досвід може нам дати «зелене світло» на шляху до успішності в майбутньому.	Навіщо?	Для того, щоб.
Коли можна пізнати людину найкраще – у повсякденній рутинній роботі чи в складних життєвих обставинах?	У народі кажуть: «Друг пізнається в біді». Як на мене, цю приказку можна інтерпретувати й по-іншому: людина пізнається в складних обставинах.	Коли?	За певних обставин.

Порада 3. Дібрати два ідеальні аргументи

Другий абзац починаємо з аргументу. Зазвичай, його найскладніше сформулювати, тому вдаємося до простих аналогій. Уявімо, що на столі стоїть раритетний об'єкт.

Тобі потрібно довести, що це програвач, бо не всі в це вірять. Подумки ставимо питання: «Чому це програвач?». Добираємо відповіді:

1. «Тому що це прилад для програвання грамофонних платівок».
2. «Тому що любителі музики ще й досі слухають твори у виконанні кращих артистів».

Еврика!!! Наші ідеальні аргументи готові. Вони **не перетинаються** й доводять тезу про те, що це все-таки був програвач.

Тепер робимо ту саму маніпуляцію з нашою темою: «*Як можна бути патріотом, живучи поза межами своєї країни?*» Добираємо відповіді:

1. По-перше, людина, яка любить Україну, ніколи не зможе змиритися з розлукою з рідною країною. Туга та печаль завжди будуть в її очах, а чужа земля навіватиме смуток.

2. По-друге, справжній громадянин навіть за кордоном завжди буде відчувати особисту відповідальність за долю своєї країни.

Порада 4. Підкріпи аргументи двома прикладами.

До прикладів є чіткі вимоги: один приклад має бути з **літератури** (не обов'язково української) або інших видів **мистецтва (3а)**, другий — **історичний факт**, або випадок із суспільно-політичного, або власного **життя (3б)**.

Якщо не можеш пригадати, припустимо, прикладу з історії, то його НЕ можна компенсувати прикладом з мистецтва і навпаки. Тобто в такому випадку два приклади за критерієм 3а оцінять максимально двома балами, а 3б – нулем. Ідеальний комплект — приклад з української літератури (щоб розтопити серце суворого екзаменатора, але ж із зарубіжної літератури або Біблії теж буде доречним) + приклад із життя (завжди є універсальний друг-сусід-однокласник, із яким сталася повчальна історія, яка доводить, що, перебуваючи за кордоном, вони залишилися справжніми патріотами).

Лайфхак — сленговий термін, що означає деяку хитрість або корисну пораду, яка допомагає вирішувати різні проблеми, цим самим заощаджуючи час.

Лайфхак 1. Не можеш дібрати приклад із літератури? Погортай тестовий зошит із завданнями, який лежить на твоєму столі. Там є багато цитат, авторів, персонажів — точно підшукаєш щось потрібне.

Лайфхак 2. Не варто брати за приклад поетичні твори, адже в них відсутній сюжет, і ти не зможеш зробити приклад чітким.

Лайфхак 3. Біографія письменника не є прикладом із літератури — це приклад за критерієм 3б.

Приклади мають бути чіткими:

- 1) із літератури це буде так звана обов'язкова «четвірка»: автор твору + назва + художній образ (повне ім'я персонажа), через який розкрито проблему + проблема (наприклад, епізод, який стався з героєм). Але не переказуй твору й не забудь довести доцільність прикладу. До речі, цитата не є обов'язковим елементом твору. Пам'ятай: за фактичні помилки (помилився у визначенні, імені автора тощо) знімають бал;

- 2) у прикладі з історії, суспільно-політичного чи власного життя дотримуємося триєдності: конкретна людина з іменем + випадок, що стався + чому це доцільно до аргументу.

Лайфхак 4. Світ не повинен знати, ким ти є насправді. По-перше, не бійся вигадувати історії про себе чи своїх друзів: ніхто правди не дізнається, а приклад із життя матимеш прекрасний. По-друге, не згадуй у творі свого імені, походження чи контактної інформації. Робота автоматично вважатиметься розсекреченою, а ти одержиш нуль балів.

Порада 5. Пам'ятай про мікровисновки.

Що таке мікровисновки та в чому їхня користь? Мікровисновки – це коротеньке узагальнення після прикладу, яке автор власного висловлення робить, щоб показати, що його ілюстрація є показовим підтвердженням до аргументу.

Користь мікровисновків полягає в тому, що вони:

- з одного боку, допоможуть тобі як авторові власного висловлення після певного фрагмента своїх міркувань (після аргументу й прикладу) критично оцінити написане й спробувати його коротко узагальнити, щоб самому собі переконатися в тому, що його приклад є показовим щодо аргументу, що аргумент і приклад відповідають одне одному;
- з іншого боку, допоможуть екзаменаторові виразно побачити, що автор власного висловлення цілком логічний у своїй міркуваннях, що аргумент і приклад у власному висловленні є взаємовідповідними.

Порада 6. Написати влучний висновок

Висновок повинен перегукуватися з тезою та підсумовувати аргументи (формула: перефразована теза + перший аргумент + другий аргумент).

Заключний абзац розпочни типовими конструкціями:

- *Отже, ...*
- *Висновком може бути таке твердження: ...*
- *Підсумком моїх міркувань стане думка: ...*
- *Можна навести ще чимало переконливих аргументів і прикладів на користь моєї позиції, але й запропоновані вище доводять, що...*
- *Логіка моїх міркувань підводить до висновку... тощо.*

В останньому абзаці має бути 2-4 речення. За висновок можна отримати ще 2 бали. Отже, фінальна версія нашого шаблону: «Як можна бути патріотом, живучи поза межами своєї країни?» Добираємо відповіді:

Отже, вірні своїй державі ті люди, які не просто голосно говорять про любов до рідного краю, а працюють, живуть задля його процвітання. Лише справжні патріоти підносять культурний та економічний рівень Батьківщини, творять нову історію, примножують здобутки скрізь і завжди.

Лайфхак 5. Якщо сумніваєшся в написанні якогось слова – знайди синонім, переформулюй у словосполучення, але відверни від себе обурення розгніваних твоєю безграмотністю філологів.

Порада 7. Післякроки

Ідеальний обсяг твору – 200-250 слів (твір, який за обсягом менше, ніж 100 слів, оцінять у 0 балів). Пиши охайно, адже екзаменатор не звик до твого своєрідного почерку і може сплутати, наприклад, твої **а й о, к і н і** т.п.

Коли фінальний варіант на чернетці готовий, перевір, чи:

- 1) правильно вжито прийменники *у/в, і/й*;
- 2) немає тавтології (навіть якщо слово в різних реченнях);
- 3) немає стилістичних помилок – (не *в першу чергу*, а *передусім, найперше, насамперед* тощо). Словосполучення «в першу чергу» слід вживати лише тоді, коли йдеться про пряму участь у черзі на щось, як от: *«Він потрапив не в першу чергу претендентів на участь у конкурсі, а в другу, тому братиме участь у ньому не цього року, а лише наступного»*.

Порада 8. Заготовити шаблон для власного висловлення

Щоб зекономити час на тесті, підготуй завчасно свій шаблон для власного висловлення. Наприклад, такий:

(ТЕЗА)

На мою думку (Я вважаю), (що) не може бути піддана сумніву позиція, згідно з якою_____ . Проблема_____ є однією з найскладніших у житті. На підтвердження моєї думки наведу кілька переконливих аргументів і прикладів.

(АРГУМЕНТ 1)

По-перше, _____.

(ПРИКЛАД 1)

Яскравим прикладом із літератури є твір (прізвище, ім'я (псевдонім) автора) _____ (назва твору)_____. Головний персонаж (ім'я)_____ Проблема

(АРГУМЕНТ 2)

По-друге, _____.

(ПРИКЛАД 2)

Прикладом до наведеного аргументу може стати біографія українського письменника (прізвище, ім'я (псевдонім))_____ .

(ВИСНОВОК)

Отже, _____.

Орієнтовний зразок власного висловлення (за темою ЗНО 2020)

Як можна бути патріотом, живучи поза межами своєї країни?

Я вважаю, можна бути патріотом, проживаючи за кордоном, а саме пишатися Батьківщиною, дотримуватися звичаїв та традицій, спілкуватися рідною мовою, а коли відчуєш, що ти потрібен своїй країні чи рідні, прийти на допомогу. На підтвердження моєї думки наведу кілька переконливих аргументів і прикладів.

По-перше, справжній патріот, навіть проживаючи на чужій землі, відчуває особисту відповідальність за долю своєї країни, за продовження родоводу, із великою повагою ставиться до батьків, шанує народні традиції.

Яскравим прикладом із літератури є роман Івана Багряного «Тигролови». Родина Сірків пам'ятає свою батьківщину, хоча й опинилася на чужині, проте змогла зберегти свій «український» світ, сповнений моральної чистоти та гармонії. Це і любов до народної пісні, і вишивання рушників, і святкування Різдва, Святої вечері тощо. Працелюбні українці в тайговій глушині сіяли хліб, саджали городину, полювали, навіть своє поселення Києвом назвали. Сірки — глибоко порядні, добрі й сміливі люди, які уособлюють у собі кращі риси українського народу.

По-друге, людина, яка любить Україну, ніколи не зможе змиритися з розлукою з рідною країною. Туга та печаль завжди будуть в її очах, а чужа земля навіватиме смуток і не дасть змоги бути щасливим.

Прикладом до наведеного аргументу може стати біографія Євгена Маланюка — одного із найяскравіших українських поетів-емігрантів ХХ ст., борця за державний суверенітет України. Здавалося б, у заокеанській еміграції Маланюка доля не образила: лише спершу він був вантажником у порту, а потім працював у інженерному бюро в Нью-Йорку і навіть заробив пенсію. Та не лежала душа українського поета до «безсонячних щілин Мангатану», «брудного Брукліну» і «вузького каньйону Бродвею». Вечорами та ночами, усамітнюючись, він подумки линув до України, рідної Херсонщини, річки Синюхи... Євген Маланюк болісно переживав вимушену розлуку з Батьківщиною, що властиво всім емігрантам, сприймав її вже у вигляді «фата-моргани», але віра повернення «до втраченого раю», до України не залишала його.

Отже, віддані своїй державі ті люди, які не просто голосно говорять про любов до рідного краю, а працюють, живуть задля його процвітання. Лише справжні патріоти підносять культурний та економічний рівень Батьківщини, творять нову історію, примножують здобутки скрізь і завжди.

Якщо ти дотримався цих кроків, точно отримаєш 12 балів за структуру. Лишилося ще 8 за грамотність!

3.4 Мовне оформлення тексту

Аргументоване висловлення оцінюється за двома параметрами: змістове і мовне оформлення.

Мовне оформлення тексту – це дотримання (автором аргументованого висловлення) усіх чинних норм сучасної української літературної мови.

Під час оцінювання мовного оформлення аргументованого висловлення враховують дотримання таких норм:

1. **Орфографічних** (помилкою вважається будь-яке недотримання орфографічних норм (написання слів), визначених чинним «Українським правописом» та словниками);

2. **Пунктуаційних** (помилкою вважається будь-яке недотримання норм уживання розділових знаків, визначених чинним Українським правописом і граматичними закономірностями будови речень, текстів);

3. **Лексичних** (помилкою вважається будь-який недолік мовлення, пов'язаний із використанням слів і фразеологічних зворотів, що не відповідають нормам літературної мови);

4. **Граматичних** (помилкою вважається будь-яке морфемне, словотвірне, морфологічне й синтаксичне порушення норм української літературної мови);

5. **Стилістичних** (помилкою вважається будь-яке недоцільне вживання оцінно-емоційно-експресивно забарвлених мовних засобів різних рівнів мовної системи).

Зверни увагу! Випускники 2021 – 2024 рр. у власному висловленні можуть послуговуватися нормами як старої (2018), так і нової (2019) редакції Українського правопису.

Типові помилки мовного оформлення

Види орфографічних помилок

1. Букви **є, и**, що позначають ненаголошені голосні в коренях слів.
2. Букви, що позначають звуки, які уподібнюються.
3. Подвоєні букви.
4. Знак м'якшення.
5. Буквосполучення **йо, во**.
6. Апостроф.
7. Букви **о - а** в коренях дієслів.
8. Букви **о - а** на позначення ненаголошених голосних.
9. Букви **є - і** в коренях дієслів.
10. Букви **є - и** в коренях дієслів.
11. Букви **о - і, є - і, є - ї** в коренях слів.
12. Букви **и - і** після **ж, ч, ш, щ** та **з, к, х**.
13. Букви **е - о** після **ж, ч, ш, щ**.

14. Буква **з** у кінці префіксів.
15. Букви **з - с** у префіксах **з-** (**зі-**, **с-**).
16. Букви **е - и** у префіксах.
17. Букви **и - і** в словах іншомовного походження.
18. Букви **чч - щ** в іменниках із суфіксом **-ин(а)**.
19. Буквосполучення **-чн-** у прикметниках із суфіксом **-н-**.
20. Суфікси **-зьк-, -цьк-, -ськ-, -зтв-, -цтв-, -ств-**.
21. Букви **о, е, є** в складних словах.
22. Написання разом або через дефіс складних слів.
23. Букви **о, е, є** в закінченнях орудного відмінка однини іменників першої відміни.
24. Букви **а, я, у, ю** в родовому відмінку однини іменників другої відміни.
25. Букви **о, е, є** в закінченнях давального й орудного відмінків однини іменників другої відміни.
26. Одна й дві букви перед закінченням орудного відмінка однини іменників третьої відміни.
27. Букви **е, є, и** в суфіксах **-ичк-, -ичок-, -ечк- (-счк-), -енн-(-євн-), -ив-, -ев-**.
28. **Не** з іменниками, прикметниками, прислівниками.
29. **Н, нн** у суфіксах прикметників.
30. Букви **и, і, ї; йо, во, о; е, є** у російських прізвищах.
31. Написання разом числівників.
32. Знак м'якшення в числівниках.
33. **Ні** в заперечних займенниках.
34. Дефіс у неозначених займенниках.
35. **Не** з дієсловами, дієприкметниками, дієприслівниками.
36. Букви **е (є), и (ї)** в особових закінченнях дієслів.
37. Буквосполучення **-ться, -шся** в дієсловах.
38. Знак м'якшення в дієсловах наказового способу.
39. Частка **би (б)** з дієсловами умовного способу.
40. Букви **и - і** в закінченнях дієприкметників.
41. Буква **н** у суфіксах дієприкметників.
42. Буква **и** в суфіксах дієприслівників.
43. **Н, нн** у прислівниках.
44. **Ні** з прислівниками.
45. Дефіс у прислівниках.
46. Написання прислівників разом.
47. Букви **и, і** в кінці прислівників.
48. Написання прийменників разом, окремо і через дефіс.
49. Написання сполучників разом і окремо.
50. Написання часток окремо і через дефіс.
51. Дефіс у вигуках.

Види пунктуаційних помилок

1. Розділові знаки в кінці речення.
2. Тире між підметом і присудком.
3. Тире в неповних реченнях.
4. Кома при однорідних членах речення.
5. Розділові знаки при узагальнювальних словах у реченнях з однорідними членами.
6. Розділові знаки при відокремлених членах речення.
7. Розділові знаки при уточнювальних членах речення.
8. Коми при порівняльних зворотах.
9. Розділові знаки при звертаннях.
10. Розділові знаки при вставних словах.
11. Розділові знаки при прямій мові.
12. Розділові знаки при цитаті.
13. Розділові знаки при діалозі.
14. Розділові знаки між простими реченнями в складносурядному.
15. Розділові знаки між головним і підрядним реченнями.
16. Розділові знаки в складнопідрядному реченні з кількома підрядними.
17. Розділові знаки в безсполучниковому реченні.
18. Розділові знаки в складному реченні з різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку.

Види лексичних помилок

1. Стилiстично немотивована тавтологiя – повтор слова, спiльнокоренових слiв в одному або сусiднiх реченнях: «Школярам доручили прибрати шкiльний двiр»; «Радiокоментатор розповiсть по радiо про хiд футбольного матчу».
2. Дублювання значення у двох словах (плеоназм): «Кожному гостевi нашого закладу подарували пам'ятний сувенiр» (слово *пам'ятний* зайве); «Сьогодні вiдбулася перша прем'єра вистави» (зайвим є слово *перша*);
3. Стилiстично немотивоване багатослiв'я – уживання зайвих слiв: «Похiд князя Iгоря на половцiв вiдбувся у квiтнi місяцi» (слово «*мiсяцi*» тут зайве).
4. Уживання слiв у невласливому значеннi: «Молоко дуже корисливе для дитячого органiзму»; «Я рахую, що...»; «вiрнi рiшення»; «задати запитання». Правильно: молоко дуже *корисне*..., я *вважаю*, що..., *правильнi* рiшення, *запитати*.
5. Порушення сполучуваностi слiв: «Ми зайняли перше мiсце на конкурсi». Правильно: ми *посiли* перше мiсце... Iван Григорович *займає* посаду директора школи. Правильно: обiймає посаду.
6. Уживання слiв, не властивих лiтературнiй українськiй мовi (немотивованi дiалектизми, полонiзми, росiянiзми): «Треба приймати участь у рiзних мiроприємствах». Правильно: треба *брати* участь у рiзноманiтних *заходах*. Прийдеш на *слiдуючiй недiлi*. Правильно: *наступного тижня*.
7. Уживання слiв, не властивих зображуванiй епосi: «Солдати князя Iгоря були вiдважними». Правильно: *воiни* князя... або *дружина* князя...

8. Некоректне вживання фразеологізмів: «Я і природа – це дві сторони медальйона». Правильно: *дві сторони медалі...*

Види граматичних помилок

1. Морфемні й словотвірні – помилки, спричинені:

а) уживанням нетипових для української мови (малопродуктивних, що витісняються іншими продуктивними засобами, чи зовсім не властивих мовній системі) словотворчих засобів, найчастіше суфіксів: *атомичики, непередбачувальні, поставицики, датчанин*;

б) порушенням закономірностей поєднання твірної основи й словотворчого засобу в похідному слові: *подмінять, двоохтрубне*.

2. Морфологічні – помилки, що спричинені невідповідністю формального вираження якогось із граматичних значень тієї чи тієї повнозначної (самостійної) частини мови – роду, числа, відмінка, ступеня порівняння, особи, часу, способу, стану, виду. Залежно від частиномовної належності помилки виокремлюються такі різновиди морфологічних помилок:

а) іменникові:

- неправильне вживання відмінкових форм: *У тих степах випасали конів татари, турки й волохи; у творах Тараса Шевченко, заливають водою, по дорогам, Сергіє Костянтиновиче;*
- неправильне вживання числових форм: *заслухано інформації, консерва «Шпроти»; Жінка не знала радостів у житті.*
- неправильна родова кваліфікація форм: *головна біль, сильна нежить, прозора тюль, зла собака, найефективніша шампунь, НАТО висадив війська; близько двадцяти гривнів.*

б) прикметникові:

- неправильне утворення форм ступенів порівняння якісних прикметників: *Найбільш спритнішим виявився Сергій; один з найпередовіших районів, самий теплий день; найменш лисий чоловік.*
- неправильне утворення відмінкових форм прикметників: *на природніх угіддях, на слабком вогні, у зворотньому напрямку.*

в) числівникові:

- неправильне утворення форм числівників: *від п'ятидесяти до шестидесяти відсотків; семистами, тисячу дев'ятисотий; чотиристами кілограмами; сімдесяти четвертому студентові; півтора огірки.*
- неправильне утворення форм числівників у структурі складних слів інших частин мови та відчислівникових утворень: *Учора ми відсвяткували п'ятидесятиріччя бабусі, дві треті (=дві третини), покоління «шестидесятників».*

г) займенникові:

- неправильне утворення відмінкових форм займенників (крім написання разом, із дефісом): *саме завдяки ньому, на їй була відповідальність.*
- неправильне вживання форм *їх* /*їхній*: *Це була їх помилка.*

г) прислівникові:

- неправильне утворення форм ступенів порівняння якісних прислівників: Найбільш спритніше це зробив Сергій; більш вдаліше, найбільш зрозуміліше;

д) дієслівні:

- неправильне утворення станових форм: *Я вибачаюся. Вони знемагалися від спеки й голоду.*
- неправильне утворення особових форм дійсного способу: *На заняттях ми розучуєм нові пісні; воду звільнюють, купляйте продукти, викличіть лікаря, хотять, їсиш; ходе, гноють. АЛЕ: гноЄш, пишИш – орфографічна помилка.*
- неправильне утворення форм умовного способу: *Якби б вони тільки говорили. Вони думають би щось корисне зробити.*
- неправильне утворення форм наказовому способу: *давайте дружно працювати; пішли зі мною.*
- неправильне утворення форм дієприкметників: *Книжку прихильно зустріла читаючий загал, робивший ці підлості.*
- неправильне утворення форм дієприслівників: *Читаючи ці рядки, я плакала від болю. Думая, що йому все минеться, Чіпка знову йшов на злочини; придбаваючи необхідні матеріали.*
- неправильне утворення форм на -но, -то: *Але його так і не було зіпсувано; У відносинах із природою палицю дуже перегнено сучасними людьми.*
- неправильне утворення видових форм: *Кожного разу вони розміювалися над нещасним однокласником.*

УВАГА!

Порушення, пов'язані з уживанням службових частин мови, не належать до групи морфологічних, оскільки їх службовий статус переводить їх у розряд синтаксичних засобів.

Порушення, пов'язані з уживанням прийменників, часток, сполучників, варто кваліфікувати залежно від контексту або як синтаксичні, або як орфографічні (*коли* *небудь*, *абож*, *всеж-таки*), або як лексичні (*так як*, *оскільки*, *тому що*).

3) синтаксичні – помилки, що спричинені незабезпеченням передбаченої граматичним ладом української мови побудови конструкцій (словосполучень, речень, надфразних єдностей) відповідно до усталених моделей синтаксичних зв'язків і відношень. Залежно від складності конструкції можуть бути виділені помилки на рівні:

а) словосполучень:

- неправильне узгодження: *чудова шампунь, нестерпна біль, далекий путь;*
- неправильне безприйменникове керування: *Щиро дякую вас; навчання математиці; згідно наказу; вибачте мене.*
- неправильне керування, засноване на нетиповому поєднанні іменника з числівником: *Сьогодні я написала двоє листів друзям. Троє дівчат чергували.*

- неправильне прийменникове керування, засноване на:
 - неправильному виборі прийменника: Комітет по захисту прав споживачів; Знущення над малим бізнесом; зошит по українській мові, при роботі з учнями.
 - уживанні одного прийменника в значенні іншого: Реконструкція коштувала біля двадцяти тисяч гривень; Ми живемо на Україні.

б) простих речень:

- неправильна координація підмета й присудка: Ви правильно говорила про це у своєму виступі;
- неправильна побудова однорідного ряду: прийшли діти до мене з відрами, лопатами й граблями, з учителькою та завучем школи; Редакція відреагувала як на листи читачів, так і відповіла на телефонні дзвінки. Я люблю і пишаюся своєю країною.
- неправильна побудова речень із дієприслівниковим зворотом: Ідучи до школи, почався дощ; Мама, не ходячи до школи, читала мені вірші Марійки Підгірянки. Столітній дуб зацікавив учнів, перебуваючи на екскурсії.
- неправильна побудова речень із відокремленим означенням, вираженим дієприкметниковим зворотом (порушення цілісності дієприкметникового звороту): Вражений Валентин словами вчителя, захопився історією своєї країни;
- порушення необхідного порядку слів: Колектив редакції «Шевченків край» щиро вітаємо з нагоди виходу у світ десятитисячного номера газети.
- використання займенника, що не еквівалентний замінюваній формі або неадекватний контексту: Вона любила свою маму й тата. Знання законів природи та їх відповідності законам суспільства надзвичайно важливе. Діти любили їхню (свою) маму.

в) складних речень:

- відрив підрядного означального речення від пояснюваного слова: Я порадив колегам бути уважнішими в доборі ілюстрацій, що працюють у другу зміну. Учень зайшов у кабінет директора, який був у кінці коридору.
- немотивована парцеляція: Він зрозумів свою помилку. Але коли це вже було запізно.
- використання займенника, що не еквівалентний замінюваній формі або неадекватний контексту: Дійсно, людство має змінити своє ставлення до природи, і замість бездушного викачування ресурсів, вона має знайти нові шляхи гармонійного співіснування; Це слабке та беззахисне створіння, яке залежить від всіх та всього, що її оточує.
- недоречне використання або невикористання сполучного засобу: Доречним прикладом є низка катастроф, що зазнала Японія навесні 2011 року.

г) вищому за речення:

- використання займенника, що не еквівалентний замінюваній формі або неадекватний контексту.
- поєднання речень недоречними засобами (повторенням *і, також, поперше, з другого боку, але, проте, а, бо, тому що*).

Види стилістичних помилок

Пароніми – слова, схожі за звуковим складом і звучанням, та різні за значенням:

досвідчений – який має життєвий досвід; **освічений** – який має освіту, здобув знання;

їда – споживання їжі; **їжа** – харчі;

посмішка – глузливий вираз обличчя, що відбиває кепкування, іронію; **насмійка**; **усмішка** – *порух м'язами обличчя, який виражає радість, задоволення*.

Плеоназм – украплення слів, не потрібних зі смислового погляду. Щоб уникнути надмірності, слід відсікти все зайве:
*приклади, наявні в таблиці, показують – приклади показують;
для того щоб забезпечити – щоб забезпечити;
після оновлення вже наявного об'єкта – після оновлення об'єкта.*

Тавтологія – усе, що повторює в іншій формі сказане раніше. Її легко виявити під час читання тексту вголос: *поряд із цими ознаками є і низка інших – поряд із цими ознаками є й інші*.

Неправильне вживання форми однини / множини. Пам'ятайте: іменник, узгоджений із числівниками: два, три, чотири (а також зі складеними числівниками з останнім компонентом два, три, чотири) – найчастіше має бути у формі називного відмінка множини, а не родового однини (окрім іменників, які в множині втрачають суфікс **-ин-** та іменників IV відміни):

Правильні приклади:

два хлопчики;

три студенти;

тридцять два громадянина;

чотири кошеняти;

три з половиною апельсини.

Неузгодження слів у реченні.

Цей розділ розповідає про відкриття, роботі та збереженні документа – У цьому розділі описано процедури відкриття і збереження документів, а також роботи з ними.

Уживання канцеляризмів, зокрема недоречне вживання віддієслівних іменників. Небажано: «Для нього стало обов'язком додержання всіх правил гуртожитку» – бажано: «Для нього стало обов'язком додержуватися всіх правил гуртожитку».

Нанизування однакових форм. Газ, що викликає глобальне потепління, що представляє реальну загрозу...

Уникати дієслів пасивного стану. Ця стаття легко знаходиться за пошуковим запитом... – Цю статтю легко знайти за пошуковим запитом...

Отже, у разі ідеального мовного оформлення аргументованого висловлення можна отримати максимально 8 балів, із яких:

- за орфографічну й пунктуаційну вправність – 4;
- за лексично-граматично-стилістичну вправність – 4.

Під час оцінювання орфографічної й пунктуаційної нормативності аргументованого висловлення **дві негрубі** помилки рахують як **одну грубу**.

До негрубих зараховують такі помилки:

- у написанні великої літери в складних власних назвах;
- у випадках написання разом і окремо префіксів у прислівниках, утворених від іменників із прийменниками;
- у випадках нерозрізнення **не/ні**;
- у випадках, коли замість одного розділового знака поставлений інший;
- у пропуску одного зі сполучуваних розділових знаків або в порушенні їхньої послідовності.

Негрубу орфографічну й негрубу пунктуаційну помилки **НЕ** сумують і **НЕ** зараховують як одну грубу.

Систематичне порушення норм відбиття на письмі орфоепічних (евфонічних) чергувань прийменників, сполучників, префіксів (**три і більше** випадків порушення на одне з правил: **у-в, і-й-та**) рахують як **одну** стилістичну помилку.

3.5 Завдання і вправи практично-орієнтованого характеру

Завдання 1. Установіть відповідність прислів'я з наведеними тезами. Напишіть фрагмент аргументованого висловлення з використанням прислів'їв як аргументів.

Теза	Прислів'я
1. Праця – основа людського життя.	1. Неправдою світ пройде, та назад не вернешся.
2. Розлука з батьківщиною – велике випробовування для людини.	2. Усякому мила своя сторона.
3. Того, хто живе обманом, рано чи пізно чекає покарання.	3. Не залишай батька і матері на старості років.
4. Діти повинні поважати батьків, піклуватися про них.	4. Хочеш їсти калачі – не сиди на печі.
	5. Де руки й охота, там скоро робота.
	6. І з розумом красти – біди не минути.
	7. Терпіння і труд усе перетруть.
	8. Дружна сім'я гори зрушить.
	9. Личко гарненьке, та розуму небагатенько.

5. Зовнішність людини може не відповідати його сутності.	10. Рідна сторона – мати, чужа –мачуха. 11. Праця годує, а лінь псує. 12. Батьківщину, як і батьків, на чужині не знайдеш. 13. Будеш трудиться — будеш кормиться. 14. На чужій стороні і весна не красна. 15. Зустрічають по одягу, проводжають по розуму. 16. Батьківське слово на вітер не мовиться. 17. Не шукай краси – шукай доброти. 18. Без кореня й полин не росте.
---	--

Завдання 2. Самостійно доберіть приклади з художньої літератури для аргументації поданих тез.

Теза 1. Розподіл людей на багатих і бідних протиприродний, тому що він змушує незаможних відчувати нестатки й страждати.

Теза 2. Справжня краса людини полягає в її душі та вчинках.

Теза 3. Втручання людини в життя природи може обернутися трагедією.

Теза 4. Моральні уроки війни не повинні бути забутими.

Теза 5. Сенс людського життя в пізнанні істини.

Теза 6. Герой іде на смерть не заради почестей і посмертної слави, а заради того, щоб жили інші люди.

Теза 7. Старше і молодше покоління повинні прагнути взаєморозуміння.

Теза 8. Справжній патріотизм виявляється не в словах, а у вчинках.

Теза 9. Уміння бачити й цінувати красу природи – найважливіша якість духовно розвиненої особистості.

Теза 10. Лише тоді пізнається цінність часу, коли він утрачений.

Теза 11. Помилка – це шлях до самовдосконалення.

Завдання 3. Побудуйте аргументацію, що ЗАПЕРЕЧУЄ наведені тези.

Теза 1. Марно шукати сенс життя.

Теза 2. Сучасній людині не обов'язково вміти грамотно писати.

Теза 3. Викладання літератури в школі слід скасувати.

Теза 4. Театр – вид мистецтва, що вмирає.

Теза 5. Увесь свій вільний час можна присвячувати комп'ютерним іграм.

Теза 6. Література XIX століття давно застаріла і не має цінності для сучасної людини.

Теза 7. Людина повинна піклуватися лише про себе.

Теза 8. Еміграція є зрадою Батьківщини.

Теза 9. Не обов'язково молодій людині здобувати вищу освіту.

Теза 10. Не варто прислухатися до порад старших.

Завдання 4. Напишіть аргументоване висловлення на запропоновані теми, використавши подані аргументи й доповнивши їх своїми.

I. Свіість –

- 1) відчуття моральної відповідальності;
- 2) вірний керівник життя;
- 3) допомагає зробити правильний моральний вибір;
- 4) допомагає усвідомити допущені помилки.

II. Книга –

- 1) джерело знань про світ і людину;
- 2) зберігає досвід безлічі поколінь;
- 3) пробуджує не тільки розум, але й душу;
- 4) дає людині відпочинок і розвагу.

III. Природа –

- 1) середовище існування всього живого;
- 2) основа фізичного і духовного здоров'я людини;
- 3) джерело гармонії і краси;
- 4) джерело натхнення для творчості.

IV. Історія –

- 1) наука, що вивчає минуле людського суспільства;
- 2) зберігає пам'ять людства;
- 3) допомагає не повторювати помилок минулого;
- 4) дозволяє прогнозувати майбутнє.

V. Війна –

- 1) фізично знищує і калічить людей;
- 2) приносить руйнування, голод, епідемії;
- 3) знищує природні ресурси;
- 4) руйнує моральні цінності.

Завдання 5. Підтвердьте чи спростуйте такі тези:

Теза 1. Уміти розбірливо писати – перше правило ввічливості.

Теза 2. Із двох друзів один завжди раб іншого, хоча частіше жоден із них у цьому собі не зізнається.

Теза 3. Сміливі завжди мають щастя.

Теза 4. Краще вмерти біжучи, ніж жити гниючи.

Теза 5. Тому роду нема переводу, в якому браття милують згоду.

Теза 6. Багатством живиться лише тіло, душу звеселяє споріднена праця.

Теза 7. Добро повинно перемагати зло в цьому суперечливому світі.

Теза 8. Береться мудрість не із заповітів, а із шукань і помилок гірких.

Теза 9. Сучасне завжди на дорозі з минулого в майбутнє.

Теза 10. Ми йдемо в майбутнє, озираючись на минуле.

Завдання 6. Доповніть ряди афоризмів до таких тем:

Праця

- 1) Без важкої праці ніякі посіви не зійдуть.
- 2) Нащадки зберуть твої плоди.
- 3) У постійній праці надія.
- 4) Наполеглива праця все перемагає.
- 5) Праця породжує пошану.

Війна і мир

- 1) Хто хоче миру, нехай готується до війни.
- 2) Де згода, там завжди і перемога.
- 3) Війна приємна тільки тим, хто не зазнав її.
- 4) Узнявши голку з ниткою, заший розірване.
- 5) Не співай тріумфальну пісню до перемоги.

Патріотизм і героїзм

- 1) Жити – значить боротися.
- 2) Ті, що виїждять за море, міняють небо, а не душу.
- 3) Радісно й почесно вмерти за батьківщину.
- 4) Дим вітчизни солодкий.
- 5) Доля допомагає сміливим.

Наука і мистецтво

- 1) Засуджують те, чого не розуміють.
- 2) Із нічого нічого не виникає.
- 3) Кожен наступний день – учень попереднього.
- 4) Поети прагнуть приносити або користь, або насолоду.
- 5) Майстерність виконання перевищила цінність матеріалу.

Дружба

- 1) Друга довго шукають, ледве знаходять, і важко його зберегти.
- 2) У злагоді міцніють навіть незначні сили.
- 3) Доки ти будеш щасливий, у тебе буде багато друзів.
- 4) Людей багато, друзів мало.
- 5) Дружба – найбільше благо.

Кохання

- 1) Кохати і бути розсудливим хіба тільки Богу дозволено.
- 2) Нехай молодість оспівує кохання.
- 3) Справжнє кохання нічого не боїться.
- 4) Найбільша радість у житті людини – бути коханим, однак не менша – самому кохати.
- 5) Якщо хочеш бути коханим, сам кохай.

Завдання 7. Напишіть аргументоване висловлення за прочитаним текстом.

Текст 1

Потім — оддали мене в школу.

Школа була не проста, а Міністерства народного просвещенія. Вчив мене хороший учитель Іван Максимович, доброї душі дідуган, білий-білий, як білі бувають у нас перед зеленими святами хати. Учив він сумлінно, бо сам він був ходяча совість людська. Умер уже він, хай йому земля пухом. Любив я не тільки його, а й його лінійку, що ходила іноді по руках наших школярських замурзаних. Ходила, бо така тоді «система» була, і ходила вона завжди, коли було треба, і ніколи люто.

Де тепер вона, та лінійка, що виробляла мені стиль літературний? Вона перша пройшлася по руці моїй, оцій самій, що оце пише автобіографію. А чи писав би я взагалі, коли б не було Івана Максимовича, а в Івана Максимовича та не було лінійки, що примушувала в книжку зазирати?

(За Остапом Вишнею)

Текст 2

Я син свого часу і весь належу сучасникам своїм. Коли ж обертаюсь я часом до криниці, з якої пив колись воду, і до моєї білої привітної хатини і посилаю їм у далеке минуле своє благословення, я роблю ту лише «помилку», яку роблять і робитимуть, скільки й світ стоятиме, душі народні живі всіх епох і народів, згадуючи про незабутні чари дитинства. Світ одкривається перед ясними очима перших літ пізнання, всі враження буття зливаються в невмирущу гармонію, людяну, дорогоцінну. Сумно і смутно людині, коли висихає і сліпне уява, коли, обертаючись до найдорожчих джерел дитинства та юнацтва, нічого не бачить вона дорогого, небуденного, ніщо не гріє її, не будить радості ані людяного суму. Безбарвна людина ота, яку посаду не посідала б вона, і труд її, не зігрітий теплим промінням часу, безбарвний.

Сучасне завжди на дорозі з минулого в майбутнє.

(За О. Довженком)

Текст 3

Але є така штука — наркотик владолюбства, героїн кар'єризму... Його тільки раз вхопи — і пропав... Жадобою влади — тільки цим його очі й блищать. Рідного батька за кар'єру проміняє, собор отой розвалить, аби тільки на шабель вище піднятись. Ідеали? Чхати йому на твої ідеали! Влади йому, побільше влади! А спитай, для чого? Та щоб іще вище стрибнути! І скільки їх таких... Сьогодні він начальник цеху, завтра директор, а там уже цілиться сісти на главк. Нащо тобі, чоловіче, той главк? Більше клопотів, швидше інфаркт — і вся пісня!.. Але ж як воюють! Отам битви — не на життя, а на смерть. Невидимі, кабінетні, а втім такі, де нікому пощади нема: або ти переможець, або ти розчавлена жертва... Невтішна картина, — усміхнувся Баглай.

— Тільки я не так похмуро дивлюся на речі. Є, звичайно, й це. Отрута кар'єризму, самозасліплення, бажання будь-що керувати собі подібними...

— Наввипередки вгору, як мавпи за кокосовим горіхом...

— Та не самими ж мавпами населений світ! І хоч який він там є, але згодься: він таки красен, цей світ, і здорово було б у ньому, не старіючи, весен триста провеснувати...

— Згоден, світ прекрасний. Одначе ким населений? Якось ти казав про союз людей, про спільноту людей. Що треба доброти плекати, а не роздмухувати ненависть. А як до Батькопродавця я можу бути добрим? Який гуманізм мене з ним помирить?

— Не Батькопродавця я мав на увазі.

— Але ж він — сила! Не Архімед, не Галілей — чиновник іде по світу, він тон задає... Так, так, великий чиновник двадцятого віку. Ейнштейн ніщо в порівнянні з ним. Той відкриває, а цей вирішує. Кнопки натискує. Кладє резолюцію на твоїй долі, стипендію тобі дає. Для нього ми піддослідні. Він вважає своїм правом і навіть обов'язком будь-що обстругати нас, підігнати під свою подобу... Добре ще, коли має щось у черепку, а то ж часом сидить чмур чмуром, тупий, дрімучий, однак теж хоче, щоб ти його слухав, думав, як він, хоче бачити довкола себе легіони однаково мислячих. На таких, як оце ми з тобою, він дивиться лише як на сировину, як на руду, з якої треба болванку виплавити!

(За О. Гончаром)

Текст 4

Так росла Докія: без милування, без жалування, без ляльок, без дитячих іграшок, без калини, — тільки співала іноді тихо, як знала, що її ніхто не чує, тихо та жалібно. Де вона тих пісень училася — бог її святий знає...

А як оце побачить кого, зараз і змовкне, і знову така, як і була: очі додолу, обличчя закам'яніє...

І так минали роки...

Минули — із маленької дівчинки виросла доросла дівчина...

Вона, кажу, не могла ще зрозуміти того, що в таких випадках сама іноді була винна, не могла, бо дуже вже великої кривди зазнала від людей. І вона винуватила цих людей за все: за свої муки й сльози, за своє дитинство безрадісне, безлюбівне, за свої молоді літа, що марно гинули, — за все, за все...

Каторжна! Від усіх лаяна, від усіх зневажена! За що? Навіщо? Господи! Краще й на світі не жити!

І вона то плаче, то страшне обурюється на людей за їх неправду і думає про помету.

Еге, її серце бажало тепер помсти, вона задушила б усіх тих, хто зневажа її, хто глузує з неї! А проте її серце не зле було, воно вміло любити і прихилитися до чужого горя.

Вона не дівувала так, як дівують інші дівчата. На вулицю чи на вечорниці вона ходила мало: раз те, що мачуха не пускала; друге — що вона їх не любила — тих хлопців та дівчат — і... боялася; третє — не мала в чому й піти, бо всі сміялися з того дрантя, що в йому водила її мачуха. Ні, вона не дівувала! І хоча деякі парубки таки задивлялися на її стан високий, рівний, на її очі темні, на коси чорні, на брови, але ж тільки задивлялися, а далі йти не зважувались, бо до цієї каторжної не можна й приступитися — така зла, зараз стусанами нагодує. А сама вона про це не думала: може, вона й уродлива була, може, мати й дала їй бровенята, та не дала долі, — вона цього не знала і не дбала про це, бо про це дівчата думають і дбають тоді, як парубки їм згадуються, а їй ще ніякі парубки не згадувались...

І так вона жила собі відлюдьком з своєю журбою, з своєю мукою, а іноді — і останніми часами дуже часто — із бажанням помститися...

(За Б. Грінченком)

Текст 5

На вокзалах, як правило, сади не ростуть. А на цьому був. З-за високої мурованої стіни визирали гілки з червоними яблучками. Тільки горобцям вільно було перелітати через огорожу. Якби будівники мали хоч трохи фантазії й вірили, що поети мають крила, вони б придумали складнішу систему охорони, ніж стіна й металеві, вічно замкнені двері в ній. Втім, поети, що їх мали, давно повмирали.

Грицькові уявлялося, що якоїсь теплої ночі він вилізе з останньої електрички і, йдучи до вокзалу, побачить відчинені двері. Увійде в сад, ляже в сплутану духмяну траву, притулиться щоким до землі-матінки, буде плакати і питати: «У кого я такий вдався — нещасний та волоцюга?»

Міліція всієї Південно-Західної дороги знала Грицька і вже не чіпала. Та й що взяти з чоловіка, коли в нього нема ні хати, ні жінки, а лише гармошка й чорна хвороба ще з війни. Лікарня — ото й увесь його притулок. А ще Нуська, сестра. Міг би в неї пожити, та ні, посеред зими вирве ним з сестриної теплої хати, й шукай вітра в полі.

Тихо, Нусько, тихо... Чорна хвороба зробить з чоловіком усе на світі. Чим я завинив? Треба, щоб люди мене виділи і щоб я їх видів. А таких, як я, ще ого-го скільки! І без чорної хвороби вистачає. Григорій Сковорода теж поблукав по світі, а чим моя гармошка за його філософію гірша? Тішуся з того, що були на землі такі люди, як Григорій Савич. Не кожному тісно межи стінами, ой не кожному...

(За Г. Пагутяк)

Текст 6

Се було одно з тих незчисленних «треба», які мене так утомили і не давали спати. Дарма, чи те «треба» мале, чи велике, — вагу те має, що кожен раз воно вимагає уваги, що не я їм, а воно мною уже керує. Фактично стаєш невідьником сього многоголового звіра. Хоч на час увільнитись від нього, забути, спочити. Я утомився.

Бо життя безупинно і невблаганно іде на мене, як хвиля на берег. Не тільки власне, а і чуже. А врешті — хіба я знаю, де кінчається власне життя, а чуже починається? Я чую, як чуже існування входить в моє, мов повітря крізь вікна і двері, як води притоків у річку. Я не можу розминутись з людиною. Я не можу бути, самотнім. Признаюсь — заздрю планетам: вони мають свої орбіти, і ніщо не стає їм на їхній дорозі. Тоді як на своїй я скрізь і завжди стрічаю людину.

Так, ти стаєш мені на дорозі і уважаєш, що маєш на мене право. Ти скрізь. Се ти одягла землю в камінь й залізо, се ти через вікна будинків — тисячі чорних ротів — вічно дихаєш смородом. Ти бичуєш святу тишу землі скреготом фабрик, громом коліс, брудниш повітря пилом та димом, ревеш від болю, з радості, злості. Як звірина. Скрізь я стрічаю твій погляд; твої очі, цікаві, жадні, влазять у мене, і сама ти, в твоїй розмаїтості кольорів й форм, застрягаєш в моїй зіниці. Я не можу розминутись з тобою... я не можу бути самотнім... Ти на тільки йдеш поруч зо мною, ти влазиш всередину в мене. Ти кидаєш у моє серце, як до власного сховку, свої страждання і свої болі, розбиті надії і свою розпач. Свою жорстокість і звірячі інстинкти. Весь жах, весь бруд свого існування. Яке тобі діло, що ти мене мучиш? Ти хочеш бути моїм паном, хочеш взяти мене... мої руки, мій розум, мою волю і моє серце... Ти хочеш виссать мене, всю мою кров, як той вампір. І ти се робиш. Я живу не так, як хочу, а як ти мені кажеш в твоїх незліченних «треба», у безконечних «мусиш».

Я утомився.

Мене втомили люди.

(За М.Коцюбинським)

Завдання 8. Прочитайте уважно текст. Виконайте завдання 1 – 10 до нього. Із чотирьох варіантів відповідей виберіть ОДИН правильний.

Текст 1**ГУМАНІТАРНА АУРА НАЦІЇ**

Гуманітарна аура нації... Чи не правда, це приємне для слуху поєднання слів? Справді, кожна нація повинна мати гуманітарну ауру, тобто комплекс наук, що охоплюють усі сфери суспільного життя, включаючи освіту, літературу, мистецтво, у їхній інтегральній причетності до світової культури і, звичайно ж, у своєму неповторно національному варіанті.

Кожна нація повинна мати систему дзеркал, у складному спектрі віддзеркалень яких суспільство може мати об'єктивну картину самого себе і давати невикривлену інформацію про себе, сфокусовану в головному дзеркалі. Ефект головного дзеркала, точність його оптики відіграють вирішальну роль. У нас цей телескоп давно застарів, не модернізується, його обслуга часом не дуже й грамотна, а часом і недобросовісна, й упереджена, так що нація відбивається не в системі розумно встановлених дзеркал, фокусується не в головному дзеркалі, а в скельцях некоректно поставлених лінз і призм, що заломлюють її до невпізнання. Маємо не ефект, а дефект головного дзеркала, місцями воно розбите, уламки розкидані скрізь по світу.

Що мала зробити Україна відразу після руйнування залізної завіси? Насамперед – об'єктивно оцінити ситуацію. Поставити свою оптику, свою систему дзеркал. Розробити свою гуманітарну політику, її стратегію та пріоритети. Зафіксувати себе у свідомості людства парадоксом молодой держави з тисячолітньою культурою, яка була досі заблокована через історичні причини. Бути відкриттям для світу, а не морально ущербним народом в абераціях чужих віддзеркалень. Ефективне не те, що заперечує чуже, а те, що утверджує своє.

Замість цього ми пішли за інерцією і не зробили рішучої спроби змінити ситуацію. Більше того, ще й поглибили її за останні роки. Не протиставивши дезінформації про Україну потужної гуманітарної думки, розпочали входження в Європу з оберемком анахронічних проблем. Знайшлися «будителі», які зчинили великий шум і витворили добрячий таки мультиплікат - націю, що хропе, стоячи на колінах. Або двох українців, з яких неодмінно вегетуються три гетьмани.

Ще один лейтмотив – рефлексії щодо броду, без якого нібито не можна читати нашу історію. Сказані колись під гарячу руку, ці слова Володимира Винниченка повторюються, й тиражуються, і заганняють співвітчизників у комплекс причетності до ексклюзивних жахів нашої історії. А яку історію можна читати без броду? Історію Англії можна читати без броду? Чи історію Франції, з її Варфоломійською ніччю, з кривавим термідором? Чи історію Стародавнього Риму з його гладіаторами, із цирком, де леви на арені роздирали християн? Чи, може, історія Німеччини дає взірці ідилічного розвитку нації? Кожній нації є за що посипати голову попелом. Тільки не треба ним запорошувати очі наступних поколінь. Ніхто з нас, хто живе тепер, не може нести відповідальності за давні неспокутувані гріхи. Але кожен з нас зобов'язаний їх не повторювати і не примножувати.

Ореол, аура – це дуже тонка матерія, це не панцир і не щит, а проте, нації, які мають ауру, надбану віками, захищені надійніше. У нас є прекрасні вчені, фахівці з різних галузей знань, але чомусь прислухаються не до них, їхні поста-ті відсутні в головному дзеркалі нації, зате безперестанку мигтять фальшиві зірки шоу-бізнесу або політики всіх мастей і калібрів, які вистрілюють у маси сумнівні гасла й сентенції, типу «національна ідея не спрацювала», «наш народ не готовий», «друга державна мова». Не додає Україні престижу й мова її гро-

мадян і політиків. Нечуваний тиск русифікації призвів до патологічних мутацій. Мова – це також обличчя народу, воно тяжко спотворене.

Чого варті також постійні заклинання культури економікою – це вже лейтмотив із вищих ешелонів влади – мовляв, відродимо економіку, тоді й почнеться духовне відродження. Блюзнірство говорити про те, що духовне життя залежить від економіки й добробуту, коли перед очима долі замучених, переслідуваних, репресованих українських письменників. Чомусь в історичне безсмертя увійшли саме вони, а не ті, хто процвітав за всіх режимів. Так що все це – злиденство духу, популістські дурниці, той самий дефект головного дзеркала. Враження таке, що того дзеркала взагалі немає. На його місці нуль. Дірка, заткана павутиною. Навіть не дефект головного дзеркала, а його відсутність.

У такій ситуації держава повинна мати глибоко продуману гуманітарну політику, створювати механізми ефективного впливу, координувати зусилля своїх учених і митців. Бо за таких деструкцій у перехідний період це життєво необхідно - накреслити шляхетні обриси своєї культури.

Безперечно, такий телескоп без дефектів усього лиш за вісім років державності створити важко. Це дуже складна система дзеркал. Але ж принаймні можна було б уже мати хоч якийсь проект. Ще за радянських часів як була поставлена оптика на примітив, так вона й залишилася.

Ще наші класики не повернуті Україні в нормальній цивілізованій оптиці, ще текстологічно не відновлені їхні твори, покалічені то царською, то радянською цензурою, ще ми їх не звільнили від полуди фальсифікацій – а вже взялися руйнувати. А де ж наша універсально-державницька теорія? Я не закликаю до шовіністичних ідеологем, але ж потрібна концептуалізація підвалин, на яких має стояти держава. Наріжним каменем таких підвалин у цивілізованих народів завжди була книга, культура. Рим переміг Грецію мілітарно, але вона його підкорила культурою, продовживши себе в античному інваріанті й подарувавши йому історичне безсмертя. В епоху Відродження навіть данину з переможених брали книгами.

На початку створення світу було Слово. На початку створення нації теж має бути Слово. Ось він і настав, цей найвищий час - повернути народу його історію, мову, культуру. Адже все це віками нищила імперія як визначальні чинники його національної ідентичності.

Держава – це система, яка зберігає себе. І якщо ми держава, а отже, система, то чому ж ми дозволяємо її руйнувати? А може, ставити питання про гуманітарну ауру України ще не слід, може, це передчасно і навіть по-своєму некоректно? Думаю, що слід. Треба робити все, що може прискорити процес її опритомнення, її повноцінного входження у світове співтовариство. Навіть якщо для цього потрібна шокова терапія.

Отож історія триває. І якщо ми вчора не випили брому, читаючи її, то сьогодні й завтра будемо здатні її творити.

Демократія тим і добра, що при демократії не держава руйнує людину, а людина будує державу. І саму себе, і своє гідне життя, і гуманітарну ауру своєї нації.

(За Л. Костенко)

1. Говорячи про встановлення «системи дзеркал» у країні, Ліна Костенко мала на увазі

- А економічну політику держави, спрямовану на поліпшення добробуту народу
- Б системну державну пропаганду культурних здобутків нації, спрямовану на виховання гідності в громадян і створення у світі позитивного іміджу країни
- В розбудову інформаційного простору держави, що забезпечить відкритість України
- Г об'єктивне оцінювання політичної ситуації і вчасне реагування на неї

2. Думку про те, що «держава повинна мати глибоко продуману гуманітарну політику, створювати механізми ефективного впливу», Ліна Костенко конкретизує в реченні

- А «Кожна нація повинна мати систему дзеркал, у складному спектрі віддзеркалень яких суспільство може мати об'єктивну картину самого себе і давати невикривлену інформацію про себе, сфокусовану в головному дзеркалі».
- Б «Ореол, аура — це дуже тонка матерія, це не панцир і не щит, а проте, нації, які мають ауру, надбану віками, захищені надійніше».
- В «Ефективне не те, що заперечує чуже, а те, що утверджує своє».
- Г «Ось він і настав, цей найвищий час, повернути народу його історію, мову, культуру»

3. До визначальних чинників національної ідентичності українців, на думку письменниці, належать усі названі нижче, КРІМ

- А культури
- Б науки
- В економіки
- Г мови

4. Нагадуючи слова Володимира Винниченка про те, що історію України не можна читати без брому, Ліна Костенко зауважує на тому, що читачі

- А причетні до ексклюзивних жахів нашої історії
- Б повинні нести відповідальність за давні неспокутувані гріхи
- В мають ураховувати, а не повторювати помилки історії
- Г мають знати не менш криваву історію інших народів

5. Речення «Кожна нація повинна мати систему дзеркал, у складному спектрі віддзеркалень яких суспільство може мати об'єктивну картину самого себе й давати невикривлену інформацію про себе, сфокусовану в головному дзеркалі», у будові тексту виконує роль

- А вступу
- Б тези
- В антитези
- Г аргументу

6. Емоційний стиль викладу думок відчутно в реченні

- А «Ефект головного дзеркала, точність його оптики відіграють вирішальну роль».
- Б «А яку історію можна читати без брому? Історію Англії можна читати без брому?»
- В «У нас є прекрасні вчені, фахівці з різних галузей знань, але чомусь прислухаються не до них».
- Г «Але кожен з нас зобов'язаний їх (гріхи) не повторювати і не примножувати».

7. Головна думка твору Ліни Костенко — це заклик

- А розбудовувати гуманітарну політику держави, яка захищатиме національну ідентичність українців і створюватиме позитивний імідж України у світі
- Б вивчати уроки української та європейської історії, щоб не повторити помилок, зроблених у минулому
- В відродити економіку України, що створить умови для розквіту культури нації, а відтак і виходу із системної соціально-економічної кризи
- Г налагодити гуманітарні зв'язки з країнами європейської спільноти, які мають значний досвід державотворення

8. Текст належить до стилю мовлення

- А наукового
- Б розмовного
- В публіцистичного
- Г епістолярного

9. Поняття «гуманітарна аура нації» та «головне дзеркало нації» мають у тексті значення

- А різні
- Б протилежні
- В однакові
- Г спочатку різні, наприкінці тексту однакові

10. У реченні «Ефект головного дзеркала, точність його оптики відіграють вирішальну роль» використано фразеологічний зворот

- А ефект головного дзеркала
- Б точність оптики
- В відіграють роль
- Г відіграють вирішальну роль

Текст 2

КОЖЕН УКРАЇНЕЦЬ ХОЧ РАЗ ПОВИНЕН ПОБУВАТИ В ЧИГИРИНІ...

*Козацька тверджа,
славний Чигирине,
Уламок слави серед цих полів,
Усе святе, усе неповториме,
Усе чекає невимовних слів...
Ліна Костенко*

Треба залишити все – вічну гризоту про недолуге життя, щоденні нарікання, що навколо так багато поганих людей, і вони, бач, щасливі, а ти хороший і нещасний... Треба відкинути непомітно набуту звичку не помічати бруд на вулицях наших міст і Майдану Незалежності. ... Просто взяти й зупинити своє звичне життя й навіть не піти в цей день на роботу – і негайно, не роздумуючи, будь-яким способом поїхати в Чигирин!

Ідеально – вирушити туди пішки. Коли маєш час і хоч якусь волю. Пізніше зрозумієш – чому. Коли добредеш цими свіжими лісами, де за кущами голосно дихає Хо (і ти тут вперше згадаєш, що читав таку казку, коли був малим і ще не хотів стати «городським»)... Коли доплентаєшся до берега чергових диких луків, на яких соковитими фарбами намальовані табуни божественно гордих коней (і тут ти раптом розумієш, що вони справжні, і на них можна скочити й промчати решту дороги, як який-небудь козак чи козачка)... Коли допливеш через ці теплі ріки, де дримають соми завбільшки з китів... Коли дотупаєш цими битими дорогами, якими ходять і їдуть люди української національності вже понад дві тисячі років (і тут ти раптом починаєш напружуватися, щоб уявити собі ці дві тисячі років, і розглядати, як грушу, що боляче впала тобі на голову чомусь із сосни, оце словосполучення «українська національність»...) ... Коли дотягнеш увесь цей шлях до величезного дороговказу «Чигиринщина», що стоїть край дороги... Поки ти собі подумаєш, що це означає зовсім інше, ніж «Вас вітає Чигиринський район», як написали би звичні тобі люди й прималювали б герба, якого за десять років уже навчилися не боятися й тепер малюють у найнесподіваніших місцях і контекстах...

Коли все це з тобою станеться, ти якраз увійдеш у місто Чигирин і відразу зустрінеш якогось студента з чисто виголеною головою і з велетенським «оселедцем». І тепер уже тебе це зовсім не здивує. Тобі навіть не спаде на думку, що це який-небудь екстреміст і явно з тих, «що на площах сидять». ...Ти захочеш узнати його нормальне людське ім'я й позаздриш, що він сюди пішки добрів, а ти все ж на машині, бо тобі справді ніколи. Ти раптом відчуєш, що ввійшов у місто Чигирин не таким, як виїхав із Києва. Ти став трохи нижчим на зріст і кремезнішим – точно таким, щоб поміститися в старезну козацьку свитку, яку побачив у єдиному в країні музеї Богдана Хмельницького (тобі щойно тут розповіли, що наші предки були саме такі, а не такі, як їх малюють). Тобі стало життєво важливо дізнатися, де ж поділася труна з Богдановим тілом з-під пам'ятної плити в його церкві в Суботіві. Тобі захотілося залізити

пошукати його в ті підземні тунелі під Чигирином, куди ніхто не залізе... Ти раптом відчув, що там, під землею, точно є життя й живі козаки – ті, що їх не доби́ли – вони ждуть, що до них туди залізе хтось нормальний із цієї Незалежної. І ти стоїш над цією дірою-входом у Холодному Ярі й підставляєш лице під холодний вітер, що дме з тунелю, і думаєш собі: «Треба взяти побільше вогню й туди залізти, бо раз звідти дме, то є десь вихід». І ти розумієш, що в тебе вже точно є вихід з усіх ситуацій, що ти їх ще вранці не міг пережити.

Ти хочеш, щоб ці чигиринці, які зараз показують план відбудови Богданової резиденції, домоглися свого, і це тепер і твоя ідея – хай тут буде літня столиця всіх президентів, що судилися Україні (а їй же має судитися щось добре, правда?). Ти хочеш, щоб усі побачили цей 56-кілометровий височенний вал, насипаний руками козаків, і зрозуміли, що загадка єгипетських пірамід – це модно, але не так уже оригінально. Тут поламалася, бо не витримала, сучасна техніка, якою намагалися повторити роботу тих наших прадідів. Ти раптом сказав це слово «прадід» інакше, ніж досі – тепліше й із жалем, що раніше не прийшов сюди, до прадідів. І вони тебе вже й не чекали.

Ти обнімав із друзями двохтисячолітнього дуба, яких не буває на світі. А тут він є. І щоб він не вмирав, торік йому під корені закопали цілого коня. Це було жертвоприношення. І він живе, тільки не родить більше жолудів.

Ти подумав, що банально втішав свою слабкість тим, що поганих людей, мовляв, більше, і вони сильніші. Ти просто не там ходив по життю. Ось вони ходять, співають, підсипають тобі третю порцію юшки, розказують про місцевого діда, що в 70 років написав свій перший роман, і його викликали до Києва на зліт молодих письменників... Ти раптом усвідомлюєш, що чоловік, який заспівав тобі весь черкаський репертуар, і розказав томів зо три історії, і завів тебе в ці ліси – просто член Академії наук, професор і скромний заступник губернатора. І таке буває, як сказав би Курт Воннегут.

Ти їхав додому, отетерілий, і всерйоз говорив таку річ, яка просто не повинна обговорюватися, а бути неодмінною – кожен українець хоч раз у житті мусить приїхати в Чигирин. Після чого він більше ніколи не робитиме у своєму житті дурниць, не звикатиме до бруду й Майдану Незалежності й захоче на всю гучність слухати касету зі співом Анатолія Солов'яненка, як потім і зробили ми, троє дорослих, повернувшись із цієї мандрівки...

(За О. Герасим'юк)

1. Передостанній абзац у творі є

- А спростуванням тези
- Б висновком
- В антитезою
- Г підтвердженням тези

2. Два останні рядки епіграфа відображують у творі його

- А конфлікт
- Б ідею
- В лейтмотив

Г висновок

3. Майдан Незалежності в цьому тексті символізує

- А помпезність головної площі столиці України
- Б омріяну у віках незалежність Української держави
- В багатолюдне місце з граніту й скла для розваг сучасної молоді
- Г місце політичних баталій останніх років

4. У реченні «Ти просто не там ходив по життю» авторка наголошує на

- А важливості відвідати всі визначні історичні місця України
- Б ролі історичної пам'яті народу
- В важливості для людини моральних орієнтирів
- Г причині проблеми слабкості людини та її бід

5. Цей текст належить до стилю (підстилю)

- А художнього
- Б науково-популярного
- В розмовного
- Г публіцистичного

6. Єгипетські піраміди певною мірою протиставлені валу, насипаному руками козаків, як

- А шедевральне пересічному
- Б модне оригінальному
- В античне середньовічному
- Г екзотичне буденному

7. Касета з піснями у виконанні А. Солов'яненка символізує все, ОКРІМ

- А самотності української пісні
- Б любові до рідної природи
- В історичної пам'яті
- Г духовного очищення

8. Дороговказ «Чигиринщина» інший, ніж «Вас вітає Чигиринський район», бо

- А чіткий і лаконічний
- Б наповнений високим пафосом
- В історично місткіший
- Г вишуканий і милозвучний

9. Художній засіб, використаний у словосполученні «дрімають соми завбільшки за китів», – це

- А епітет
- Б персоніфікація
- В гіпербола
- Г метафора

10. Головною думкою тексту є заклик

- А берегти історичну пам'ять
- Б збудувати в Чигирині літню резиденцію президента
- В відреставрувати насипаний козаками вал
- Г відновлювати психологічну рівновагу в місцях історичної слави

Текст 3

СМІХ КОТЛЯРЕВСЬКОГО

На витоптаному пустирі нашої історії – раптом сміх Котляревського. Саме в той час, коли начебто й нічого було сміятися... Але сміх заразливий – він одгукнувся луною в народних глибинах.

У Європі кінець XVIII століття – то велика епоха французьких просвітителів і революціонерів, німецьких філософів і поетів. Епоха великих зрушень у соціальному житті, в умах і сумліннях людей, епоха пробудження розкутого розуму, що розкидав уламки середньовічних пут і лахміття старих догматів.

І саме в той час, коли Франція була звільнена й розкріпачена, – Україну остаточно поневолено й закріпачено. Коли в Німеччині один за одним виникали нові університети й академії – в Україні гасилися останні вогники освіти й культури.

Інші народи визволялися – український мав лише «ісправлятися»! На колишню козацьку республіку, перетворену на величезне потьомкінське село, насувалася глуха ніч, «де розум і чуття – усе спить в анабіозі».

...Котляревський був першим полоненим української народної культури, і весело, з юнацьким захватом потягся до неї, спершу явно не збираючись надто далеко заходити. Тоді ще не було романтичної моди на український фольклор, а він припав до нього як незіпсута, багато обдарована натура, яка могла творити на здоровому питомому ґрунті.

«Сам Котляревський не знав добре, що він творить... Він покорявся несвідомому велінню народного духу, був тільки знаряддям українського світогляду». До цих слів П. Куліша пізніші літературознавці поставилися критично, не доглянувши в них глибокої істини, яка стосується початків усякої творчості взагалі. Бути голосом народного духу й знаряддям українського світогляду – це не так уже й мало, і це єдино можливе, коли навколо немає не те що відповідної атмосфери, а й прикладу. Це вже, по суті, шлях проти течії, яка відносила інтелігенцію з рідного ґрунту в столицю, це вже глуха опозиція! Загадка І. Котляревського полягає в тому, що він зумів устояти проти офіційної течії, зігнувши «прогресивне» колесо історії, і зважився писати українською мовою, для українського народу, про український народ.

Усе життя він умів залишатися собою і виходити із ситуації так, щоб на перехресті шляхів залишалися виразні неспоконнені фігури мовчання, які можна тлумачити, як хочеш.

«Енеїду» Котляревський почав писати десь під час свого вчителювання. То була весна молодих творчих сил і справжня оргія слова! Відчувається тут перший хміль захвату легким, дотепним, вільним словом, поезією звичаїв і побуту, коли кожен звук і образ іскриться. Відчувається, що поет купався в цій стихії благословенної Полтавщини, як бджола в пилку в пору весняного цвіту, і розкішно струшував тільки цей золотий пилок. Реальний світ, чорний світ був десь далеко, трохи в сумній пісні, може, у тихо-сумних розмовах, але хвилини

за «Енеїдою» – то був час, коли існував тільки цей сонячний вулик. У цій священнодії Котляревський був справді «інструментом народного світогляду».

Здається, «Енеїда» мала чарівну силу якось єднати порізаних і духовно відчужених земляків щирою людською усмішкою, спонукала заглядати один одному у вічі й впізнавати себе справжнього під чужим казенним мундиром. Крім загального національного духу, була в «Енеїді», свідомо чи підсвідомо закодована ще з перших рядків, запорозька історія. Про неї вже навчилися мовчати, а тепер у книжці кожен мовчки розумів як свій заглушений голос, своє рідне тепло, виспіване на запорізький лад...

У Котляревського стихійне почуття українського патріотизму ставало дедалі більше усвідомленим і виразним. У міру того в «Енеїді» з'являлись елегійні й героїчні ноти, а ватага троянців щораз більше перетворювалася на запорозьке військо. Найсвятіші його почуття ховались у глибині грудей, зігрівали й одушевлювали його образи. І гумор, і сатира Котляревського проходять на тій тонкій грані, за якою причаїлося легке юродство і важка соціальна алегорія.

Вихваляючи три твори Котляревського, ми залюбки зводимо мову на талант поета. Але щоб бути зачинателем нової української літератури, мало самого таланту: треба мати український хребет. Той хребет, який крізь усі лихоліття й катастрофи знову й знову випрямляється і утверджує вільне людське право – бути собою.

Котляревський має винятковий вплив на своїх сучасників і на українську суспільність уже півтора століття не завдяки самому талантові й майстерності. І в «Енеїді», і особливо в «Наталці Полтавці» та «Москалеві-чарівнику», він утвердив високе почуття людської та національної гідності, без чого не можна було б і думати про відродження культури пригнобленого й полонізованого краю.

Це розвинене почуття стало хребтом нової української літератури, що в більшій чи менш гострій одвертій формі завжди послідовно обстоювала добру славу і честь українського імені. Вона боронила це ім'я від безкарно-самовладного чиновництва, що задавало хамський тон і офіційну моду ставитися до українського народу як до тяглової сили, угноєння і ферменту для побудови Російської імперії.

Понад хмурістю історичного моменту, понад мінливістю обставин і подій Котляревський сягнув живого струменя, у якому пульсувало духовне життя народу, і весело засміявся.

Для відродження української культури змісту було не досить ні в «Енеїді», ні в «Наталці Полтавці» та «Москалеві-чарівникові». Але було щось у цих творах глибше за саму суму закладених у них ідей та образів – була в них розворушена та щиро народна стихія, та національна безперервність духу, що вічно несе початок і не вичерпується. Коли «на важких терезах вже хиталась доля Вкраїни», ці твори утвердили наше право жити саме своєю народною українською мовою. Вона так заяснила своєю неповторною вродою, що самоствердження було самозрозумілим. Народною мовою відкрилась нова

історична грань і, головне, досі незаймане джерело нашого культурного розвитку.

(За Є. Сверстюком)

1. Розкривають, конкретизують зміст думки «На колишню козацьку республіку, перетворену на величезне потьомкінське село, насувалась глуха ніч, «де розум і чуття – усе спить в анабіозі» всі речення, ОКРІМ

А У Росії панувала офіційна мода «ставитися до українського народу як до тяглової сили, угноєння і ферменту для побудови Російської імперії».

Б «На витоптаному пустирі нашої історії – раптом сміх Котляревського. Саме в той час, коли начебто й нічого було сміятися...»

В «І саме в той час, коли Франція була звільнена і розкріпачена, – Україну остаточно поневолено і закріпачено».

Г «Коли в Німеччині один за одним виникали нові університети й академії, в Україні гасилися останні вогники освіти й культури».

2. Євген Сверстюк визначає діяльність Івана Котляревського як «шлях проти течії», як глуху опозицію до офіційної влади. Пояснення опозиційності письменника конкретизується в реченні

А «Реальний світ, чорний світ був десь далеко, трохи в сумній пісні, може, у тихо-сумних розмовах, але хвилини за «Енеїдою» – то був час, коли існував тільки цей сонячний вулик».

Б «Стихийне в Котляревського почуття українського патріотизму ставало дедалі більше усвідомленим і виразним».

В «...він зумів устояти проти офіційної течії, зігнорувачи «прогресивне» колесо історії, і зважився писати українською мовою, для українського народу, про український народ».

Г «Відчувається, що поет купався в цій стихії благословенної Полтавщини, як бджола в пилку в пору весняного цвіту, і розкішно струшував тільки цей золотий пилочок».

3. Говорячи про те, що Іван Котляревський став зачинателем нової української літератури, бо мав «український хребет», Євген Сверстюк мав на увазі, що письменник

А «утвердив високе почуття людської та національної гідності, без чого не можна було б і думати про відродження культури пригнобленого й колонізованого краю».

Б «був першим полоненим української народної культури, і весело, з юнацьким захватом потягся до неї».

В «припав до нього (українського фольклору) як незіпсута, багато обдарована натура, яка могла творити на здоровому питомому ґрунті».

Г «усе життя умів залишатися собою і виходити з ситуації так, щоб на перехресті шляхів залишалися виразні непоясненні фігури мовчання, які можна тлумачити, як хочеш».

4. Найважливішою заслугою української літератури після Івана Котляревського, на думку Євгена Сверстюка, стало

А використання фольклорних образів

- Б романтичне змалювання дійсності
- В використання живої розмовної мови
- Г відстоювання доброї слави й честі українців

5. Заголовок статті «Іван Котляревський сміється» щодо змісту всього тексту набуває значення

- А порівняльного
- Б алегоричного
- В метафоричного
- Г прямого

6. До найважливіших заслуг І. Котляревського як зачинателя нової української літератури належать усі, КРІМ

- А «І. Котляревський... зважився писати українською мовою...»
- Б «І гумор, і сатира Котляревського ...на тонкій грані» між легким юродством і важкою соціальною алегорією.
- В «він утвердив високе почуття людської та національної гідності»
- Г відкрив «досі не займане джерело нашого культурного розвитку»

7. Головну думку статті сформульовано в реченні

- А «Котляревський має винятковий вплив на своїх сучасників і на українську суспільність уже півтора століття».
- Б «Понад хмурістю історичного моменту, понад мінливістю обставин і подій Котляревський сягнув живого струменя, у якому пульсувало духове життя народу, – і весело засміявся».
- В «Стихійне в Котляревського почуття українського патріотизму ставало дедалі більше усвідомленим і виразним».
- Г «Енеїда» мала чарівну силу якось єднати порізнених і духовно відчужених земляків щирою людською усмішкою, спонукала заглядати один одному у вічі і впізнавати себе справжнього...»

8. У реченні «Усе життя він умів залишатися собою і виходити із ситуації так, щоб на перехресті шляхів залишалися виразні неоясненні фігури мовчання...» ужито фразеологізм/фразеологізми в рядку (позначте найбільш повну відповідь)

- А умів залишатися собою
- Б залишатися собою
- В умів залишатися собою, виходити із ситуації
- Г залишатися собою, виходити із ситуації

9. У реченні «Інші народи визволялись — український мав лише «ісправлятися»!» останнє слово звучить

- А іронічно
- Б карикатурно
- В саркастично
- Г шаржовано

10. Перші чотири абзаци в тексті виконують роль

- А вступу
- Б тези

В антитези
Г аргументів

Текст 4

КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА І ДЕРЖАВНА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ

Нова влада успадкувала країну, яка перебуває на порозі гуманітарної катастрофи. І, на жаль, досі ще цього не усвідомила. Можу підтвердити це «суворою мовою цифр». Якість життя в кожній країні оцінюється не тільки за економічними показниками – для цього існує розроблений ООН так званий «індекс гуманітарного розвитку». Він включає рівень доходів населення, тривалість життя, охорону здоров'я, освіченість населення, його доступ до знань та інформації, до культурних цінностей, до громадського життя – цілий комплекс показників, який свідчить, як держава розпоряджається головним національним багатством – людьми, їхніми здібностями й потенціалами.

За всі роки незалежності Україна так і не виробила самостійної політики в гуманітарній галузі.

Беручи у свої руки управління країною, уряд навіть приблизно не уявляв собі розмірів катастрофи і не мав жодної виразної програми гуманітарних реформ. У першій же програмі нового уряду «гуманітарка» була наївно ототожнена із «соціалкою», тобто зі збільшенням зарплат, пенсій, соціальної допомоги. Тільки у ХХІ столітті цивілізація дійшла до розуміння, що між цими сферами існує набагато складніша залежність, та й в Україні є вже досить духовних злидарів із мільйонами на офшорних рахунках.

Масштаб тих духовних злиднів, у які скотилася країна, досі ніким не вимірянний. З певністю можна стверджувати тільки те, що українська чиновницька невігласократія примудрилася виконати колосальну руйнівну роботу. Інформаційний простір нації – той, без якого неможливі її політична єдність і формування національної ідентичності, – було роздроблено, розпайовано й продано колишній метрополії, щоб та могла ідеологічно впливати на наш народ. Сусідній державі здали національний книжковий та кіноринок, а про аудіо- та відеоринок ліпше взагалі не згадувати. Такий стан справ у світовій політології має давно усталене визначення – культурний колоніалізм. Мільйони українців десятки років не мали можливості придбати українську книжку; фонди більшості бібліотек не оновлювалися від часів СРСР; у малих містах і містечках виросло ціле покоління, яке ніколи в житті не бачило театру. Це не «європейська нація», це тільки ринок найдешевшої в Європі робочої сили, серед якої, до речі, безжурно розтриньканий інтелектуальний потенціал нації – десятки тисяч висококваліфікованих фахівців, яких радо беруть на працю західні університети, фірми й корпорації. Для повернення їх на батьківщину держава досі й пальцем не ворухнула – натомість невігласократія спробувала компенсувати вплив інтелекту з країни. І це – на тлі обвального й далі прогресуючого падіння якості освіти на всіх рівнях, від сільської школи до університету: нині за міжнародними рейтингами жоден український університет не входить ні в першу світову тисячу, ні навіть

у першу європейську півтисячу найкращих. Коли йдеться про успіх економічних реформ у Польщі, Словаччині та країнах Балтії, варто все-таки пам'ятати: одна з причин цього успіху в тому, що їхні університети вважаються одними з найкращих у Європі й книжок на душу населення там видається в кількадесят разів більше, ніж в Україні.

Отже, духовно – інтелектуально, інформаційно, культурно – Україна сама себе нині не забезпечує. Усі наші гуманітарні показники – на рівні не європейських країн, а колишніх колоній третього світу. А стійкий, довготривалий позитивний імідж кожної країни витворюється насамперед коштом системної державної пропаганди її культурних здобутків, і кожна незалежна держава має для цього спеціальні програми, на які не шкодує ні сил, ні коштів. Однак найбільша загроза нашого культурного колоніалізму – не «зовнішня», а «внутрішня»: у таких умовах неможливі ні національна консолідація, ні остаточне витворення політичної нації. Позбавлений доступу до знання в найширшому сенсі, український громадянин не може й знати, чим йому у своїй країні пишатися, – почуття, без якого не буває повноцінного громадянства. Не маючи доступу до власної культурної спадщини, українопогано знаючи свою історію, ніколи не чувши імен тих, хто становить славу національного пантеону, позбавлений загальнонаціональних інформаційних інститутів громадянської спільноти – одне слово, окрадений у культурній ідентичності, несвідомий власного місця у світі ні в просторі, ні в часі, – український «тубілець» рано чи пізно неминуче залишить своїх «племінних вождів» прикрашати себе скальпами політичних противників – і вигравати чергові вибори не в діалозі з власним народом, а в шахових партіях із політтехнологами іноземних держав.

Не обманюймо себе, духовно голодний народ ніколи не буде вільним. Це загроза, породжена багатолітнім рабством. Загроза майбутньому нації, яка має за собою, мабуть, найтрагічнішу історію в Європі – і яка в усіх страшних випробуваннях зуміла не просто вижити, а й зберегти воістину подиву гідні моральну силу й душевне здоров'я. Не варто випробовувати, наскільки може вистачити цих сил і здоров'я в умовах тих духовних злиднів, у які її поставлено. Краще поспішити якнайшвидше виправити пріоритети: з колоніальних – на державницькі. Негайне вироблення кваліфікованої, довготермінової програми стратегічних реформ на всіх ділянках гуманітарного розвитку – це сьогодні, без перебільшення, справа національного порятунку.

(За О. Забужко)

1. Тезу в тексті сформульовано реченням

А «Якість життя в кожній країні оцінюється не тільки за економічними показниками – для цього існує розроблений ООН так званий «індекс гуманітарного розвитку».

Б «За всі роки незалежності Україна так і не виробила самостійної політики в гуманітарній галузі»

В «Беручи у свої руки управління країною, уряд навіть приблизно не уявляв собі розмірів катастрофи...»

Г «Однак найбільша загроза нашого культурного колоніалізму – не «зовнішня», а «внутрішня»: у таких умовах неможливі ні національна консолідація, ні остаточне витворення політичної нації».

2. Аргументами письменниці на доказ того, що Україна переступила за небезпечну межу, коли її народ поглинають «духовні злидні», є всі з названих нижче речень, ОКРІМ

А «Інформаційний простір нації... розпайовано й продано колишній метрополії».

Б «А стійкий, довготривалий позитивний імідж кожної країни витворюється насамперед коштом системної державної пропаганди її культурних здобутків».

В «Українська наука стала стрімко деградувати, виродившись у бізнес торгівлі дипломами».

Г «Мільйони українців десятки років не мали можливості придбати українську книжку; фонди більшості бібліотек не оновлювалися від часів СРСР; у малих містах і містечках виросло ціле покоління, яке ніколи в житті не бачило театру».

3. Головну думку тексту сформульовано в реченні

А «Отже, духовно – інтелектуально, інформаційно, культурно – Україна сама себе нині не забезпечує. Усі наші гуманітарні показники – на рівні не європейських країн, а колишніх колоній третього світу».

Б «Беручи у свої руки управління країною, уряд навіть приблизно не уявляв собі розмірів катастрофи і не мав жодної виразної програми гуманітарних реформ».

В «Нова влада успадкувала країну, яка перебуває на порозі гуманітарної катастрофи. І, на жаль, досі ще цього не усвідомила».

Г «Негайне вироблення кваліфікованої, довготермінової програми стратегічних реформ на всіх ділянках гуманітарного розвитку – це сьогодні, без перебільшення, справа національного порятунку».

4. Прочитайте речення з тексту, «...окрадений у культурній ідентичності, несвідомий власного місця у світі ні в просторі, ні в часі, – український «тубілець» рано чи пізно неминуче залишить своїх «племінних вождів» прикрашати себе скальпами політичних противників – і вигравати чергові вибори не в діалозі з власним народом, а в шахових партіях із політтехнологами іноземних держав». Це речення означає, що

А готуючись до чергових виборів, представникам прогресивних політичних сил слід добре знати слабкі сторони своїх супротивників

Б політична сила, що не дбає про формування національно свідомого громадянина, приречена зазнати поразки від власного народу

В бажаючи виграти наступні вибори, кожна політична сила має добре розрахувати свої дії в боротьбі з політтехнологами іноземних держав

Г кожна політична сила повинна вигравати чергові політичні вибори в діалозі з власним народом

5. Однією з причин успіху економічних реформ у європейських країнах, на думку О. Забужко, є

- А розширення інформаційного простору
- Б збільшення заробітних плат і пенсій
- В прийняття стратегічної програми реформ
- Г друк великої кількості книжок на душу населення

6. Слово «гуманітарний» у тексті означає той, що стосується людини як

- А члена суспільства
- Б істоти освіченої
- В істоти культурної
- Г окремої особистості

7. Кризу в гуманітарній сфері України визначають, на думку письменниці, усі чинники, ОКРІМ

- А роздроблення інформаційного простору країни
- Б деградації науки й прогресуючого зниження рівня освіти
- В позбавлення доступу до духовних цінностей
- Г зниження рівня життя населення та його зубожіння

8. Метою проголошеної Оксаною Забужко промови було

- А поставити суспільно значущу проблему, яка потребує нагального розв'язання
- Б поінформувати читача про неспроможність урядовців виокремлювати суспільно значущі проблеми
- В спростувати нав'язану засобами масової інформації думку про успішний розвиток культури в Україні
- Г привернути увагу до того факту, що Україна за «індексом гуманітарного розвитку» посідає 80-е місце у світі

9. До авторських неологізмів належить у тексті слово

- А метрополія
- Б невігласократія
- В «гуманітарка»
- Г «соціалка»

10. Текст належить до стилю мовлення

- А наукового
- Б художнього
- В публіцистичного
- Г офіційно-ділового

Завдання 9. Відредагуйте «перли» із робіт учасників ЗНО з української мови. Тема власного висловлення «Як же вберегтися від зневіри на шляху до мрії?» (2019). Авторську орфографію та пунктуацію збережено.

- На своєму шляху я зустрічаю безліч спокус, такі як друзі та інтернет.
- У творі «Кайдашева сім'я» П. Куліша свекруха так і померла з поганими словами на плечах.
- Підтримка близьких допомогла досягнути мети.

- *Треба йти до своєї мрії поступово. Як більшість літературних письменників, які пишуть: твори, романи, прозу.*
- *Мені 17 років, і я не боюся їздити на машині по місту. Поліція не чекає, що є така нагла людина, як я.*
- *Цьому стане приклад фільм Робінзона Крузера який не втратив мрію повернутися до дому.*
- *Можна згадати історію з твору Довженка «Три зозулі з поколоном», де дівчина усе життя була закохана у заміжнього чоловіка.*
- *Треба накласти максимум зусиль...*
- *На мою думку приходить приклад.*
- *Хочу охопити літературу в цілому, щоб сказати вам приклад.*
- *Якщо немає мрії, для чого тобі пити, їсти, чистити зуби?*
- *Полягатись на свої сили...*
- *Треба йти вперед, не дивлячись на задній план.*
- *Не прагнеться до мрії.*
- *Якщо покопатися в моїй голові, то можна зустріти одну маленьку думку.*
- *Але дійшовши до одинадцятого класу, я розклав усе по підвіконням і зрозумів...*
- *Не треба слухати оточуювальців.*
- *Він не вішав руки.*
- *Вони не опускаючи руки, стояли на ногах.*
- *Не опускати руки і ноги.*
- *Дісталось й українським письменникам, і їхнім творам:*
- *Великий приклад є Леся Українка, яка попри хворобу, не припинила працю над коханою роботою.*
- *Леся Українка вірила в себе дивившись просто вікно на цвітущі дерева.*
- *Поетеса не могла передвигати пальчики і щоб не плакати сміялась.*
- *На шляху Ліни Костенко вічна переешкода – туберкульоз кісток.*
- *Шевченко у творі «Слово про похід Ігорів» писав про героїзм 300 спартанців.*
- *Степан Радченко побував на літературній вечері і захотів написати вірш.*
- *Поряд з Марусею Чурай був Іван Сірко, який по-справжньому її кохав.*
- *Прикладом з художньої літератури є «Маленький принц», автор якого Том Сойєр.*
- *Не багато думаючи Арнольд Шварценегер втік з армії і виграв змагання, але військова міліція його заарештувала.*
- *Барак Обама провів половину свого життя в хатинці-мазанці без вікон або дверей.*
- *Прикладом з життя є Ринат Ахметов – мільярдер України. Він починав з періжків.*
- *Він зробив себе спочатку зі мрії, а потім зі сенсу свого життя.*

- *Але ж бувають такі вийнятки, від яких аж дріж бере і буває літальний ісхід.*
- *Краще прислуховуйтеся до друзів та рідних.*
- *Скільки б не було перешкод, заздрань, насмішки інших, не здавайся.*
- *Віра в себе — невід'ємна сполука успіху.*
- *Я вчуся добре, мені замовили червоний диплом...*
- *Можу привезти приклад...*
- *Всі заздрили мені та демонстрували це наprivселюдно.*
- *Я добре подумав і вирішив цього не робити, і продовжив тренування.*
- *Лаврін теж не здавався і здобув собі дружину в сусідньому селі.*
- *Хоч у нас немає крил, ми всеодно повинні літати, ширяти в облаках.*
- *Мій друг дуже хотів заволодіти гарним тілом і вдосконалити його.*
- *Людина без мрій — як бродяча собака, що сосуцествує.*
- *Людина без мрій — як пиріг без начинки.*
- *Діти мріють про щось незабуденне.*
- *Мріїв може бути багато, адже кожна людина — індивідуальність.*
- *Якщо ви загорілися мрією і хочете її оживити, не бійтесь, творіть свою мету.*
- *Тарас Шевченко ховав у себе халявну книжечку.*
- *Тарас Григорович Шевченко воював за Незалежність України.*
- *Мойсей 40 днів водив єврейський народ по пустелі.*
- *Ліна Костенко народила прикуту до ліжка дочку — Лесю Українку.*
- *Леся Українка прожила відносно довго життя, як для тих, хто хворіє на запалення нирок.*
- *Мавка та Лукаш косили на полі пшоно.*
- *У творі Лесі Українки «Лісова пісня» герой Сава після смерті своєї коханої Мавки не довго жив сам, потім одружився з Надією, що кохає Палагну, але недовго проживши з Палагною, він закрився дома і помер на самоті через померлу Мавку.*
- *Прочитавши твір «Мина Мазайло», відразу кидається в очі воля і характер Мокія. Це революціонер, який відкидає будь-які натяки на осквернення українського та возвеличення російськомовного діалекту.*
- *Я дівчинка проста і в мене дуже шалені мрії*
- *Я дуже харизматична людина, тому було б весело зі мною, але я був не надто вродливий та мав забагато зайвої ваги.*
- *Я мріяв стати лікарем, щоб приносити усмішку на обличчя хворих.*
- *Я побачив чорно-кольорове сонце.*
- *І я, скриплячи зубами, обрав правильний шлях.*
- *І мене бере гордість за мій вчинок.*
- *Молодий хлопець (Мокій), який вивчав рідну мову, більше з наукової точки зору, зміг привити це дівчині.*
- *Плине час, ідуть роки, ми «зустрічаємо» труднощі, та саме вони зносять нас з колії.*
- *А от моя вчителька української мови не зламалася, а дійшла до кінця.*

- Є мрії, які поділяються за довжиною часу і труднощами виконання.
- Отже, людина повинна впевнено робити всі свої дії і обдумувати кожен крок.
- Він (Степан Радченко) тлумачив собі, що треба скласти іспит, отримувати стипендію й учитись, а решта все прикладеться.
- Гарним підтвердженням цього є п'єса «Наталка Полтавка» Івана Котляревського. У ній ідеться про те, що головна героїня Наталка була закохана у Петра, але довгий час його не бачила та вона завжди надіялася, що він її не покинув і зможе ще побачити.
- Спершу наші надії і сподівання супроводжують лише позитивні емоції, але майже в кінці фінішної прямої нас починають охоплювати сумніви.
- Мрії близьких людей іноді бувають дивними, але в різному випадку ми повинні намагатися підтримати їх.
- Людині властиво мріяти. Щоб їх мрії здійснилися, вони прикладають багато зусиль.
- Починав він свою кар'єру, можна сказати, з нічого.
- По, перше, стремління до своєї мети завжди приносить результат.
- Головна героїня Лоліта Гавриленко мала ціль набрати у своєму блозі велику кількість підписників.
- Олександр Радченко написав власну інформацію, яку довго не хотів читати, а потім прочитав.
- В усіх нас є своя мрія в житті, для досягнення якої ми інколи робимо великі жертви.
- Шевченко мав можливість ще на початку своєї діяльності. Але йому не давала Віра.
- Мрії штовхали Степана Радченка із твору «Степан Боруля».
- Далі не зупинився на своєму творчому шляху, довівши, що цікаві особистості – справжні майстри своєї справи.
- Ми самі купуємо своє щастя й долю.
- Франко писав зразу незначні віршики.
- Після своїх 18 я виучився на механіка.
- У наш час людство стало страшним.
- На мою думку мріяти, потрібно завжди чи чоловік ти чи жінка чи воше ти дитина.
- Кожній людині властиво помилятися, робити правильні рішення.
- І ось одного разу я вирішила здобути одного хлопця. Він був гарний, розумний, красивий і гріх було його втратити. Шлях до цієї мрії був тернистий.
- Гарним прикладом є Юрій Гагарін, який з дитинства мріяв пілотувати, хоча ця мрія його і згубила, тому що шлях до мрії це постійний ризик.
- Зараз мій брат працює у відділенні поліції і він щасливий.
- Я мрію вивчитися на спеціальність комерсант. Я буду все робити для того, щоб поступити. Мені потрібно здати ЗНО з історії та української

літератури. Набрати певну кількість балів, переступити порог, і якщо це зроблю, то моя мрія збудеться.

- Тарас Шевченко зміг стати відомим на весь світ завдяки своїм віршам і творам.
- Учителі говорили, що він лінивий і схильний до навчання.
- Змалечку я мріяв стрибнути з гвинтокрила.
- Попри всі заборони писати, Т. Шевченко ховався в землі під бур'янами.
- Подруга займається балетом та мріє стати світовою чемпіонкою
- Пару років тому я була дуже товста, через що потрепала від булінга.
- Усі люди різні – одні багаті, інші щасливі.
- Як поганий приклад можна привести тисячі померлих, які втратили надію та припинили боротьбу за це чудове життя.
- Людина, яка ще йде до мрії, має бути за мотивованою і заінструкованою.
- Я стану моряком у майбутньому вмілими руками. І стану заробляти морем.
- В. Зеленському настогидло бачити обкрадовану країну.
- У романі Сонет «Прислуга» афроамериканці біли пригноблені та використані.
- Прикладом може слугувати Іван з однойменної повісті Івана Котляревського «Лісова пісня».
- Я дуже мріяв о сучасному смартфоні, але, щоб його отримати, я повинен виконати місію, тобто поступити до престижного навчального закладу на бюджет.
- Бонапарт звичайний чоловік несильного складення тіла.
- У мене був складний період в житті, коли мені нічого не бажалося.
- Вона (Ліна Костенко) призивала завжди боротися, незважаючи ні на що.
- По-перше, тільки для збереження зневіри треба вірити не тільки у свою мрію, але й у свої сили.
- Людина без мрії чи фантазії – це овоч.
- Адольф Гітлер хотів зробити чисту націю.
- Коли у нього щось не виходило, він замикався в собі, але завжди повертався.
- Чим більше ми поповнюємо своє валізоznань.
- Хлопець відмовився воювати із-за стану свого здоров'я.
- Якщо шлях терміст, то буде тріумфен.
- Чим частіше понурюємося у тему, котра стосується нашої мети..

Тема власного висловлення **«Як можна бути патріотом, живучи поза межами своєї країни?»** (2020)

- Маруся залишилася в серці з Україною і врятувала козаків. Це свідчить про те, що, незважаючи на летальні наслідки, вона залишалася патріотом України.

- *Якщо ти народився в цій країні, то ти вже автоматично стаєш патріотом.*
- *У вірші «два кольори», два кольори розповідають, що червоне полотно це – признак любові та пристрасті.*
- *На даний час люди не цінують Україну. Немає якості процвітання її. Все стало і руху ніякого.*
- *Вчися, працюєш, чи просто сидиш вдома і ти вже патріот.*
- *Не треба робити великі вчинки, щоб виявляти свою патріотичність та небайдужість до України.*
- *За кордоном більше можливостей і сучасності для нашого життя. За кордоном розвинутий рівень життя.*
- *В нашій країні є також життя і є чим пишатися.*
- *Наприклад, мультфільм «Мавка Лісова пісня» вразив всю Європу, автор якого є Леся Українка.*
- *Яскравим прикладом може слугувати «Камінний хрест», де головний герой вирішив переїхати до Канади після праці на горі.*
- *Треба покращувати рівень життя, ще й патріотів ставало ще більше, бо як народ ми непогані.*
- *Браття Кличко в минулому краці боксери України.*
- *Я в 15 років переїхала зі своєю сім'єю до м. Коростишева із Донбасу. Я все одно вважаю себе патріотом своєї країни, де проживає більша частина моїх родичів.*
- *Отже, неважливо, де ти територіально знаходишся, важливо, до чого лежить твоя душа.*
- *Шевченко боровся за державу навіть у віршах.*
- *Моя знайома, яка має три високі освіти ніяк не могла знайти роботу в Україні, поїхала за кордон.*
- *Переїзд в іншу країну не поховав у неї патріотизм.*
- *Після прочитання твору «Кавказ» Тарас Шевченко можна зрозуміти, що почуття до Батьківщини зростають.*
- *По-перше, наші звичаї, вони особливі. Кожен патріот має їх виконувати.*
- *І хоча події утворі відбуваються на Україні, порушуються проблема патріотства.*
- *Висновків можна сказати багато, але я скажу один.*
- *Григорій Многогрішний настільки любив свою країну, що навіть, коли йому ламали кості везли до Сибіру, він втікає.*
- *Яскравим прикладом того є Тарас Шевченко, він був вигнаний з України, що писав і старався розвинути свою Батьківщину.*
- *Мій знайомий Олег Сергійович – великий підприємець, він родом з України, хоч на даний час і не в Україні. Він дуже велику матеріальну допомогу надає в свою Батьківщину.*
- *Краще бути Шевченком, ніж дядьком, який живе на Кіпрі.*

- У той час одним із засобів покарання було заслання на Кавказ, Сибір чи інші спеціальні території.
- Одним із тих, кому не пощастило відчувати це на власній шкурі, був відомий український письменник Тарас Шевченко.
- Українська література багата на приклади. Один із них є твір Панаса Мирного «Камінний хрест».
- Справжній патріот був, є і залишається вірним своїй державі, незважаючи на те, де він проживає на даний час. Тому що адрес це лише точка на карті, а любов до своєї Батьківщини – в серці.
- Головний герой твору «Мина Мазайло», де головний герой поступово стає патріотом Росії, захопившись ідеєю русифікації намагався всіх перетягнути на свою сторону і відмовитися від громадянства в Україні.
- Родючістю нашої землі вражені навіть інші країни.
- Є тип таких людей, яким не подобається проживати на своїй землі, і тому вони виїждять з України.
- Отже, таких прикладів є досить багато, як з літератури, так і з життя.
- Із самого народження чимчикуємо стежиною власного життя.
- Приведу як на мене переконливий аргумент.
- Є велика проблема – корона вірус.
- Патріотом можна бути за межами своєї країни, неважливо, де ти знаходишся, з ким одружений.
- У творі «Камінний хрест» головний герой змушений прощатися зі своїм пагорбом, на якому так важко працював, але це не свідчить про антипатріотизм героя, він важко переносить цю розлуку.
- О. Довженко – людина, яка подарувала світові кінематограф. Усім серцем любив Україну, але все життя був змушений жити в Москві. Це ж не робить його продажною тварюкою.
- Ця проблема, про яку можна говорити вздовж життя.
- Я вважаю, якщо людина була патріотом, то завжди нею пишаються і неважливо, де знаходиться її тіло.
- Потрібно кохатися, але не з москалями.
- Сьогоднішнє становище нашої країни призвело до того, що багато українців покидають територію України. І розвивають економіку інших країн.
- Багато молоді виїхало за кордон зі своїми технологічними розробками і цим піднімають економіку і лави науковців інших країн.
- Будучи за бугром – це не показ патріотизму, коли носиш вишиванку.
- Бути патріотом своєї Батьківщини можна і потрібно скрізь, куди б не занесло життя.
- Треба не цуратися свого походження і носити одяг, притаманний твоїй рідній державі.

- *Висновок у тому, що жити за кордоном і бути патріотом це обов'язок кожного, але без любові до місця народження цей патріотизм стає фейковим.*
- *Ти можеш бути патріотом, якщо в душі в'ється український діамант.*
- *Якщо ти заможний, можеш пересилати кошти на волонтерство.*
- *Сірки гідно виховали своїх дітей – Наталку та Грицька, прив'язали їм любов до рідної пісні та української мови.*
- *Яскравим прикладом можуть слугувати такі українські поети, як Григорій Сковорода, Євген Маланюк, Іван Багряний.*
- *Тому що адрес це лише точка на карті, а любов до своєї Батьківщини – в серці.*
- *Можна походити своїми ногами по рідній неньці.*
- *Люди, які емігрували до іншої країни, можуть зберегти певні труднощі.*
- *На жаль, на сьогоднішній день багато людей виїжджають закордон у пошуках нових можливостей або ж з інших причин.*
- *В Україні йде війна вже досить довго, власть міняється, а війна не закінчується, ну добре, що попередній президент зробив в Україні безвіз. Багато уродженців України покидають свою державу.*
- *У висновок усім моїм словам я можу сказати, що патріотом батьківщини можна бути у безліч способів, головне всім серцем любити її та тримати в голові думку про рідний дім та родичів, які тебе виростили. цікавість або вигода.*
- *Моє твердження ґрунтується на тому, що, по-перше, кожен думає про власний економічний стан. У кожного є сім'я, яку потрібно утримувати, забезпечувати усім, для яких потрібно мати певні кошти.*
- *Багатьох спеціалістів купляють закордонні організації, адже українці дуже мудрий народ.*
- *Тому всіх закликаю любити свою Батьківщину і жити лише на ній.*
- *Хоча на нашій Батьківщині йде війна, вона надзвичайно красива.*
- *По-друге, кожна людина прагне жити в достатку, злагоді, не відказувати собі в задоволенні. Але в Україні ще з давніх-давен люди емігрували, щоб просто вижити, через безробіття, малооплачувану роботу.*
- *Сучасна молодь дуже розвинена. Постійно подорожує, відпочиває та працює. Значна кількість молоді залишається жити за кордоном. І майже всі вважають себе українцями.*
- *Патріоти відправляються в інші країни, тому що вони хочуть отримати вищу освіту. А потім свої знання вкладають у розвиток держави.*
- *Прикладом може слугувати мій друг Василь. Після закінчення школи він відправився в Америку. Як справжній патріот свої знання Василь використав у правильну сторону. Після повернення в Україну його вища освіта з медицини врятувала життя багатьом людям.*

- *Економічний стан держави змушує українців заробляти за її кордонами.*
- *Тато говорив, що він по швидше хоче вернутися додому, на рідну землю.*
- *У наш час патріотизм набрав обертів, кожен хоче показати з кращої сторони, а саме вдягають вишиванки, виступають з гучними заявами у медіапросторі, але водночас коли зникають журналісти, то ці люди стають іншими.*
- *Живучи у сучасному світі проблема патріотизму набуває широкого значення.*
- *Моя тітка вже доволі довго виїхала за кордон, але вона все одно залишається патріотом своєї держави. Анастасія, так звати мою тітку, залишається активним учасником заходів та відстоює думку країни на різних заходах, які стосуються українського народу.*
- *Патріот своєї країни – це та людина, яка не буде кривдити свою країну.*

3.6 З історії формулювання умови власного висловлення

- Складіть і запишіть власне висловлення про те... («Що таке толерантність?»).
- Підтримайте або спростуйте думку... («Багатством живиться лише тіло, душу звеселяє споріднена праця» (Г. Сковорода)).
- Прочитайте наведений текст. *«Людина – соціальна істота, а тому їй не властиво надовго залишатися на самоті. Разом із тим багато хто впевнений, що саме самотність допомагає індивіду зрозуміти себе, проаналізувати своє життя. Вони заперечують думку, що тільки оточення може дати об'єктивну оцінку людині, її діям і вчинкам».* Викладіть Ваш погляд на проблему: **Наскільки людині варто дослухатися до думки оточення про неї?**
- Сертифікаційна робота 2021 року:

Прочитайте наведений нижче уривок.

Взаємини між людьми бувають різними: як такими, що стимулюють співпрацю і товариськість, так і тими, що призводять до суперечок і протистоянь. Часто непорозуміння стають причиною появи образ, ворожості та ненависті. Ці та подібні негативні ситуації називають конфліктами. Усі ми маємо досвід участі в конфліктних ситуаціях, і для багатьох він був не завжди позитивним. У цьому процесі важливо не концентрувати увагу на сторонах конфлікту чи його перебігу, а бачити перспективу вирішення проблеми. Успіх в управлінні конфліктами значним чином залежить від поведінки його учасників. Конфліктологія (наука про конфлікти) вирізняє декілька способів подолання суперечностей.

Конфліктологія (наука про конфлікти) вирізняє декілька способів подолання суперечностей, якими є – конкуренція (активна боротьба за власні інтереси); компроміс (вироблення рішення, що влаштовує обидві

сторони); відступ (відхід від відповідальності); пристосування (пристосування слабкішої сторони до позиції та вимог сильнішої).

Зважаючи на цю інформацію, надайте розгорнуту письмову відповідь на проблемне питання. **Який зі способів подолання конфліктів є найбільш ефективним?**

Отже, формат завдання з відкритою відповіддю (власного висловлення) з часом змінюється й удосконалюється з метою адаптації роботи зі створення текстів під високі вимоги до здобувача освіти як компетентного читача й мовця, а, водночас, свідомої особистості, що вміє грамотно висловити власну позицію з проблемного питання, аргументовано її довести, орієнтується в літературному матеріалі (або у творах інших видів мистецтва), може навести оптимальні для підтвердження тези факти з історії, суспільно-політичного або власного життя, зробити логічні висновки.

Сучасні вимоги до завдання ЗНО з відкритою відповіддю спонукають до реалізації компетентнісного підходу в навчанні української мови і літератури, відповідають викликам сьогодення, сприяють підвищенню якості освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрієць О. М. Методика опрацювання науково-навчальних текстів у старших класах з поглибленим вивченням української мови: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.02 / Херсонський державний університет. Херсон, 2007. 22 с.
2. Балаклицький М.А. Есе як художньо-публіцистичний жанр: Методичні матеріали для студентів зі спеціальності «Журналістика. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 74 с.
3. Білоусенко П. І. Проблемно-ситуативні завдання у підручнику з української мови. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2000. № 3. С. 151–152.
4. Божко О. Компетентнісний підхід до формування навичок роботи з текстом у школярів на уроках української мови. *Вісн. Прикарпат. нац. ун-ту. Серія: Педагогіка*. 2013. Вип. XLVIII. С. 96–101.
5. Головащук С. І. Словник-довідник з українського літературного слововживання. Київ: Наукова думка. 2004. 448 с.
6. Голуб Н. Б. Теоретико-методичні засади навчання риторики у вищих педагогічних навчальних закладах: автореф. дис. докт. пед. наук: 13.00.02 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2009. 36 с.
7. Грона Н. В. Власне висловлення: змістовий, мовний, композиційний аспекти. *Матеріали II Міжрегіональної наук.-практ. конференції педагогічних, науково-педагогічних працівників та студентів*, м. Чернігів, 21 лютого 2020 р. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя. 2020. С. 18–21.
8. Грона Н. В. Есе як комунікативна форма тексту в системі текстотворчих умінь учнів молодшого шкільного віку. *Наукові записки : зб. наук. праць. РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. Серія: проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. 2017. Випуск 11. С. 138–141.

9. Дроздовський Д. І., Гримашевич Г. І., Калинич О. В., Кузьмич О. О., Приходько О. Ю. Практичні рекомендації з підготовки до IV етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з української мови та літератури. Харків: Соняшник, 2017. 69 с.
10. Загнітко А. П. Лінгвістика тексту: Теорія і практикум : наук.-навч. посіб. Донецьк : Юго-Восток. 2007. 313 с.
11. Кратасюк Л. М. Функціонально-змістові типи мовлення як виразник текстової категорії інформативності. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2012. Вип. 66. С. 215-218.
12. Кулик О. Д. Пріоритетність текстоцентричного підходу до навчання української мови в загальноосвітній школі. Теоретична і дидактична філологія: зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький: ФОП Лукашевич. 2013. Вип. 15. С. 38–48.
13. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т. 1 / Авт.-уклад. Ю.І.Ковалів. К: ВЦ «Академія», 2007. 608 с.
14. Мацько Л. І. Текст як об'єкт лінгводидактики в аспекті проблем мовної освіти. *Вісн. Черкас. ун-ту. Серія «Педагогічні науки»*. 2004. Вип. 54. С. 10.
15. Методичні рекомендації щодо викладання української мови у 2020-2021 навчальному році. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih-rekomendacij-pro-vikladannya-navchalnih-predmetiv-u-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti-u-20202021-navchalnomu-roci>. (дата звернення: 16.12.2020).
16. Молочко С.Р. Методичні рекомендації з підготування учнів до інтелектуальних змагань. У двох частинах. – Частина І. Українська мова *Українська мова та література в школі. Спецвипуск*. Редакційний відділ ЧОППО імені К.Д. Ушинського. 2020. №65. 55 с.
17. Молочко С.Р. Специфіка підготовки старшокласників до ЗНО з української мови й літератури на базі вищих навчальних закладів. *Компетентісна парадигма розвитку мовної освіти у середній і вищій школах: сучасні виклики*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Чернігів, 22-23 лютого 2013 р.) / за ред. канд. пед. наук, доцента В. П. Іванишиної. Чернігів: Черніг. держ. технол. ун-т. 2013. С. 223–228.
18. Пономарів О. Міжмовні стосунки в сучасній Україні. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті. Світовий підхід та українські перспективи*/за ред. О. В. Овчарук. Київ, 2004. 111 с.
19. Радзівська Т. В. Текст як засіб комунікації; відп. ред. М. М. Пешак. [2-е вид., стереот.]. Київ : НАН України; Інститут мови, 1998. 194 с.
20. Серажим К. С. Текстознавство : підручник. Київ : Київ. ун-т, 2008. 527 с.
21. Сисоєва С. О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня. Київ : Поліграфкнига, 1996. 406 с.
22. Статівка В. І. Взаємозв'язане навчання видів мовленнєвої діяльності учнів основної школи в процесі підготовки та створення текстів: автореф. дис. д-ра пед. наук: 13.00.02 /Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ: НПУ ім. М. Драгоманова, 2006. 40 с.
23. Стишов О. Як змінюється лексикон сучасної української періодики? *Укр. мова: наук.-теорет. журн. Ін-ту укр. мови НАН України*. 2011. № 4. С. 132 –136.
24. Янко Ж. Проблема інтерпретації тексту: автор – читач – епоха. *Людинознавчі студії : зб. наук. праць Дрогоб. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка* / гол. ред. Т. Біленко. Дрогобич: Вимір, 2001. Вип. III. С. 113–122.
25. Ярмолюк А.В. Текст як засіб розвитку комунікативних умінь учнів 5-х класів. *Укр. мова і літ. в школі*. 2005. № 7. С. 15-18.